

MAGNETOFONSKI SNIMAK RASGOVORA
STANISAVLJEVIĆ DUBŠANKE IZ ALEK-
SINCA OD 7. JANUARA 1970. GODINE
U STANU IZNOVANE.

NADA JE BILA INTERNIRANA U NE-
MAČKE LOGORE

PODACI ZA PREŽIVELU LOGORAŠICU - LOGORA
CRVENI KRST U NIŠU - INTERNIRANU U NEMA-
ČKU ZBOG AKTIVNOG RADA NA LINIJI NOP-a
1941 - 1944. GODINE

STANISAVLJEVIĆ NADA

(119 stranica)

S A D R Ž A J :

- Biografski podaci
- Aktivnost u naprednom omladinskom pokretu pre rata
- Učešće u martovskim demonstracijama
- Hapšenje članova SKOP-a i naprednih omladinaca Učiteljske škole i gimnazije 1941. g. novembra.
- Formiranje SKOJEVSKIH AKTIVA U UČITELJSKOJ ŠKOLO I GIMNAZIJI U ALEKSINCU 1941.
- Marta 1942. uhapena od ljotićevasca- u zatvoru 10 - 15 dana
- Zarobljavanje Lele Popović i njeno streljanje u Aleksincu 1942.
- Isključenje iz gimnazije zbog aktivnosti na liniji NOP-a 1942.
- Hapšenje od ČETNIKA-SILOVANA OD ČETNIČKOG VOJVODE- mučenje
- Medićevci preuzimaju Nadu i predaju NEMCIMA 1.9.1943.
- mučenje u logoru Crveni Krst u Niša (Očevičac streljanje)
- Interniranje u nemačke logore- bekstvo u SLOVAČKE PARTIZANE
- OPŠIRNA BIOGRAFIJA STANISAVLJEVIĆ DUBŠANKE, učiteljice, streljane na BUBUJU iz ćelije (postoji u ćeliji poruka)
- Povratak u zemlju i aktivan rad na izgradnji zemlje.

(Magnetofonski snimak STANISAV-
LJEVIĆ NADE, biv. učenica VIII
rez. gimnazije. Sada stalno na-
stanjena u Aleksincu).

Razgovor vodio: NOŽICA
BRANKO, spoljni sara-
nik Narodnog muzeja u
u Nisu.

Daktilograf: PETKOVIĆ
BRANISLAVA

NOŽICA - Dana 7. januara 1970. godine, obavijen
je razgovor sa drugaricom NADEŽDOM - NADOM STANISAVLJEVIĆ
bivšom učenicom VII razreda gimnazije. Rodjenom 28. januara
1927. godine u s. RELJANI kod PREŠEVA. Od oca MILANA i majke
DUŠANKE rodjene STOŠIĆ.

U momentu hapšenja je bila neudata, a stalno
nastanjena u ALEKSINCU. Roditelji su joj bili učitelji, a
kao službenici su službovali u raznim mestima.
1938. godine, premešteni su za ALEKSINAC,
gde ih je rat zatekao.

Marta meseca 1941. godine, kada su izbile
demonstracije protivu rata, NADA je pomastrela demonstrante
a kojima se je našla veća grupa omladinaca, komunisti i
drugi poštenih građana.

To je na nju u mnogome delovalo da se i sama
opredeli prema naprednom omladinskom pokretu. No, pre ovih
demonstracija na NADU je vršen uticaj od strane majke DUŠANKE
koje je bila član Partije još od 1934. godine.

Novembra meseca 1941. godine u gimnaziji
i Učiteljskoj školi bilo je uhapšeno nekoliko omladinaca
komuniste i njihovih simpatizera i oterani su u SRBESKOM
NAČELSTVU. Sci učenici gimnazije i Učiteljske škole su bili
prinudjeni da učestvuju tuči isteknutih omladinaca, a među
kojima se je našao NADU BOŠKOVIĆ, STOJAN ŽIVKOVIĆ i dr.
Ovom tučom se htelo da se zaplaše omladinci od simpatije
prema komunističkom pokretu.

- 3 - (Magnetofonski snimak SREBENA
- 2 - (Magnetofonski snimak SREBENA
VUČKOVIĆA)

u logoru. Posle ovoga su formirani SKOJEVSKI AKTIVI u Aleks-
sincu i to u GIMNAZIJI i Učiteljskoj školi. U gimnazijskom
aktivu je bila NADA od 1941. godine.

1945. godine. Odmah posle primanja u školi, ista je učestvovala
u većem broju akcija koje su izvedene na tom području. Akci-
je su se sastojale u sakupljanju sanitetskog materijala, info-
pletanju džempere i dr. Kao i na sakupljanju hrane, a kasnije
učestvovala je u pisanju parola, lepljanju plakata, kao i u
drugim akcijama koje su izvodjene.

Zbog svoje aktivnosti marta 1942. godine bila
je uhapšena od LJORIČEVACA i kao zatvorenica se nalazila u
kazarai u ALEKSINCU, a vremenom kada je streljana LELA POPOVIĆ.
U ovom zatvoru je ostala od 10-15 dana.

U toku 1942. i 1943. godine, prvi put je hapšena
od raznih neprijateljskih sluga i specijalne policije. U zatvo-
ru je ostala 10-15 dana, pa čak i do 2 meseca.

Zbog svoje aktivnosti isključena je iz gimna-
zije 1942. godine, a zatim je predala NEDIČEVICA, pa kasnije

NEDIČINA. Avgusta 1943. godine, uhapšena je od četnika
i kao zatvorenik sa majkom, četnici su je vodili po čitavom teru
na kude, sa se kretali oko 2 meseca.

Kasnije je predata od četnika NEDIČEVICIMA, a
zatim sa je NEDIČEVICI predali NEDIČINA 1. septembra 1943. godine.
Tada je sa majkom prebeđena na izdržavanje kazne, odnosno kao
zatvorenica u logor na CRVENOM KRSTU.

U ovom logoru bile je mučene i maltretirane,
a zatim je internirana u NEMACKU. Ona je prebacivana iz logora

u logor, a između ostalih je bila u logoru DAHAU, MATHA-
UZENU i dr.

Uspela je da pobegne iz logora marta meseca
1945. godine i priključila se je SLOVAČKIM PARTIZANIMA,
gde je dočekala i oslobođenje, odnosno kapitulaciju NE-
mečke.

Da bi prikupili potrebnu gradju za pisanje isto-
rijata o zbivanju u logoru, molite se da nam ispričate
sve pojedinosti o svom radu, o svojoj aktivnosti pre hap-
šenja, a zatim pošto ste više puta hapšeni da nam, koliko
je to moguće o svakom hapšenju po a što kažete, jer su u
tom vremenu v rovatno hapšeni i neki drugi, kao i sve
z ivanja koje su se odvijala u tom vremenu do zadnog
hapšenja od strane ČETNIKA.

Ovaj momenat da ste uhapšeni od strane ČETNIKA
treba posebno objasniti, pošto nam je to prvi slučaj da
su četnici neku ženu odveli i vukli je dva meseca kao
zatvorenicu, a zatim je predali NEMICEVCIMA, pa kasnije
NEMCIMA.

Što se tiče provedeno u logoru u samom LOGORU.
Vi sigurno znate z ivanja u logoru u vremenu od kada ste
bili do interniran a iz logora. Međutim, u logoru ste
zatekli neku logorašica, kao i nekog logoraša, pa bi se
nas vrlo interesantno bilo da saznamo imena svih koji su
na neki način dospeli u LOGOR, a najverovatnije da je ve-
ći broj od njih STRELJAN. Međutim, neki su internirani,
a pojedinci su čak i pušteni kućama. Ovi podaci su nam

nam potrebni kako bi se obratili za prikupljanje materijala i ostalo, za pisanje istorije, odnosno podataka koji su potrebni za to.

Nas posebno interesuje režim u samom logoru, postupak NEMACA, stanje kao i sva druga zbivanja koja na bilo koji način karakterišu mučenje, maltretiranje, iskaljivanje besa NEMACA nad pojedina našim logorašima, kakav je bio život u sobama i ćelijama, kako ste se uopšte kretali u logoru, kao i sve druga zbivanja koji se na neki način karakterišu i daju pravu sliku života u logoru.

Tu su bili logoraši i logorašice, koje su transportovani za BANJICU.

Mnogi su čak iz samog NIŠA kompozicijama transportovani za NEMAČKU.

Svi ti momenti za nas predstavljaju dragocenost, tako da bi smo želeli što je moguće više u detalje da nam svaku stvar izložite, kako bi smo mogli sve te detalje da koristimo kao vrlo važan istorijski materijal.

Ovde takođe treba zahvatiti i kako ste bili obezbeđeni hranom, odnosno da li je bilo moguće da se kontaktira iz logora preko nekog lica sa licima van logora,

kao i to da li ste vođeni na rad u logoru ili van logora. Je li sve mogao da dođe u logor i na kakav ste način mogli eventualno da ubacite neku ceduljicu ili da dobijete neku ceduljicu, odnosno neko obeveštenje, a posebno ako se sećate imena NEMAČKIH vojnika - stražara, komandanta kao i svu drugu poslagu koja je radela u logoru, da nam kažete učiteljsku školu, ali ne insistirajte na je najko je nas produšilo

LJEVIĆ NADA)

gimnaziju, pošto je ona voljela da bude nešto više nego što od svakog od njih po nešto, kako bih i taj momenat imali

je smisao.
kao istorijsku dokumentaciju.

1941. godine, kada je sklopljen pak
Mi posedujemo podatke da su pored NEMACA
se NEMACKI i tada su imali koncentracijske kampove i ubistvo-
bili neki ŠIPTARI na straži, u NEMACKIM uniformama, kao i to
kao veliki broj intelektualaca i političkih radnika, je smisao
da je pre toga bilo nekoliko naših viših JUGOSLOVENA- POLSUDOJ-
pobornici koji su taj skup ljudi videli da su se pripadali
ČERA, AUSTRIJANACA, kao i ovih dr. NEMACA.

gore dobri, pošten i inteligentni ljudi.
Mislim, ukoliko se sećate svih tih pojedini-
nosti da nam i to kažete, jer bi nam i to trebalo da imamo
kao podatak, odnosno sagledano.

Razgovor vodi NOŽICA BRANKO, saradnik Na-
rednog muzeja u Nišu.

je shvatanje
ZOVEM SE NADA STANISAVLJEVIĆ, rođena sam
28.11. 1927.godine u S.RBILJANU kod PRASÉVA, gde su mi rodi-
telji bili učitelji. MAJKA DUSANKA i OTAC MILAN.

1934.godine
Gimnaziju sam učila u ALEKSINCU I 1943.godine
sam definitivno uhapšena posle više hapšenja i odvedena u
LOGOR NA CRVENOM KRSTU.

partisan od 1941.godine.
Sada sam stalno nastanjena u ALEKSINCU. Pen-
zioner sam od 1963.godine, a udala sam se odmah posle rata i
imam dvoje dece IVANU i DUSANKU. U Aleksincu živim u Ulici
JUGOSLOVENSKE ARMIIJE broj 40.

je roditelj
Roditelji su mi bili učitelji u raznim mestima
J.SRBIJE, a 1938.godine su dobili premestaj za ALEKSINAC. Oboje
su radili u VEŽBACIČI Učiteljske škole kao izuzetne sposo-
bni učitelji.

Je sam učila gimnaziju, misleći da učinim i
u učiteljsku školu, ali na insistiranje moje majke je sam produžila
gimnaziju - na okupar

gimnaziju, pošto je ona željela da bude nešto više nego što je ona.

Odmah 1941. godine, kada je sklopljen pakt sa NEMAČKOM i kada su izbile dekoncentracije u koje je učestvovalo veliko brojev intelektualaca i poštenih građana, ja sam posmatrajući čitav taj skup ljudi videla da tamo pripadaju samo dobri, pošteni i inteligentni ljudi.

U meni se je odmah, i ako sam još bila dete stvorila silna želja da se njima priključim, a što sam kasnije i učinila.

To mi nije bilo mnogo teško, jer sam bila već vaspitavana u tom smislu, a majka mi je bila KOMUNISTA i to po shvatanjima, po vaspitanju, kao i po klasnoj pripadnosti, pošto je poticala iz siromašne porodice.

Htela bih da kažem i to da sam još 1934. godine očasno da je ona postala (mislim na majku) član partije, kada je učlanio iz PRASHEVA student prava ČIROVIĆ, sada advokat u SKOPLJU, inače Prvi predsednik Vrhovnog suda MAKEDONIJE, a koji je partizan od 1941. godine.

Već od prvih dana 1941. godine, svi komunisti, kao i simpatizeri komunističke partije su počeli da se sastaju, ali moment paljenja kuće Dr. BUČEKA, streljanje Dr. ŠILA, streljanje RUŽICE LUREND i MILOVANA VUČEVIĆA. Mislim da je to moment bio koji je doveo do toga da su svi ti ljudi, već se jasno opredelili na vojnu stranu.

Svi oni koji su ranije bili samo simpatizeri, odnosno koji su se sastajali jedan sa drugima i pripremali su plan kako će dalje da se odvija rad, bili su uglavnom skupa - na okupu.

U aktivu gimnazije bio je sekretar MIĆA KUNDIĆ-
KOVIC. 1941. godine u novembru, svi stari komunisti su
a veliko počeli da kontaktiraju međusobno i pripremaju plan,
a mi mladji, odnosno omladina - naravno tada nismo bili uklju-
čeni još nigde, ali smo i mi već počeli da pričamo o tim stva-
rima kao i o tome kako bi t trebalo da se pomogne, odnosno šta
bi trebalo da se učini.

Negde 1941. godine u mesecu NOVEMBRU mesecu iz
gimnazije i UČITELJSKE ŠKOLE su pokupili sve te koji su bi-
li notirani kao simpatizeri ili komunisti, kada su nas odveli
u salu Sreskog suda u Aleksincu. Bili su doveljno konspir-

tivni, Prvo su doveli RADETA BOŠKOVIĆA, STOJETA ŽIVKOVIĆA
i još nekoga i tukli su ih pred nama. Nama nisu ništa učini-
li, ali nam je komendant BRDIČEVSKI, ne sećam se kako se
zvao, održao jedno predavanje da svi komunisti treba ovako
da predju i zato neke se čuvaju, odnosno svekko onaj koji bilo
šta pokuša da radi kao komunist, on će proći ne samo ovako,
već još gore.

Postojala je i jedna grupa streljaca. Neki od
njih su bili je bila jedna pretaja, koje bi trebalo da zan-
stavi ono što je već počelo da se sa ljudima radje, odnosno
da prosto osajeti sve ono što su ljudi želeli da počnu u
vezi te odbrane i u vezi borbe protivu okupatora.

Odmah negde iza toga, negde u mesecu decembru,
već su počeli da se formiraju SKOJEVSKI aktivni, tako da smo
svi mi koji smo bili tada prisutni tom batinanju bili učle-
njeni u SKOJ, a među njima sam bila i ja.

Postojale su dva aktivna i to aktiv Učiteljske
škole i aktiv GIMNAZIJE.

U aktivu gimnazije bio je sekretar MIĆA ANĐELI-
KOVIC, sada inženjer u NOVOM SADU, a iz njega je bio VELJKO
MEDINICA, koji je u stvari još pre rata bio isključen iz
škole u PEČI i produžio gimnaziju u ALEKSINCU, tako da je
bilo svima poznato da je on komunist i a početku su motrili
na njega.. Kasnije, on je otišao u partizane, gde je i po-
ginao.

Međutim, nas su vrlo brzo počeli da hapse, po-
što smo kao mladi bili dosta nesmotreni. Recimo, nama je
činilo čast da priznemo da smo komunisti, tako da mnogo
puta nam je smetalo to što nismo bili dovoljno konspira-
tivni, zbog čega su nas brzo i otkrivali.

Prvom prilikom nas je otkrio jedan koji se
je ubacio u našu grupu neki DUŠAN KACAREVIĆ, koji nas je
fotografisao i te fotografije je poslao LJOTIČEVIĆIMA, tako
da su nas oni kompletno uhapili.

To hapšenje je bilo negde marta meseca 1942.
godine. Tom prilikom je i LELA POPOVIĆ streljana. Neki od
naših su bili prisutni streljanju (nisli iz logora) ali to
su bili stariji, dok smo mi mladiji bili u zatvoru.

Ovom prilikom kada su nas uhapili prvi put
bili su nas smestili u KASARNU. Tada smo bili svi skupa i
muškarci i žene, odakle su nas vodili na saslušanje i po-
ele saslušanja su nas odveli u drugu sobu.

Kada je streljana LELA POPOVIĆ, mi smo to
slušali, ali od onih koji su bili već saslušavani da prisust-
vuju STRELJANJU, među kojima je bio MIĆA ANĐELIKOVIĆ, uč.

ovog početka.

gimnazije, odnosno tade su svi bili učenici gimnazije,
SLOBODAN ŠALIĆ, načelnik vez. asoruaženja u BEOGRADU (sada).
Zatim, LJUBIŠA STOJANOVIĆ, sada inv. iz ŽITKOVCA, BUDA
DACIĆ, sada trgovački putnik, ĐASKO ŠALJIĆ penz. oficir
Zatim, BOŠKO RAKIĆ, koji sada radi u Trgovinskoj komori
u BEOGRADU i još neki.

Sve ove što sam nabrojale, kao i druge koji su
bili uhapšeni u logoru mogu da daju još dragocenih poda-
taka, naravno i iz drugih hapšenja, a naročito da objasne
DOGAĐAJ streljanja LILJE POPOVIĆ.

U zatvoru, u kasarni -ALEKSINAC, držali su
nas posle hapšenja jedno desetak dana, a možda i više
nešto, gde su nas svakodneвно saslušavali i batinali.

Naročito mnoge batina je dobila drugarica JE-
SANKA, koja je učila Učiteljsku školu u Aleksincu i LJUBIŠ-
KA RISTIĆ, takođe učenica Učiteljske škole u Aleksincu.
One ne samo da su batinane, već su i mučene, dok smo svi
mi dobili toliko mnoge batina, tako da kada smo izašli
iz zatvora nismo mogli da stanemo na noge pošto su obično
prilikom saslušanja i batinaanja sastavljali ruke ili no-
ge i tom prilikom su batinali tabane ili šake, tako da je
sve to bilo respuknuto i krvarilo. Znam da niko od nas
nije mogao da obuče cipele, već smo svi fijakerima odve-
đeni kući.

To je bio za mene, a i za ostale najstrošnji
moment, moment koji bi trebao da znači u stvari kraj
ovog početka.

Ovo hapšenje je izvršeno od strane GAŠPAREVIĆE-
IJEKO VOG JURIŠNOG ODREDA.

Puštanjem iz zatvora, svi smo bili pod pris-
motrom, a ujedno je formirao LJOTIČEVSKI ODRED kojim je
rukovodio BARJAKTAEREVIĆ, kome smo morali svako jutro da
se javljamo i da primamo materijal, koji je po njima,
trebao da nas prevaspitava.

Medjutim, i ako smo bili pod prismotrom
mi smo se sastajali i to uglavnom kod MIĆE ANĐELKOVIĆA,
gde smo dobijali knjige, materijal, a ujedno pripremili
hranu, sanitetski materijal i sve drugo što je bilo potre-
bno da se pošalje partizanima.

Dr. GRUJIĆ, koji je bio u ALEKSINAČKOJ
bolnici, kao i dr. ACA PETROVIĆ, kao i SLOBODAN I DARKO
RADMAN, koji su radili kao studenti volunteri u bolnici,
oni su nam stalno davali sanitetski materijal. Naravno, taj
sanitetski materijal je bio pod hitnim slat na teren.

Sa mojom majkom je saradjivao LALKO, uči-
telj iz LOZNICE, koji je sada penzionisan oficir, tako da
je on iz moje kuće nosio sve to partizanima, kao i kaludje-
rici iz Manastira "Sv. Stevana".

Aktivnosti SKOJEVSKE ORGANIZACIJE su bile
raznovrsne. Često su bile možda i neorganizovane, a neke
i vrlo efikasne.

Mi smo pripremali taj sanitetski materijal
koji smo slali na potrebno mesto, a ujedno smo spremali

dže mpere, čarape itd. (a to su uglavnom radile učesnice Učiteljske škole u Aleksincu) i sve to slali partizanima, jer im je bilo više nego potrebno u zimskom periodu, odnosno za vreme zime u ŠUMI. Da smo prilikli se gornje strane isto, kao i

Takođe, spremali smo pakete sa hranom, a kasnije smo dobijali biltene i letke, koje smo lepili po gradu kao propagandni materijal. Samo od toga se ishranivala, tako da su svi

Te akcije lepljenja plakata, smo obično izvodili noću, odnosno uveče, pre policijskog časa, kako bi plakate osvenale na ALEKSINACKIM BANDERAMA. Ovo je bila jedna od

Uglavnom to je nama bila jedna od najvećih zadovoljstava koje smo tada ni osećali i uradili.

Kada su dva omladinca i to JOVOVIĆ i BILOSAVLJEVIĆ, pucali na crnogog NAČELNIKA, gde su ga ubili u centru grada kod HOTELA, tada je još više pojačan režim maltretiranja svih onih koji su bili markirani kao komunisti, tako da smo mi morali mnogo da pazimo, pa se je čak puno puta dešavalo to da nismo imali gde da se sastanemo, tako gde smo se ranije sastajali, već smo morali da idemo na uz. JAZ ili smo išli blizu TOKIĆEVOG nalina u KRALJEVO itd.

Znači, kuće MIĆE INĐELOVIĆA, koja nam je dotle bila sastajalište, nije mogla, u to vreme da se upotrebljava.

Da bi se jasnije videlo kako smo se mi sastajali, odnosno na koji način i gde, hoću ovom prilikom da vam

opišemo sva ta mesta.

Takođe smo se sastajali blizu groblja, blizu Seote 101. Prvo, kuća MIĆE ANĐEJKOVIĆA, nelazila se je ka BANJSKOM DRUKU i to tačno na levoj strani prema rudniku, tako da smo prilazili sa gornje strane isto, kao i se glavnog puta.

Njegova majka je bila udovica, koje je držala djake, odnosno od toga se izdržavala, tako da su svi ti dječci, a među kojima je bio SVETA PETROVIĆ, MAKS, VOLJKIĆ, ZATIM, BUDA ĐAKIĆ, BOSKO RAKIĆ - kačen, svi su oni bili stanari tzv. "MAMA NADE". Ona je bila svima nama majka koje je pazila kada smo se mi sastajali, stajala na vratima, na ulici i mnogo puta vraćala djake koji su pokušavali da udju u naš krug za vreme sastanaka.

Kada je MIĆA ANĐEJKOVIĆ uhapšen, onda se je mnogo više vodilo računa o tome ko gde dolazi, odnosno kod koga, tako da mi ovog puta nismo ni smeli da dođemo tamo.

Zbog toga smo koristili nazv. "JAZ", gde smo navodno išli da se kupamo i da previmo neki izlet. Takođe za sastanke smo koristili i svoju kuću, gde je bio suteran, tako da smo mogli neopaženo da ostanemo tu i duže se zadržimo, pošto su aktivci mogli da dolaze gore. To je sve bilo tako, dok se nije i to otkrilo, odnosno otkrilo se mesto gde mi održavamo te naše sastanke.

Takođe, često smo se sastajali u porodici GRUJIĆ, koja je bila preko puta mog stana. Kačen, tu smo

često dolezi. Takođe smo se sastajali blizu groblja,
blizu česte itd.

Porodica GRUJIĆ je bila cela komunistička.
Dr. MILAN GRUJIĆ, koji je sada u BEOGRADU lekar, MIĆA I
SRETA GRUJIĆ, koji su takođe lekari u BEOGRADU, kao i
njihove sestre - svi su oni pripadali partizanskom pokre-
tu. Zetim ŠALJIĆ cela porodica i to: DRASKO ŠALJIĆ, SLOBO
DAN ŠALJIĆ i DIVNA ŠALJIĆ, a otac adv. ŠALJIĆ i majke prof.
VIDA ŠALJIĆ, oni su svi pripadali NOP-u, tako da smo se
često i kod njih nalazili. Takođe, porodica učitelja
BOLJEVIĆA, čija je bila ćerka član SKOJ-a i sin, koji su
nam takođe omogućili da se i kod njih nedjemo mnogo puta.

DRAGOSLAVA AGONOVIC je bila učenica gimna-
zije, a takođe i njen brat koji je bio nešto mlađji od
nje, a otac kao stari komuniste, želeo je uvek da zaštiti
mladina, tako da je i on mnogo putaao znao da nas bodri
za vreme sastajanja, koji je dozvoljavao da se sastajemo.

Kada smo bili u nemogućnosti da se tamo sa-
stajemo, išli kod ŽIVOTE STANKOVIĆA, koji je stanovao blizu
česme PALIMULSKE, a koji je još od pre rata bio komuniste.
On sada živi u VERNJACKOJ BANJI.

ŽIVOTA STANKOVIĆ je kraječki radnik. Stupio
je 1941. godine u PARTIZANSKI ODRED i to zajedno sa BOŠKOM
RAKIĆEM, koji je od pre rata bio hapšen od strane načelnika,
a nekoliko puta su ga hapsili i po 3-4 meseca.

Učiteljske škole su se stalno nalazili
SPALAJKOVIC, Katin, STEFANOVIĆ, a koji je kasnije prebegao

SAVLJEVIĆ NADE)

ŽIVOTINI roditelji su bili uhapšeni, koji su strahovito mučeni, a naročito je ŽIVOTINA majka mučena, kojoj su i nokte čupali, a što može i danas da se vidi. To je kod nje ostalo kao trajni ožiljak ZVERSTVA OKUPATORA i NJEGOVIH POMAGAČA.

Mesta na kojima smo se obično sastajali su kažem, mnogo puta i mjenana, pa smo znali vrlo često da idemo i na CIGANSKO groblje, na nazv. "BRDJANKA" itd. Kažem, to je sve bilo pod kamuflažom - kao npr. neke šetnje, izlet, plaže itd. itd. Često, sećam se, išli smo i na MORAVU, navodno da se kupamo, tako da smo mogli da ostanemo mnogo puta i nezapaženi.

Uloga propagandnog odseka koji je formiran za vreme boravka GAŠPAREVIĆEVOG - LJOTIĆEVSKOG ODREDA, bile je u tome što su oni trebali da utišu na omladinu, da je prevaspitaju, odnosno da na jedan način, možda ne sasvim brutalan preorijentišu ka LJOTIĆEVOJ POKRETU. Oni su imali jedan propagandni odsek u centru grada u kome se nalazio raznorazni materijal. Zatim, stalno se tu govorilo o naletku okupatora na svim frontovima.

Kažem, hteli su prosto, pošto-poto da nam kažu da je naša akcija iluzorna, kao i sve ono što mi kao sanjamo da je sve to velika iluzija i da je okupator toliko silan i jak da će doći i uspeti da pobedi.

U PROPAGANDNOM ODSEKU od aleksinačkih omladinaca su bili: BRAŠIĆ. Zatim, KIŽA PAVLOVIĆa od učenika gimnazije su bili iz Učiteljske škole su se stalno nalazili SPALAJKOVIĆ. Zatim, STEPANOVIĆ, a koji je kasnije prebegao

NISAVLJEVIĆ NADE)

za AUST ALIJU i njihovi rukovodioci.

SPAJALKOVIĆ je bio strah i trepet za sve gimnazijalce u ALEKSINCU. On je pravio spiskove komunista i davao podetke LJOTIČEVCIMA, odnosno GAŠPAREVIĆU, na osnovu kog spiska su i vršena hapšenja.

Posle ovog hapšenja koje je ostalo najmarkantnije i upečatljivije u mom životu, sledila su još mnoga hapšenja, ali je tačno neznan više ni datuma. Ali, sedam se da d. 1943. godine bilo sam 7 puta u zatvoru u specijalnoj POLICIJI, u ALEKSINAČKOM zatvoru, pa sam kasnije isključena 1943. godine, iz gimnazije - kao štetna za srednjoškolsku omladinu, tako da sam morala da nastavim školu u BEOGRADU.

Sledeća moje hapšenja bila su česta, ali njih ne mogu da se setim, odnosno ne mogu da se setim tih datuma tačno iz razloga što su bile toliko česte.

Bilo je nekada da je pauza bila svega od 15 dana, a i mese dana - nakon čega bi bila uhapšena. Ali, samo u SPECIJALNOJ policiji sam bila 2-3 puta, posle saslušanja i boravka od 10-15 dana, obično bi me puštali kući.

Ne, zadnji put sam bila uhapšena i odvedena u KPD gde sam provela oko 2 meseca.

Samom su uglavnom bili ovi drugovi i drugarice, a koje sam pobejale, tako da je to bila grupa koja je OBILNO bivala hapšena i to bez obzira da li je ona i ela nekakvog učešća ili ne, ona je obično

Bila hapšena bez obzira da li je imala učešća u nečemu ili ne, a ovo iz razloga kako bih mogli preko nje da doznaju nešto više o nama, odnosno o drugovima koji su ih interesovali. Nama je priznata već zbog tog nekog razloga grupa. Međutim, mi smo svi bili isprebijani uvek, ali i pored svega nije nikada niko ništa izdao iz te naše grupe. Kada, svi su se držali savršeno bez ikakvog gubljenja duha prilikom saslušavanja i sl. I ako smo, meni se čini, od svih ALEKSINČANA uglavnom dobijali najviše batina. To je zapravo bila grupa koja je isprebijana i maltretirana, tako da se sada to nama i sveti - skoro su svi bolesni, od kojih su većina penzionisani i stalno se obrađuju za intervenciju lekara itd.

U SPECIJALNOJ POLICIJI je bio specijalan režim. Tamo su bile saslice. Tu su ljudi samo saslušavani i mučeni. O mučenjima i načinu mučenja i da ne govorim, jer je to skoro svima poznato. Obično su nas tukli po tabanima, vesiveli, konopcima nas tukli, korbacima itd. itd.

Sećam se dobro da je jedina osoba koja je najduže bila u specijalnoj policiji to je bila drugarica GORČA, a koja je streljana sa mojom majkom zajedno, inače je bila profesor Trgovačke akademije.

Ona je bila godinu dana u specijalnoj policiji, a zatim negde isto tako godinu ili nešto manje u LOGORU NA CRVENOM BRSTU, nakon čega je STRELJANA.

U Kazneno popravnom domu je bilo maltretiranja, ali ne takvih, odnosno oni ne mogu da se uporede

se je uvijek i na vreme pokrivalo da nam nešto donese, tako
da nam ona maltretiranja koja su bila od strane HERACA

Bio je neki ZAVIŠIĆ koji je čuvar logor, a
koji nam je toliko mnogo pomogao (mislim da je on sada
pensioner). Njemu je priznata baš zbog tog njegovog hu-
manog gesta i PERZIJA, čak i to vreme koje je proveo u
KPD kao čuvar - stražar doma. Svi koji su o njemu dali
izjave, uglavnom su izjavili da je bio na strani ljudi
koji su tamo boravili.

Kažem, možda da nije bilo tog ZAVIŠIĆA, veru-
jem da bi se možda mi mnogo loše i osjećali. On je znao
i da nam HRANU doturao, pisma nam doturao, tako kažen,
saz taj odnos - proste pošte je on bio stariji stražar,
imao je uticaja i na mladje da se oni malo lepše i
bolje ponašaju prema nama. Bez obzira na to, što je za-
tvor - ipak setvor.

Stari je bio žandarm još pre rata, pa je
kao takav i ostao u službi, pošto su je to bile jedino
sanisnje i nije imao od čega da živi. Verujem da je
imao i svoju porodicu, tako da je morao da radi. Ali,
nije nikada bio na strani ŠUPATORA i domaćih izdajnika,
već je sve nas zatvorenike pomagao u svemu. Naročito se
to ogledalo kada je bile zabrana - uručivanje tih pake-
ta, odnosno tada se obično anslo da promadje da je bila
te neka veća greška, a na izgled neka je bila i mala
greška za njih je bilo dovoljno da je tako krste, ove

iz razloga kako bi nas iskašnjavali. Zbog toga, su nam
ukidali sledovanje uručivanje paketa, ali kažen, stari

se je uvek i na vreme pobrinuo da nam nešto donese, tako da uglavnom nismo gladovali.

U KPD je bilo skupnih soba, a verujem da je bilo i sanica. Ja sam bila u skunoj sobi, a sanom u to vreme je bila DESANKA PETKOVIĆ, učenica Učiteljske škole, sada učiteljica, a koja je kažen, bila tada učenica Uč. škole.

Među njima je bila STANKA JANKOVIĆ, učiteljica iz SOKOBANJE, LJUBINKA RISTIĆ, takođe učiteljica iz SOKOBANJE, RADMILA DRAGIČEVIĆ, DARINKA DRAGIČEVIĆ, VUKICA UROŠEVIĆ I DRUGE.

Kada su me jednom prilikom uhapsili i odveli u SPECIJALNU POLICIJU, ja sam bila toliko batinana, a pošto je to bio zimski period negde 1942. godine, ja sam se razbolela od upale pluća.. Prvo su zvali lekara i lečili me tabletama, a kada su videli da je to dosta opasno i uzelo maha, onda su me pustili kući onako bolesnu.

Pošto je moj boravak u ALEK INCU bio vrlo nesiguran, zbog toga me je majka poslala u manastir "Sv. STEVAN" kod kaludjerice, a koje su inače sa radjivale sa partizanima. One su me tako negovale, a dr. GRUJIĆ iz sanatorijuma na "OZRENU" me je lečio, kao i Dr. MILAN GRUJIĆ iz Aleksince. U to vreme su bili partizani ilegalci ANTONIJE i NEMANJA. Njih dvojica. To je njemu bile ilegalno iac, jedan od njih je bio pravak, a drugi učitelj.

U Manastiru "Sv. STEVANU" dok sam ja boravila kao bolesna, bila su dve ilegalca prebačene iz RAŠKE kako bi

je su bile intelektualke, a kasnije je OLIMPIJANA ušla, a

nepostavili vezu ovde. To su bili ANTONIJE i NEMANJA, naravno to su bile njihove ilegalna imena, ANTONIJE se zove SVETA TRIFUNOVIĆ, a NEMANJA, njegove ssa ime našla, ne mogu da se setim u kojoj knjizi, koje je pisao BORIS STEFANOVIĆ na JASTREBCU.

Za vreme mog boravka u manastiru "Sv. STEVAN", već je postojala tehnika, tamo gde se je sav taj propegandni materijal spremao za odesiljanje.

Tehnika se nalazila u jednoj kućici blizu manastira, odaceno kućici koja je služila o kao pekara za KANASTIR.

Verujem da je to sada istorijski spomenik, a u samom manastiru u KANCELARIJI igumenije PARAKSVE u nje-noj se sobi nalazilo radio i tu su slušane vesti, pa su na osnovu toga NEMANJA i ANTONIJE kucali izveštaje, koje su izveštaje slušali sa RADIO MOSKVE, LONDONA itd. Oni su tako prikupljene vesti kucali i slali na teren kada su uglavnom obaveštavani partizani o kretanju okupatora i o kretanju uopšte svih tih prijateljskih jedinica.

Pored ove dvojice, u manastiru je bio i je dan drug koji je hranio, ali čijeg imena je ne mogu da se setim.

Sve kaludjerice su u stvari bile vrlo konspirativne, dali su sve bile upoznate sa redom PARAKSEVE ili ne. Meni to nije poznato. Ali, kasnije ssa videla da su sve otišle u partizane. Od najaktivnijih su bile LJUBICA i OLIMPIJADA. To su bile dve sestre rođene kaludjerice, koje su bile intelektualke, a kasnije je OLIMPIJADA umrla, a

LJUBICA je radela u Sanatorijumu na OZRENU i ima tu još nekih detalja.

Kada je već reč o kaludjericama iz Manastira "Sv. STEVANA", znamo to da su uglavnom sve otišle u partizane i da prilikom mog povratka iz NEMAČKE, odnosno posle oslobođenja nekoliko njih se je posetilo u partizanskim uniformama, teko da ja nisam mogla da ih prepoznam - pošto sam ih uglavnom poznavala u kaludjerskim mantijama. To je se mene bio vrlo simpatičan momenat kada se je moglo da vidi slikovito da su i kaludjericе prišle NOP-u. Tu uglavnom treba da se zahvali uglavnom ovim triam kaludjericama i to PARASKEVI, OLIMPIJADI i LJUBICI..

Ja se imena ovih kaludjericа ne sećam, ali su me uglavnom posetile VARVARA, ANA, MARIJA.

Za vreme mog boravka u "manastiru" "Sv. STEVAN" nekoliko puta su dolazili partizani. Ja sam zajedno sa njima večerala, ali nisam znala da su to partizani. Tek kasnije sam to saznala. I ako sam često slušala radio sa ANTONIJOM koga sam mnogo volela i prosto zbog toga mi je dozvoljavala da budem prisutna. Ja sam mu sama rekla da on nije svinjer, niti kozar, već da je on partizan. On se je nasmejao, što je značilo da mi je priznao ono što sam mu rekla, odnosno priznavanje.

Kada sam boravila u Manastiru "Sv. STEVAN" majka me je često posećivala, ovo iz razloga što sam bila bolesna.

SAVLJEVIĆ NADE)

stvarima. Moje sestre je bila školska drugarica ANTONIJA. Jednom prilikom sam rekla da ne treba da se sa ovi najstariji razgovarali o ovim stvarima. Ja sam im objašnjavala da je, odnosno da su ANTONIJE i NEMANJA sluge manastirske kada se to čisto da videti da to nisu, nego ovo iz razloga što su uglavnom uvek bili partizani. Ja sam njima i videla se čisto da su oni ilegalno živeli. Naravno. Naravno da nije bilo logično da će manastirski sluga da ide i sluša radio i priča događaje političke pre rata, znači jasno je bilo da su njima ti detalji bili poznati, jer su imali i specijalan način kada su je to pričali i servirali.

Pošto sam ja bila već odrasla, a ne dete a ja sam to dobro shvatila kada je bilo reči o partizanstvu.

Ja sam sa ANTONIJEM bila vrlo bliska, tako da sam ja u manastiru unela on, tako kaže, neko osveženje u manastir, pošto su oni bili izvan svakog događaja da ljudi, tako da su uvek bili manje-više usamljeni, pa to sam pored toga bila uvek vesela naravi, pevala im, imala i tirala ih kako ko govori, kako ko hoće, a posebno ANTONIJA, tako da sam je i on bili vrlo bliski.

Kada sam na jednom prilikom rekla što otisni jednom ne prizna da je partizan, on se je značajno počeo nametati, što je značilo priznanje. Ja sam tada sa njim često u sobi kod PARAKSEVE slušala radio, odnosno stare bila sam prisutna kada su oni razgovarali o mnogim

stvarima. Moja mama je bila školske drugarica ANTONIJA, pa su oni najčešće i razgovarali o svim stvarima, a te je sam bila prisutna tom razgovoru, tako da sam mnoge stvari od njih čula i prosto se vaspitavala na tome, pošto sam iz tih razgovora je čovek mogao da mnoge stvari sazna.

IGUMANIJA PARASKEVA je materijal od partizana nosila mojoj majci u ALEKSINAC, a iz ALEKSINCA bi vraćala materijal koji je trebao da se uruči partizanima.

Mama je obično išla čezama, a kao lice svešteničko ona je imala jedan dostojanstveni stav, tako da je najčešće prolazila dobro.

Sećam se da su vrlo često dolazili četnici u manastir, kada bi je maltretirali, ali je ona imala takav stav da ih je uvek umela da ubedi, odnosno uvek je dosta dobro prolazila.

Ona je u prvom redu, kao igumanija, znala da štiti manastir, tako da nije dozvoljevala da niko ulazi tamo, odnosno nije nikome davala da pretresa i ako bi se to desilo ona je sama rukovođila tim pretresom. Zapravo, sa mnom je pokazivala uglavnom šta je trebalo da se pretrese, tako da oni nisu imali prilike da mnogo svuda zaviruju.

Prilikom povratka iz manastira odmah sam otišla u školu pošto se je tada završavalo polugodište i počele je nove, tako da sam morala da se javim.

Nedjutan, prilikom dolaska u školu, razredni starišina mi je kazao da treba da napustim čas, odnosno

da idem kući, pošto sam isključena iz škole. Tom prili-
kom nisam dobila nikakve objašnjenje zbog čega i kako
moram da odem. Međutim, kada je moja majka otišla kod
direktora VLADETE DJORDJEVIĆA, on joj je tada rekao da
sam isključena pošto sam štetna po srednjoškolsku omladinu.

Medjutim, u svim tim episcima i dokumen-
taciji nije ništa bliže stajalo, već je stajalo da sam
uvredila nekog profesora i da me zbog toga isključuje
i ako se toga ni jednu kaznu nisam dobila.

Kada je moja mama trežila, odnosno rekla
da će se žaliti Ministarstvu prosvete, onda je VLADETA
DJORDJEVIĆ isvedio čitav jedan svežanj papira u kome su
bili svi djaci komunisti, a među njima i jedan moj pis-
meni zadetak koga sam je pisala, a prof. DARINKA RANKOV

koje je pripadala LJOTIĆEVIMA, predala ga je direktoru
kao komunistički pismeni zadetak. Znači, oni su po tom
zadetku došli do zaključka da je pripadala KOMUNISTIMA.

U tom zadetku, koliko se sada sećam, znam
da sam navodila MAKSIMA GORKOG, a to je značilo nešto
mnogo u ono vreme, kada se počelo da neke od nas čita
MAKSIMA GORKOG - odnosno značilo je to da taj pripada
partizanima i pokretu.

U to vreme su bili SROJEVIĆI iz gimnazije
BITA VIDOJKOVIĆ - SELJA, RADE MILOŠEVIĆ, LJUNISA KARIĆ.

Zatim, MIĆA I SRETA GRUJIĆ. Dalje, GISA - koji je posle
poginuo, SRETEN DJORDJEVIĆ - BRANKO, koji je kasnije

poginuo u PARTIZANIMA. Oni su svi bili u jednom RAZREDU.

U toj organizaciji su bili i drugi ljudi. Potom, DRAGOSLAVA BOJEVIĆ, a dok se iz čitave te grupe izdvajala kao pripadnik četa LJUBINKA PRNJINČEVIĆ (sada pukovnik, NADJANA KROJIC, VERA KROJIC, glavnica, sada poslanik i SASA VEKARIĆ, sada poslanik i ČIMBRILOVIĆ, dok se drugi ljudi sada ne mogu sjetiti). Ona je bila sestra VUČE STANKOVIĆA - četa, koji su izvodili poznate akcije klanje u ALEKSINCU.

Po završetku školske godine vratila sam se u Beograd. Kada sam isključena iz ALEKSINAČKE gimnazije produžila sam II polugodište u V ženskoj gimnaziji u BEOGRADU, pošto sam samo jedina u toj gimnaziji mogla da budem upisana, pošto je tu bila direktor sestra MILANA NEDIĆA. Svi oni koji su bili isključivani iz raznih škola, odnosno koji su bili hapšeni, mogli su da poseđuju samo tu gimnaziju, pošto je ona odgovarala za vladanje tih učenika.

Tako sam se povezala odmah čim sam stigla, sa porodicom moje majke koja je imala kontakt sa partizanima i pripadala sam SKOJEVSKOJ organizaciji na BERNU. To je isto tako u GIMNAZIJ KOJ ŠKOLI, odnosno SKOJEVSKOJ organizaciji kao član i jedina akcije koju sam ja u ono vreme izvršila to je bilo bacanje malih eksper-čica na putu, kako bi pucale gume. To sam jedina uradila na Ulici GRČICA MILENKA u Beogradu.

Sećam se da posle toga se čitava grupa smetala kada su gume eksplodirale. To je bilo jedino što sam mogla u ono vreme da uradim, ali sam stalno prisustvovala sastancima koji su se održavali i dobijala sam materijal.

U grupi koja je obustavila u tom slučaju
U toj organizaciji su bili: ACA MILANOVIĆ, sada
bili susjedni, ALEKSINAC, MIHAILOVIĆ i drugi, poznati VILKO,
pukovnik, NADEŽDA STOJIC, VERA STOJIC, KSENARIJA JOVANOVIĆ,
to je bila ta grupa koja je uglavnom vratila ovakve operaci-
glumice, sada poslanik i SAŠA VELIMIROVIĆ, lekar, koji se
je - operacije napustila.
sada selazi u ČEHOSLOVAČKOJ, dok se drugih imena ne mogu
Uspoto da su nas izveli i odveli istom građan-
de setim.

Po završetku školske godine vratila sam se u
ALEKSINAC i čitavog tog leta sam bile povezane sa svo-
jom organizacijom SKOJEVSKOM kada sam produžila da radim
isto ono što sam i pre radela.

Medjutim, u vreme kada se je najviše ojačevao
pokret DRAŽE MIHAJLOVIĆA, ALEKSINACKA BRIGADA koja je
imala svoj štab u BORNJEM KRUPCU, ona je u to vreme počela
da maltretira sve one koji su bili osuđeni ili sara-
daici partizanskog pokreta.

U to vreme je već očišćena JARICIJEVIĆ MICA.
Zatim, MILKA GOLUBOVIĆ i nju su očišćeli, navodno da su
one sa HECIMA bile prijateljice. To uopšte nije bilo ta-
čno. Odmah, iza toga, ubili su prof. VUCKOVIĆA. Zatim,
SOLUBOVIĆA MILETA, Dr. BUCKA i još neke, kojih imena
sada trenutno ne mogu da se setim.

Ubrzo posle ovoga, su jedne večeri došli sa
puštenom kosom i bremenom, kada su upali u naš stan uve-
še, odvevši mene i majku, pod izgovorom kao navodno da
to be da se sa nama izvrši jedno saslušanje negde blizu
ALEKSINCA.

Ubrzo posle ovoga, su jedne večeri došli sa
ALEKSINCA.

SPASIĆ, u grupi koje je učestvovala u tom našem hapšenju bili su: BOBAN, MIŠKO, RADMAN ČIRKOVIĆ i dr., odnosno VELES. To je bila ta grupa koja je uglavnom vršila ovakve operacije - operacije hapšenja.

Umesto da su nas izveli i odveli izvan grada, oni su nas povelili putem prema grebaju, onda putem prema ŠUMI, prema RELJEVIĆI. Negde na polovini te šume odvijili su se po grupama, tako da je RADMAN ZA ČIRKOVIĆ počeo samom (tom prilikom su nas tu zrelili još tri seljaka, verujem da su to bili neki njihovi kuriri ili sl.) Kašom, nekoliko njih je ostalo samom, a nekoliko sa mojom majkom. Razdaljinama između jedne i druge grupe, bile je negde oko 50 metara. Kad sam ja nisam htela da joj bilo šta kažem, ali ona se je sam tada zastela i rekla da neću da idem sama sa njima, već hoću da sačekam grupu gde mi je i majka. U tom momentu sam čula kako je vikala bespomoćno: "Dete mi dođite ovamo". Oni su uistvari hteli da je zakolju. Ja sam se trgala i počela da trčim prema njoj i onda sam videla da su oni imali noževe u rukama i kada sam ja došla (a to su u stvari bili moji drugovi iz škole) pa kada sam ih pogledala, rekli su: "Idemo sa G. Krupac i tamo će komandant da vas sasluša". Ja i učitala, odnosno učinila sam kada sam došla. Kada su nas odveli u s. G. KRUPAC, odveli su nas u neku privatnu kuću, a ne mogu da se setim čiju, gde smo sačekali štam brigadu, a komandant je bio PETKO PETKOVIĆ, kapetan zv. "BRADILKO". Tu su bili: LJUBIŠA TRIČKOVIĆ, BATA pošto kada su hteli da mi izmamo prisega je prilikom

SPASIĆ, RALJIĆ i još mnogi drugi vojnici, koji su bili mobilisani ili oni koji su dobrovoljno došli.

Među njima je bio i FUZIĆ, bivši narednik JUGOSLOVENSKE VOJSKE.

Odmah po dolasku u tu kuću, počelo je saslušanje i to prvo moje majke, a zatim sannon. Ali, izvinjavam se, zaboravila sam da ispričam zbog čega je došlo do ovoga, odnoseno do našeg hapšenja.

BRANKA MITIĆ, tada učenica gimnazije, inače televizijske glumice, je jednom prilikom došla kod mene - pošto sam bile školske drugarice i navodno je tražila da pristupi tom pokretu partizanskom pošto osuđa da to ne pripada. Međutim, ja nisam htela da joj bilo šta dam, ali sam zato razgovarala sa izvesnim drugovima da li bi bilo dobro i na ovom mestu da se eto malo još proširimo. Onda mi je NINA PROTIĆ, koji je bio u mojoj trojki - grupi SKOJSKOJ, rekao mi je (pošto je on tada bio učenik gimnazije) kako da nesam ništa sa njom i SIRODANKOM PEŠIĆ, da razgovaram, već da im dam jedan MILTEN da pročitaju i da ga eventualno prepisuju kod mene, čak nije bilo ni da im se bilten da na ruke. LJU BRANKA MITIĆ, knjižara, koja sam to i učinila, odnosno učinila sam kada sam dobili najnoviji bilten, to sam im dala, kada su one to i prepisale kod mene, izjavivši da će to dati dalje. Međutim, one su prepis tog MILTENA i jedno pismo poslali ČETNICIMA. Ja sam to kasnije kod četnika videla, pošto kada su hteli da mi iznuđu priznanje prilikom

mog saslušavanja, pisno su mi pokazali i prepis biltena, gde je stajao potpis s plamenim pozdravom VAŠE RAVNOGORE - BRANKA MITIĆ I DANKA PEŠIĆ!

Tim pismom su me pokazale da imam nekih dokaza da ja saradjujem sa partizanima, a naravno i sve ono pre što se dešavalo (mislim hapšenje itd.), oni su bili sigurni da JA I MOJA MAMA, odnosno naša porodica pripada NOP-u.

Prilikom saslušavanja su tražili da kažemo imena svih komunisti sa kim saradjujemo, odnosno od koga dobijamo materijal i sve to, tako da ni jedna od nas dve nije ništa kazala, i ako su nas maltretirali tuđom.

Pre toga, odnosno u to vreme su omladinici ALEKSINAČKE BRIGADE, tada je bila baš u to vreme formirana omladinska organizacija koje je u stvari sve te akcije izvršavala, naravno po nalogu ŠTARA BRIGADE i po nalogu korpusa.

Tako da su omladinici u to vreme zaklali VUČKOVIĆA i ostale, a koje sam to već napred nabrojala.

Kada su nas odveli, odnosno neposredno posle našeg odvođenja BOBAN je STAMPARIJU SRETEHA STOLJKOVIĆA, knjižara, natovario i odneo za G. KRUPAC.

Za vreme saslušanja su prema majci mojoj bili prilično korektni, nisu upotrebljavali nikvu silu, ali prema meni, verovatno što su računali da sam bila mlada i da ću ih se plašiti, izbatinali su me nekoliko puta i tom prilikom su mi odmah udarili nekoliko šamara. Verovatno

su mislili da će od mene nešto da iznude, međutim, oni nisu mogli ništa da dobiju, tako da su posle nekoliko dana imali pokret kada su tom prilikom rekli mojoj da može da ide kući, a mene su ostavili na provaspitavanju kod njih. Neravno, to vreme je bilo za mene, više nego teško, prvo što sam bila njihov zarobljenik, odnosno zatvorenik. Vodili su me od sela do sela i prikazivali su me kao PARTIZANKU, "ZALUTALU OVCU" itd., a u to vreme su uveli i učitelja VUKARINA STANKOVIĆA i RABETA fotografa, koji sada živi u NIŠU. Tu je bio i drug DRAGI STERANOVIĆ zv. "ČAMBERLEN" iz D. Trnave. I onda su oni nekako prebegli kod partizana, a ja sam i dalje ostala kod četnika da me vode iz sela u selo. STANKOVIĆ po zanimanju je bio učitelj u LIPOVCU, on je morao da drži govor u svom selu. To je za njega bilo više nego neprijatno, a kasnije kada su ovi drugovi prebegli kod partizana, mi smo produžili dalje prema KORPUSU, pošto je trebala brigada da se sastane sa KOMANDANTOM KORPUSA. Taj sastanak je trebao da bude u JOŠANICI. Jednom prilikom su partizani u PRUGOVCU pokušali da me oslobode, ali su četaici tada u to vreme imali jake straže, a bilo je svega 7 partizana, tako da nisu smeli da otvore borbu i ja sam ostala i dalje kod njih - četnika.

Svi oficiri su uzeli svoja grupa vojnika, koji su se brinuli o njihovom snabdevanju i hrani, a ja sam ostala

Negde u s. VELEPOLJU kada su STANKOVIĆ i STE-
PANOVIĆ pobjegli, došao je tada u VELEPOLJU DOBAN i zahtevao
da se što hitnije brigada pripremi za pokret i da što je
moguće hitnije treba da se stigne u JOŠANICU, tako da smo
mi još iste noći krenuli iz VELE POLJA, sećam se da je
tamo bio UČITELJ GEROVIĆ sa ženom, koji su mi dali neka
obaveštenja, naravno te su obaveštenja bila o partizanima
gde se kreću i kako se kreću, pošto su oni saradivali
takođe sa partizanima, kasnije je GEROVIĆ umro, a njegova
žena OLGA je bila učiteljica u ALEKSINCU, dok sada živi u
BEOGRADU.

Mi smo iz s. VELEPOLJA krenuli pešice, naravno
prema SOKOBANJSKOM SREZU i to preko BUKOVICA smo išli, ali
smo se predhodno zadržali u s. BOBENJU i komandant ALEKSI
NAČKE brigade PETKOVIĆ je svakom oficiru dao po nekoliko
vojnika o kojima će ovi da se brinu. Znači trebalo je
da se staraју o njihovom prenoćištu i hrani.

Tom prilikom je sa sobom ostavio nekog koji
je bio učenik gimnazije, jer sam njega dobro poznavala je
iz gimnazije, koji se zvao BRAGAN PETKOVIĆ, a imao je ne-
dimek "ČURAN". Njega je ostavio da on bude njegov adjutant
a mene nazimenevao za njegovog adjutanta. Znači trebalo je
da budem ADŽUTANTOV, ADŽUTANT. To je bilo na jednoj le-
dini u šumi i kada smo stigli u selo, to je u stvari zna-
čilo sledeće, a koje ću vam sada ispričati.

Svi oficiri su uzeli svoja grupa vojnika, koji
su se brinuli o njihovom smeštaju i hrani, a ja sam ostala

sa komandantom i njegovim ADŽUTANTOM. Naredno da je komandant dobio smještaj u jednoj boljoj kući seoskoj u s. BOVNU i preko noći ja sam dobile svoju porciju, on je preko noći došao i tada me je SILOVAO. Međutim, onaj seljak je čuo, (pošto je to u stvari bila velika borba samom i sa njim, koja je trajala od 12,30 posle pola noći do pola pet izjutra). On je tom prilikom upotrebljavao i nož, stavljao mi narenicu u usta i sve moguće je upotrebio, a seljaci, u stvari domaćin iz s. BOVNA - kažen, čuo je tu borbu i već je negde izjutra obavestio POLJSKU STRAŽU, odnosno pitao je POLJSKU STRAŽU, pošto je ona saradnjivala sa četnicima - Da li ovu devojčicu što su doveli, u stvari što je negde vode, da li je ona tu na prevašpitavenju stvarno ili pak služi nekome radi nečeg drugog. Zatim, opisao je sve ono što je čuo, tako da kada trebamo da idemo se sakupimo negde blizu škole i kod te opštine, već su bili upoznati sa tim BATA SPASIĆ i LJUBIŠA TRIČKOVIĆ i BELIĆ. Međutim, PETKO PETKOVIĆ, komandant brigade smatrao je da ako ni da koja ja je jačim, neću imati prilike da kažen bilo kome šta se te noći samom dogodilo, tako kada smo stigli u s. BOZGOVO ON me je odmah smestio u jednu kuću da tamo ostanem, a on je otišao u školu na zbor. Ovaj čovek - domaćin kod koga sam ja bila smještena dok je PETKO PETKOVIĆ, još uvek bio vezan.

on je bio njihov saradnik, tako da je bilo njima sigurno da će me on čuvati, odnosno voditi o meni računa. Međutim, on je kada b je bilo negde 4-5 časova uveče, odnosno u to doba došlo je jedana njihov četnik sa konjem, rekavši mi da PARTIZANKA treba da podje sa njim i da me vode na beženje.

Ja sam tada ODGOVORILA da želim više to nego što su samom učinili. Međutim, kada smo došli u školu bilo je mračno u jednoj učionici, a u drugoj je bila čitava brigada sakupljena, među kojoj je bio i BATA SPASIĆ iz ALEKSINCA. On je imao veliku modricu na licu, koji me je pred svima vojnicima iz brigade pitao da li se je stvarno dogodilo te noći ono o čemu sam pričala, odnosno da li se je tirjanisao PETKO PETKOVIĆ. Ja sam REKLA DA JESTE. Onda se je čuo žagor i negodovanje u toj učionici, pošto su mnogi od tih bili mobilisani, a među njima su bili stariji ljudi koji su imali čerke mnogogodišta i starije, tako da je to za njih bilo više-manje dogjadaj koji je na njih strašno delovao, a PETKO PETKOVIĆ i sv. "ČURAN" bili su vezani u drugoj prostoriji na pod strošom. Ali u tom međuvremenu se desilo to da je "ČURAN" iskoristio tu gušvu u drugoj učionici, odnosno iskoristio je odsustvo nadgledanja njihovog i najednom počelo se kako je nešto lupilo i kada su došli do te prostorije u kojoj su bili oni zatvorani, videli su da je "ČURAN" POBEGAO, dok je PETKO PETKOVIĆ, još uvek bio vezan.

Negde preko noći došli su, zato što je "ĆURAN" pobegeo i otišao kod komandanta korpusa, koji je bio klan ni drug (taj komandant je bio BRANA PETROVIĆ) komandanta brigade PETKOVIĆA PETKA.

Naravno, on je na svoj način njemu ispričao šta se je dogodilo sa njim, da su oni vezani, da je komandant smenjen, odnosno on nije ispričao šta se je u stvari stvarno dogodilo, već je ispričao da je BATA SPASIĆ kao hteo da se domogne komandantskog položaja, pa je kao sadašnjeg komandanta zbog toga hteo da degradira i da ga vođe.

NOZIĆA - Prenos razgovora sa kanala I na kanal II iste trake, dana 7. januara 1970. godine.

Razgovor vodio NOZIĆA BRANKO, u prostoriji Narodnog muzeja.

Već sam predhodno izjavio da je ĆURAN otišao u korpus i obavestio šta se je dogodilo u ALEKSINAČKOJ brigadi.

Ono kako je on predstavio događaj da je Bata SPASIĆ iz interesa to sve učinio, kako bi bio komandant ALEKSINAČKE brigade, je verujem da ta i ima neke istine, pošto je BATA SPASIĆ bivši oficir Jugoslovenske vojske, inače je rodom iz ALEKSINCA i verujem da je reflektirao na položaj komandanta, tako daje ovaj slučaj iskoristio, kako bi smenio sa dužnosti komandanta PETKA PETROVIĆA.

to se više slučaja koji se je dogodio između
MEHE i PETKA PETKOVIĆA, ovaj nije obavestio komandanta
korpuse, tako da je odmah u toku noći nekoliko oficira
a među njima i njihov vojni inženjer Dr. ANDRIĆ na
konjima su stigli i naredili su pokret čitave brigade,
a u isto vreme su BATA SPASIĆA, LJURISU TRIČKOVIĆA i
RELIĆA smenili sa položaja na kojima su se položajima
oni sami postavili, tako da je to otprilike trajalo
svega nekoliko dana, trajalo je u stvari za ono vreme
dok su PETKOVIĆA vezanog držali.

Ovde sam jedan detalj zaboravila da kažem, a
to je da su oni najevili pokret, ali BATA SPASIĆ nije
hteo odmah da ode za JOHANIĆU i da se sastane sa
komandantom korpuse, već se je vratio ponovo sa brigadom
i vezanim PETKOM PETKOVIĆEM, tako da ga je kroz čitav
ALEKSINACI SREZ, a delom i kroz SKOBAŃJSKI vezanog
vezio, odmah vodio. On je, PETKO PETKOVIĆ, toliko
bio iskompromitovan, a seljaci su, a naročito seljanke,
otvarale su prozore i vrata VIKAVSI NA GLAS "UA", a zatim
zatvarale prozore i ulazile unutra, tako da više selista
nije postojala mogućnost, posle svega svega, da se on
vрати sa komandanta brigade. Kažem, to je BATA SPASIĆ,
naravno nemerno uradio - misleći da će BRANA PETROVIĆ,
čitav taj slučaj da proleđi, pošto je BATA SPASIĆ, ipak
more se priznati, bio malo pošteniji, nego drugi. Verujem,
da je on mislio da je ovakav jedan slučaj sa brigadom

blanaža i da PETKO PETKOVIĆ, više nikada neće moći da bude komandant. Dok je bio siguran da će POSTAVITI BATU SPASIĆA, kao aleksinčanina za komandanta ALEKSINAČKE BRIGADE.

Medjutim, posle nekoliko dana, došli su delegati iz JOŠANICE (tako da ih nazove) iz KORPUSA, već sam rekla da je sedju njima bio i Dr. ANDRIĆ i pozvali na hitan SASTANAK u korpus koji se je nalazio u JOŠANICI, tako da je čitave ove brigada pošla sa ovima zajedno u JOŠANICU.

U s.ŽUČKO sa, mislim taj pokret, odnosno to naše bodaje je trajale nekoliko dana, pored toga se je išlo pešice, a zatim partizanima su nam bili za petama, tako da su se oni bojali da idu brzim maršem kako je bilo naredjeno, tako da se je desilo da su u s.ŽUČKO-VCU primili jednu borb sa partizanima, a je sam se nalazila u jednoj SEOSKOJ KUĆI, tako da ni onde nisam mogla i imala mogućnosti da dodjem u kontakt sa njima.

Kada smo stigli u JOŠANICU, tamo nas je dočekao komandant korpuse, zatim djakon koji je predavao veroneuku u gimnaziji, a koji se je vrio dobro poznavao. Zatim, bio je neki LAZAREVIĆ, koji je bio poslat u PRBKOM SUDU i još je bilo mnogo oficira koji su mi naravno bili nepoznati.

Medjutim, oni su BATU SPASIĆA, TRICHOVIĆA i RELJICA odmah na licu mesta degradirali, pošto su ove dvoje bili rezervni oficiri, a RELJA je bio aktivan oficir.

o nosno on je bio oficir bivše JUGOSLOVENSKE VOJSKE. Njih su degradirali & uhap sili, a mene su obukli u SELJAČKOJ NOŠI i predali me na čuvanje DJAKONU na čuvanje, jer je on sa celom svojom porodicom bio u JOŠANICI, a tada je i porodica BRANE PETROVIĆA I još nekoliko oficira nalazili su se u JOŠANICI, živevši seoskim kućama.

Naravno, svim tim porodicama četnika, seljaci su morali sve da pruže, odnosno on nisu smeli da bilo šta nemaju, pošto je njima bilo naredjeno šta treba da se donese itd.

Jednog dana kada je nailazila njihova vojska koja je bila u SOKOBANJI na nekoj proslavi. Tu su bili uglavnom elitni oficiri, odnosno ili su bili na sahrani jednog oficira njihovog, a kada su partizani ubili i još 2-3 onadincina.

Kada su nas vodili, ja sam videla njihove leševe tako da me je jedan od tih i te baš činim se Dr. ILEDAK terao da gledam šta su partizani uredili sa njihovim pripadnicima.

Kada sam ja pogledala leševe, naravno nisam pokazivala nikakvo uzbuđenje, onda mi je rekao Dr. ANDRIĆ, da je na meni bio lik okerelog komunista, kada ni jedan pokret na mom lica nije mogao da stavi do znanja da sam učesnica sa njihovim zločinom misli na partizane. Kažem, mislim da je baš tada bila sahrana toga oficira, a čijoj su sahrani svi prisustvovali, odnosno svi

BISAVLJEVIĆ NADE)

učitelj, odnosno sa kojim sam je bio u istom redu. Oni elitni oficiri, kada su se vraćali onda je izdato naredjenje bilo da moramo da idemo da ih sačekamo.

Ujednom, uočila sam da je tu i moja majka. Oni su je poveli od kuće, tražili su od nje zlato, poveli je od kuće, a tina što je trebala da to zlato preda BRANI PETROVIĆU, a da mene puste. Dugo su razgovarali zajedno

i bili su karavani, tom prilikom smo se nas dve srele, pošto nismo znale dugo jedna sa drugu ništa i onda su nas odvela u njihov korpus. To je bilo takodje jedna seoska kuća.

Karavani, kada je video mene i svoju majku, razgovarali su. Tada u toj kući je počelo jedno saslušanje između nas, odnosno sve ono o čemu su nas saslušavali u ALEKSINAČKOJ BRIGADI, odnosno u ŠTABU U KRUPCU, tako da su te iste stvari činili ovde.

Negde posle 2-3 dana, pozvali su mene i tu je bio Br. ANDRIĆ, LAZARVIĆ i još jedan oficir i rekli su mi da se nalazim pred prekin sudom, tako kao treba da se odluči šta će biti sa mnom. Ono kako će i šta će biti sa mnom.

Medju njima je bio i oficir ŽIVOTA STAFANOVIĆ. Tom prilikom su kao odlučili da budemo i JA i MAJKA STRELJANE.

Medjutim, dok smo mi čekale ovo izvršenje, slučajno se desilo da je stigao u korpus bivši šef KABINETA MINISTRA GRADJ VINA pre rata, a taj šef kabineta je bio advokat u BEOGRADU i on je bio bivši kolega mog oca, pošto je sa učiteljskom naturem jedno vreme bio

se slavlje i TRAKVANKE. Tu se je danima i danima obojale kod ILIJE.

učitelj, odnosno sa mojim ocem je bio u istom selu. On je sasvim slučajno - kažem zvao se MILOŠ BORIĆ, bio je MINISTAR GRADJEVINA, a STEVA POPOVIĆ je bio njegov šef KABINETA pre rata.

Inače, kao adokat je bio, dok je pre toga završio učiteljsku maturu, tako da su dugo bili kao učitelji u jednom selu, odnosno dugo su monkovali zajedno i bili su dobri prijatelji u ono vreme. Kažem, on je sada bio četnik, gde je pre toga bio neznan, ali samo znam da je došao u JOŠANICU.

Naravno, kada je video mene i moju majku, začudio se je, tako da kada su oni rekli njemu šta je bilo i šta se desilo sa nama, on je garantovao za nas, ali sve jedno. Oni su nas pustili kao da dođemo kući, s tim što su za komandanta ALEKSINAČKE BRIGADE postavili ujku tog čuvenog ZLOGLASNOG UJKU, na mesto komandanta PETKA PETKOVIĆA, sada je trebao na sastanku da UJKA odluči u osnovnoj školi, koji se je održavao, kako i na koji će način da nas pusti, odnosno kako će i šta uopšte da sa nama uradi.

Mi smo odmah sa ALEKSINAČKOM BRIGADOM, a koja je bila sa ujkom na čelu, pošle ja i moja majka u S. BOVAN. Tamo smo bile smeštene kod učiteljice ZAGE, koja je bila majka SAŠE veterinara.

Kažem, nas su tu saestili, a njena sestra (koja je kasnije streljana od partizana - ona je bila ljubavnica UJKE). Kažem, tu su oni orgijali i pravilo se slavlje i TEREVENKE. Tu se je danima i danima otejale kod UJKE.

Ovo se naročito odnosilo u vremenu kada su oni boravili tu. On nas je tu saslušavao i na kraju se kao došlo do zaključka da treba da nas puste, naravno uz garanciju i intervenciju samog STEVE POPOVIĆA, ali da moja majka ipak treba da donese još pare, odnosno negde u iznosu oko 23.000 dinara i nezna još koliko slata i koliko vina treba da im donese.

Onda su nas poveli čezama sa nekim kuririma. Međutim, negde na putu neko nas je zaustavio i pošto nam nije bilo zgodno na ovom sedištu (mislila u čezama) i htela sam da nađem isto, kada sam podigla imala sam šta i da vidim. Tu se je nalazio, pored ostalog, i jedan veliki parabelum, dok je ispod toga bilo i još neko oružje.

Znači, onda nam je već bilo jasno da je to bio njihov narednik koji je trebao da nas sprovede. Kod današnjeg SUPA, a onda je to bilo seosko načelstvo, taj čovek - kurir je išao iz ČEZA i mi smo pošle kući. Međutim, on je prevo otišao u POLJSKU STRAŽU, gde je komandant bio PAJIC, tamo je on odneo izveštaj da su ovi nas navodno pustili, tako da dok smo mi došli do kuće, pored naše kuće su već bili žandarmi. U stvari ja sam sama došla pošto je majka moja otišla kod svekra i svekrve da uzme ključ od stana, kako bi vino i novac obezbedila za njih i da im pošalje po ovome čoveku koji nas je sproveo.

Kada sam ja došla do kuće, videla sam da su stajali šandarni, narevao htela sam da udje u svoju kuću nekako do dvorišta ili terase. Međutim, oni mi nisu dali, već su me pitali gde mi je majka. Odgovorila sam da neznam gde je, našta su oni rekli da će stati zajedno s nama, dok mi ne bude majka došla. Znači, oni su već bili obavješteni da smo stigle zajedno.

Narevao, kada je ona došla kući oni su nas tu odmah na licu mesta odveli gore u kasernu, tamo je bio PAJIC i ŽIKA RANOVIĆ.

Oni su prilikom odvođenja od strane četnika, obavezno pretresli čitav stan, navodno da smo kao mi išli u partizane pa su oni hteli zbog toga da izvrše pretres. Tamo su našli knjige, dok druge stvari nisu našli. Ispitivali su nas odakle su nam te knjige i dr. Moje mama je kazala da je to imala u svojoj biblioteci još od pre rata i da to od nikoga nije dobila.

Pošto je mama mnogo radela ručne redove, tako da su našli neki ručni rad sa koje su bili potrebni znakovi. Ti znakovi se sastojali od krugova, trouglova itd. To je sve bilo ujednoj svesci nacrtano. TVRDILI su uporno da su to neke šifre i toliko su nas pretukli - mislim i mene i nju da bi priznale kakve su to šifre. Onako ispretučene su nas preko ulice pešice šandarni povelili na stanicu, odakle nas doveli u GESTAPO, gde smo tu dali svoje generalije, a odatle su nas odmah FIJAKERCI odveli u NIŠKI LOGOR.

Krajem jula, ili početkom avgusta su nas četnici odveli, a sve ovo što se je dogodilo i što sam rekla, desilo se je u toku tog meseca - mislim sve do meseca septembra, kada su nas odveli u LOGOR NA CRVENOM KRSTU. Više nego 1. septembra 1943. godine, kada su nas uhapsili žandarmi i odveli u POLJSKU STRAŽU, kada su nas dosta - tada su nas nekoliko žandarma odveli 4 pešice, mene i majku do ŽITKOVAČKE STANICE, gde nas je PAJIĆ već čekao i odmah prvom vozom koji je išao za NIS, utovarilo nas, kada nas je sproveo sa još dva ŽANDARMA do GESTAPOA. Kada ih je majka upitala zbog čega nas odvede, odgovorio je, kao potrebno je sa naše strane jedno malo saslušanje kod GESTAPO-a, da će sve to da se sredi, a one nema potrebe da brine. Onda je dodao i to, da ona ako neće i ne mora da podje, već samo NJENA Kći. Ona je odgovorila da svoje dete nikako neće da pusti da podje sama, tako su nas onda obadve utovarili i u GESTAPOU u hodniku smo čekale, dok je PAJIĆ išao iz jedne kancelarije u drugu. Zatim, sa keke sam već rekla, uzeli su nam samo generalije i fijskerom nas tog istog dana, odnosno već je bilo kasno po podne odveli u LOGOR NA CRVENOM KRSTU. Na obrazu moje majke, još uvek je stajala šaka od udarca PAJIĆA, koji nije bio baš tako fizički slab, to je tada bilo crveno, a nakon nekoliko dana u LOGORU se je videla jasno modrica ocrtane čitave njegove ruke, ja o nama, ali ipak se čini da su nas kasnije uzimali u prijamoj kancelariji sa druge strane kada

se utje u logorsku zgrada, LJEVIĆ NAD) kancelarije

BOLEVA PAJIC nas je odveo u logor FIJAKROM. Sećam se da je to bio jedan kišovit i tauren dan i ponevo susret sa onim logorskim zidom, zatim šice itd. sve je to delovalo više nego užasno. Nas dve su dovele pored stražara, kada su nas tu postavili pored zida da stojimo. Stajali smo podignutih ruku, a već smo tu zatekle dvojicu, koji su također stajali uz zid.

Ne bih znala da kažem koliko smo dugo stajale, a ja sam se okretala, o tim što nisam znala nikako da ehvatim taj LOGORSKI REŽIM, odnosno nisam znala šta se sme, a šta nesme - htela sam iz redoznalosti da vidim gde se nalazimo i šta je to. Medjutim, jedan stražar mi je prišao i rekao mi da nesmes nikako da se okrenem i da gledam. To je bilo baš u vreme kada su logoraši dobijali večeru. Jasnno sam videla ogromnu masu ljudi se percijama koji su ulazili sa desne strane kod stražarnice. Pošto je u stvari nisam znala šta je sve to, već sam mislela da se tu nešto događaje, odnosno da je tu nešto sada specijalno, a kako su nam već bile dignute ruke u vis i morali smo svi da gledamo prema zidu, znači tu nešto verovatno treba da se desi sa nama. Odnosno, ja sam bar tada mislila da ovi logoraši se izvode kako bi priustvovali našem streljanju.

Medjutim, posle nekoliko sati stajanje na kiši, uveli su nas prvo u stražarnicu. Tačno ne mogu da se setim zbog čega su nas tu uveli, verovatno radi deavanja generalija o nama, ali ipak se sećam da su nam kasnije to uizimali u prijemnoj kancelariji sa desne strane kada

se udje u logorsku zgradu, a gde je bile kancelarija
ŠULCOVA i tu sam zatekla MILU DJORDJEVIĆ. Ja sam se izne
nadila kada se je obratila nama sa našom jeziku, jer sam
mislila da je ona TUMAČICA i radi kod njih. Kasnije, kada
su nas pustili iz semice u skupnu SOBU, ja sam tek tada
videla da je i ona logorašica kao i sve mi.

Kada su nam tu uzeli generalije, zatim su odu-
zeli nakite i prstenje mojoj majci. Zati ličnestvari,
pertle, tešne i dr. Ona je dobila jednu čobansku kabanicu,
a meni su dali jednu ponjavu, kada nas je stražar odveo
gore, dok je predhodno ŠULC NA NEMAČKOM JEZIKU GOVORIO
STRAŽARU - LEPO DA IH SMESTITE. Na to se MILA DJORDJEVIĆ
nesmejela i pogledala nas, jer je već znala kakav će to
biti smeštaj. Straža nas je odveo do semice, tako da je
mene smestio u semici broj 2, a u semici 13. ili 14. koju
MAJKU . tako da se je moglo čuti kod vrata da stoji.

U semicama smo bile dosta dugo, negde oko
2 i više meseca. Nas su saslušavali dve puta, kažen, samo
dva puta. Od nas su tražili izvesno priznanje, kao i svi
ostali pre toga što su nas saslušavali. Obično su tražili
da kažemo, sa kim smo bile povezane, koji su ljudi komuni-
sti, koji saradjuju sa partizanima. Naravno, priznanje nisu
mogli da dobiju, kako od mene, tako ni od moje MAJKE. Kažen,
nisu dobili nikoje imena, jer ni je dna od nas nije htela
da bilo šta ods. tu hataju i tako je sa taj način saslušav-

Mene je saslušavao DEJBART GESTAPOVAC. Inače,
dobro poznajem imena svih. Znam da je u to vreme bio šef

SAVIJEVIĆ NADE)

gestapoa VINKAT, a oni koji su nas saslušavali, ta-
kođe su bili GESTAPOVCI. Među njima je bilo 3 POJEDNI
ČINA. Jedan se zvao UNGAR, drugi FILKAR, treći je bio
BENC, koji nije saslušavao, ali je zato učestvovao u
mučenju. Inače je bio DEGART, zatim JERINOV, koji je
bio stručnjak za JEVREJSKA pitanja. Bile su takođe i
dve žene i to HILKA i HILDA. Bjih su dve iste tako pri-
ustvovala, saslušavali su nas u svojstvu daktilogra-
fa, jer one nisu govorile srpski jezik. Verovatno su
taj materijal kucale na NEMAČKOM JEZIKU. Inače znasa
da su bile SLUŽBENICE GESTAPOA.

Savice su bile negde oko meter i po du-
gačke, eventualno i dve, a više nisu. One su bile zat-
vorene sa malim prozorčićem, odnosno na vratima je bila
rešetka, tako da se je moglo samo kod vrata da stoji.
Inače su one bile u potkrovlju, tako da je plafon bio
kos. Tako da je samo moglo da se stoji kod vrata, a u
protivnom se ležalo obično.

Na plafonu je bio mali otver, sa malim
čunčićima, odakle se je moglo da nazire parče neba, a
preko zida je to bilo zatvoreno jednom hartijom da ne
bi ulazila hladnoća. Ukoliko bi hteo zatvorenik, ili
zatvorenica koja se ulazi unutra, da vidi malo neba,
obično bi skidao tu hartiju i tada je na taj način osećao-
osećala vezu sa spoljnim svetom. Kašom, to je bila jedina
veza u stvari sa spoljnim svetom.

prijemnoj kane loriji, to su je služilo i sa pokrivanjem
i kao postelja.

Ovi koji su se našli u samicama nisu mogli da izlaze - izuzetno ujutru i to pre svih, odavno pre nego što su se drugi logoraši iz skupnih soba puštali, i to su mogli da izađu samo uz pratnju stražara samo po dva kruga, kako bi kible koje su služile za fiziološke POTREBE izbacile - prosipa, tako da bi ostajale po 10 min. i vraćali se.

Jedino onda, prilikom šetnje, mogla sam se videti sa majkom. Naravno, tada nisam smela ništa sa njom da progovorim, već smo se samo videli i to na tim jutarnjim šetnjama.

Ovo puštanje iz samic - mislim ne tu jutarnju šetnju, nije bilo uvek jednako. Nekada su sve te koji su boravili u tim samicama puštali u isto vreme. Dešavalo se i to da neki uopšte nisu izlazili ili da su jednu po jednu grupu izvodili itd. itd.

Znači, nijedna nije utv djen režim izlaska samicara.

Medju zatvorenicima samicara je bilo i takvih koji uopšte nisu izlazili, čak je nekih bilo koji su boravili u TAMNICAMA. Te su tamnice bile pored samic na jednom drugom kraju stepeništa. Na tim sobama - tamnicama nije bilo ni prozorčića, sa tog mesta log otvora na plafon, odakle se nazirale perče NEBA.

Pod u samicama je bio od betona, a kreveta nije bilo. Znači, jedine one što je dobio logoraš u prijemnoj kancelariji, to su je služilo i za pokrivanje i kao postelja.

VIJERVIĆ BADE)

Ja sam imala jednu ponjavu sa kojom sam se
mogla i da pokrijem i da je stavim ispod.

Jedina poseta u semicima bila je od strane
logorskih lekara. Pre RADMANA, koji je bio student medi-
cine, bio je Dr. JOVIĆ, koji je interniran za NEMAČKU,
a čim je on otišao onda je SLOBODAN RADMAN preuzeo nje-
govu dužnost.

Kao student medicine, on nije mogao da
odgovara svim zadacima jednog lekara, ali obzirom da
logoraši nisu imali nikakvu drugu pomoć sem davanja ta-
bleta, to je SLOBODAN RADMAN mogao da bude logorski
lekar, tako da je njemu bilo dozvoljeno da u prisustvu
stražara razgovara sa semičarima i da pita da li nemaju
potrebna neka tableta. Ali, on je uglavnom tu svoju
posetu koristio i za izvestan kontakt sa tim ljudima.
Recimo, on je znao da nekoga ohrabri, da vidi ko je
došao, da obavesti one druge koji su već bili u skupnim
sobama.

Recimo, prilikom predeje paketa, odnosno pri-
likom primanja paketa, on je prisustvovala na ulazu, tako
da je mogao da nekome saopšti da se porodica, odnosno
neko iz porodice nalazi u LOGORU, tako da bi onima koji
su napolju bili slobodni dobili bilo kakvo obavešte-
nje o njima.

Znači, SLOBODAN RADMAN je imao tako jednu
ulogu posrednika, bar na jedan priladan i izvestan način.

U mom sećanju je ostao najupečatljiviji momenat bio ulazak u logor, kao i sam smeštaj u sašnice. Komandant logora ŠULC je ostavio na mene tekav utisak da čak i danas, i ako je prošlo dosta vremena, ja ne mogu da ga izbrišem iz sećanja, odnosno ne mogu da izbrišem uopšte njegov izraz lica.

Komandant je rutinerski, poslovno, a isto- vreme i ironično saopštio DA ČE NA LEPO SMESTITI, a delovao je tako strašno kao da ga je sama priroda pred- odredila za jednu ovakvu NEČOVEČANSKU ulogu. Meni su delovale njegove najstrašnije reči, odnosno OČI koje su bile PLAVE BOJE i zakrvavljene, tako da sam imala prilike da ga samo jednom sretnem, tog momenta u pri- jemnoj kancelariji, a kasnije više nikada, ali je ka- žen, na mene ostavio stravični momenat da ga i danas ne mogu da izgubim iz sećanja.

Kasnije, i da sam mogla, ja namerno nisam htela da sa njim dođem u bilo kakvom susretu, odnosno da ga bolje zgledeam, jer je on za mene BIO ZVER ČOVEK. Ovo zbog toga, što je on imao pogled, kakav je u svom ži- vota nikada kod bilo kog ČOVEKA nisam srela, izuzev kod GESTAPOVACA, a posebno kod njega.

Isto tako, ledenim I PROZRAČNIM glasom je ŠULC naredio stražaru da nas odvede i "LEPO SMESTITI", a što sam već rekla. Taj "LEP SMEŠTAJ" koji nam je dao komandant ŠULC, bile su sašnice.

SAVLJEVIĆ NADE)

Je da bi mi bilo toplije usela sam samostaljak hartije-karton i vrata su mi zatvorila.

Moja je sobica bila broj 12, a moje majke 13. ili broj 14. Ne mogu tačno da se setim, a što sam već re- nije napomenula.

Kada je brave samom škljocnula, ja sam se našla u mraku sama sa dobivenom posteljom ispod ruke.

Već sam kazala, da se moja postelja sastojala od ponjave. Pošto sam se pribrala, odnosno prilagodila mraku,

tek sam onda shvatila da se nalazim u prostoriji koja je najviše 1,5 dugačka i nešto manje ispod metra široka.

Dakle, to je bila sobica od kako sam bila u zatvoru, za mene bar najstrašnija i najizernija, odnosno najneudobnija. Jedino je bilo moguće kod vrata da se

nepravno stoji, pošto je tavanica bila kosa, pošto su se sobice nalazile u potkrovlju.

Ja sam negde na srednji tavanice sobice, napravila jedan otvor i videla da se on zatvara sa hartijom - kartonom. Taj sam otvor i izvukla i u ledale

sam komadić CRNOG HRBA iz koje je i dalje lila kiša. Nekoliko kapi kiše mi je orosilo lice, što mi je godi- prošlo i to ne kao osveženje, već kao dodir sa životom

van brave a i straže, tako da sam namerno stavila glavu da ne ta kiša kvasi. Stajale sam tako i u jednom trenu

nametku sam osetila da drhtim od hladnoće. To je možda u isto vreme verovatno bio i strah. Ipak, ja sam pokušala

da sebe da ubedim da je to samo zbog hladnoće, verovatno je zbog toga i moj predhodnik otvor na plafonu zatvorio

Ja da bi mi bilo toplije uzela sam zamotuljak hartije-kar-
tona i vratila ga na istom mestu.

Pokušavala sam da zaspim, ali su pokušaji moji
bili uzaludni, ovo utoliko pre što sam zaista toga dana
bila više nego iscrpljena. Da bih se zagrejela umotala sam
se u pranje - ponjevu koju su mi dali, tako da sam tako
i legla, ali drhtavice - groznica i dalje me je držala,
odnosno nije prestala.

Je sam jutro dočekala hodeći i to tako dva
koraka napred, a dva nazad. Tek sam onda znala da je jutro,
kada sam čula da se otvaraju vrata na susednoj semici i
kada se je stražar našao pred mojom semicom, viknuvši:
"KIBLU U ŠAKE NAPOLJE TRČMI".

To mi je bila prva lekcija mog života u semici
i znala sam kako i šta treba da radim sledećih jutra i dana.
Pošto smo napravili dva kruga u logorskoj zgradi, odnosno
oko zgrade, drugovi su opreli kible i mi smo se tada vra-
tili u SEMICE.

Nešto kasnije, doneli su nam doručak i taj
se doručak sastojao od malo čaja u zemljanoj činiji se malo
proje.

Za ručak su nam isto tako donosili hranu
u semicu i tada su nam otvarali vrata i ubacili kao psu u
semicu zemljenu činijicu sa nekim pasuljom, odnosno bolje
rečeno, pasulj čorbom, bez zaprške, bez mesa i ičega dru-
gog što bi godilo jednom jelu, odnosno pasulju.

sa svoje semice i to su najupečatljivija poruka bivših

Hranu su nam donosili u velikim sudovima -lon-
cima ili bakračima, uvek su tu bili stražari prisutni,
a sipali su nam obično logoraši koji su radili u kuh-
nji.

Ti logoraši su bili mahom seljaci, tako da
su se menjali, pa njihova imena i ne mogu da se setim.

Ja sam od prvog dana samovanja, pa i kasnije
razgovarala sa nepoznatim zatvorenicima, s tim što smo
šapatili preko zida. Osećaj nekakav za dešifrovanje po-
jedinih znakova nisam mnogo imala, ali se sećam da sam
nastojala da vrlo često nejasne i postevljene znakove i
zapise dešifrujem i to najčešće urezivanjem u malter zida.

Ostali su mi u sećanju nepisi, koji su govorili
da se treba imati u sebi vere, a samim tim će i sloboda
doći, odnosno i dalje čekati i čekati za SLOBODOM.
Ja sam to sve u samici videla svojoj i kada sam bila u
očsjanju, uvek sam imala na umu da su to bile poslednje
poruke ljudi, koji su eto završili svoj život negde na
DUBNJU, odnosno da to i mene čeka, ali su uvek verovali
u nešto, a to nešto bila je SLOBODA za ostale koji budu
preživeli sve te nedaće koje je čovek mogao da izdrži.
Ja sam u pojedinim trenucima imala osećaj da čujem te
poruke sa zidova.

Za vreme mog osluškivanja je u logoru, vrlo često
se meni pred očima pojavljivao komadić po komadić zida
sa moje samice i to sa najupečatljivijim porukama bivših

logoraša, i to: "DRUŽE NE IZDAJ", "SLOBODA CE BRZO
DOĆI, KADA CE MO POLAGATI RAČUNE". Ili apr. "JA CU
UMRETI, ALI CE ZATO MOJA IDEJA I DALJE ŽIVETI". itd.
Tada na zidovima samica je bilo i stihova,
tako da su bili citirani pojedine strofe i čitave
pesme i to pesme poznatih pesnika, dok su drugi sami
bili autori tih pesama. Bilo je tu i započetih i nezavrš-
enih reči i rečenice, koje su pisane možda baš u
momentu kada su im zakucali NEMAČKI vojnici na vrata
i ih odvođe na BURANJ radi steljanja.

Među su posebno te nezavršene reči i reče-
nice pogadjale. Zato možda i ja sam bila podstaknuta,
da napišem koju reč na zidu, odnosno urežem kao zatvo-
renica samice, ali u isto vreme sam osećala da nemam
baš dovoljno snage da to učinim. To je zaista bilo
nešto posebno u meni, odnosno vrlo čudno tada, pa se
čak toga i sada sećam.

Ja sam u momentu imala osećaj kada za-
počnem da urezujem u zid izvesne reči ili rečenice,
da će me zadesiti iste sudbine kao i mnoge one koji
su bili u samicama, odnosno moje predhodnike.

Posebno bih htela da kažem o optimizmu
stražara, koji su se neravno stalno smenjivali, tako da
je među njima bilo pravih NEMACA, POLSKOJCANCA, bilo
je ŠULCERA, MADŽARA, kažem razno-raznih.

O tome kako se je logorska uprava i poseba odnosi-
la prema logorašima, mislim da je dosta pisano i pri-
čano, ali ipak ima niz detalja koji su vredni da se po-
menu, kako bi se videlo koliko je precizan i ciničan
bio metod, kako bi nam se stavilo do znanja da se nale-
zimo u krugu logorskih žica, odnosno da znamo da smo
postali samo BIOLOŠKA LJUŠKA BIČA.

Posetapci svih, počev od komandanta SUICA, pa
sve do poslednjeg stražara - pa čak ako nečete, kroz
sitnice, bili su mobilisani samo tim ciljem.
Mami je recino, ostao u svežem ocajanju jedan
detalji iz samice, a to je da mi je jednom prilikom toli-
ko poslilo da sam od stražara zahtevalo da mi se pruži
lekerske pomoć. Dosta hladan i kičovit, tako da je ka-
snije kada je Pošte je dobio smenu, stražar je potom doveo
logorskog lekara. To je bio, kao što sam ranije rekla,
SLOBODAN RAMMAN - student medicine iz ALAKSINCA, a koji
je bio takodje logoraš, inače je dobar prijatelj naše
kuće. On mi je doneo neke lekove i nekoliko kolača. Ko-
kada zbog toga što mi se je tog momenta učinilo da je stra-
žar ipak čovek, pošto je doveo RAMMANA da mi pruži ka-
kva - takvu lekarsku pomoć, ja sam mu dala deo kolača,
tada ih odnese i da dođe MAJCI koja se je nalazila u dru-
goj samici. On je to uzeo, a zatim mi je oduzeo i ostatak
i tu pred samicom je počeo u slast da JEDE - alecka cinički
pri ironično - govoreći kako SRBIJANSKI domaćice spremaju
lepruškane kolače. Trebalo nam je samo da se vratimo opet u

Pošto je sve slistio pretressa ne je da slučaj
ne nisam neki sakrila, zatim je zaključao vrata i kroz
mali otvor na njime, cerekajući se na NEMAČKOM, dobio
mi je: "PRIJATNO GROFICE".

Moje majka nije mogla da vidi šta se to sam-
nom sviha, ali je verovatno to čula, pošto je u jednom
trenatku iz svoje samice uzviknula: "NEMAČKA SVINJIC".

Pošto su mene i moju majku četnici odveli
dok su još bili topli dani, mi smo došli u LOGOR u odeći
lako, odnosno bile smo lako odevene, a obzirom da smo
provele skoro 2,5 meseca u samici, tako da nas je tu za-
tekla i zima.

Već od prvih dana, a kako sam već rekla, sep-
tembar mesec je bio dosta hladan i kišovit, tako da je ka-
snije kada je pao sneg u samici bilo kao u PRIŽIDERU. Tu
smo se nalazile bez postelje, bez kreveta, bez sunca i
ikakvog svetla, kažen u pravom smislu reči, to je bila pra-
va tamnica. Tačno sam imala osećaj kao da sam se nalazi-
la u jednoj konzervi koje je stavljen u PRIŽIDER da se
sledi.

Kao što je u letnjim mesecima u samicama
bilo neizdržljivo toplo, jer se je pleh na krovu zagrevao,
tako je preko zime bilo užasno hladno da sam je samo mogla
da sanjam neku peć ili neku toplu sobu.

Pošto je od našeg privođenja u LOGOR
prošlo 2,5 meseca, a u to vreme je dolazilo mnogo novih
logoraša, tako da ih je trebalo naravno smestiti opet u

samičama, a pošto je i moje i majčine sudjenje već bilo u toku, odnosno pri kraju, onda su nas spustili u SKUPNU SOBU, a to je bila ŽENSKA SOBA br.7. U toj sobi je bilo bezbroj žena. Stislo u logoru.

Ovde u sobi SKUPNOJ sam mogla da osetim ljudsku pažnju, koju je surovost života u logoru učinila tako humanom i prionom da su te momenti, koji se zaista ne mogu i ne smeju da zaborave. Istaklo, pošto sam je pokušala da...
Recimo, imena nekih žena koje sam tu sreća i danas su mi u sećanju. To su bila sledeća imena, i to: MILA DJORDJEVIĆ, MILJA KALANOVIC, ZLATA LJUBINOVIC, JELJA GLAVAŠKI, OLGICA STANOJEVIĆ, GORČA TOŠIĆ, MILKA ZEC, IDA ŠAIN i sve one kojekuda mi pomogle da relativno lakše izdržim logorske dane. One su vodile u cilju da mi se sasne. Već prvi susret nes je zbližio. Čim su nas stražari doveli u SKUPNU SOBU, one su mojoj majci je dele nekeva stolica, a zatim DOBRO HALOŽILE VATRU. One su iz sopstvenih iskustava snoge znale da smo u samica- ma PREMRZLE, a u NJIHOVOJ sobi se je ipak emelo malo da podloži. sa narednju se partizanima", a da one o tome po-
je nego it... MILJA, koja je inače učiteljica bila zajedno sa mojom majkom SLUŽBOVALA u VLASOTINCU, spremila nas je ČAJ. Tom prilikom su njih dve započele jedva šujan razgovor. Ja sam pomislila da je to možda zbog stražara, ali mi je jedan od drugarica rekla da i ja moram da vodim računa šta i sa kojom razgovoram, jer je SOBI SOBI sukobljevale, uživale su izvesne privilegije

u tome što bi češće dobijale LJEVIĆ NADE) kao ni bilo

među njima bilo žena - četničkih, koje su došeptavanjem
NEBACIMA protivu pripadnika NOPA, odnosno otkrivanjem sim-
patizera NOP-a i PARTIZANA, dobijale od strane NEBACA
neke minimalne povlastice u logoru.

Zbog toga, sećam se da je često dolazilo
do otvorenih prepirki, a bilo je i slučajeva da su neke,
izrazite naše protivnice, dobijale i batine. One bi obično
stavljale njime čebe na glavu i dobro ih istkule, pošto
se je pokazalo da bi nas onda po nekoliko dana ostave na
MIRU.

Susret novejljke se nama, ličio je na
neku vrstu saslušavanja - ispovedanja. To su obično vodile
razgovore i to: MILA DJORDJEVIĆ, MILJA KALANOVIĆ, a i osta-
le bi upadele sa pitanjima. Ovaj razgovor su vodile u ci-
lju da bi se saznalo da li je došlo u SOBU naša ili njihova.
Obično bi se nepoznata ustezala da bilo šta kaže, a što je
bilo i razumljivo, pošto u takvoj jednoj situaciji ni je-
dna nije odmah MOGLA da ima dovoljno poverenja.

Dovoljno je bilo rekao, da kaže: "Optu-
žene sam sa saradnju sa partizanima", a da one o tome po-
jma nema itd., t o je za nas bio VIŠE nego dovoljan do-
kaz da ona NIJE "NJIHOVA" i onda bi smo je mi prihvatile.

Pešto smo je i moja majka bile dugo
u samici, a bilo je pored toga i drugarica koje su nas
poznavale, mi nismo bile podvrgnute ovakvom saslušavanju.

Kažem, one sa kojima smo se u SKUP-
NOJ SOBII sukobljevale, uživale su izvesne privilegije

u tome što bi češće dobijale pakete, dok smo mi bile kažnjavane baš zbog toga što su nas one PRIJAVLJIVALE da smo simpatizeri NOP-a i dr. stvarima. Naravno, onda bi nam izostao obrok, odnosno ne bi smo dobile one što su one dobile, odnosno tada čak ne bi dobile ništa.

Neke žene koje su radile u KUHINJI, uspevale su po nekad da PROŠVERCUJU nešto hrane, koju smo znale da podelimo na ravne delove svima, pa čak i tim našim protivnicima. Kažem, makar to bio jedan zalogaj mi smo znale to da podelimo na ravne delove, kako bi smo i tim primerac znale da im ukažemo da smo zaista bile BOLJE od njih, odnosno ponašale se ČOVEČNIJE, nego što bi one radile obično, izdajući nas dočeptavanjem HENCIMA, pa smo zbog toga bile kažnjavane - bez hrane, izlaska itd.

Kažem, naš cilj je manje - više bio da utičemo pozitivno na njih, pa čak i prevaspitamo, odnosno da shvate da smo u logoru SVE JEDNAKE, odnosno da nas život taj u logoru IZJEDNAČUJE u sudbinama, tako da i pored svega toga - našeg ulaganja i elično, odnosi su bili različiti, odnosno nisu se MENJALI.

Kada su nam bili mirni dani, tj. dani kada nije bilo STRELJANJA, mi smo svoj odmor - posle rada provodile u neku ruku organizovano, odnosno imale smo čitalačka časove, razgovore ili čitanje raporta, kroz koje smo devale odušku veličini života u žicama, a pošto

a pročitane vraćale u istu biblioteku, odnosno prona

tamo, koliko je dana trajao rad na razbijačevanju pojedinih je u sobi bila i jedna ŠIVACA MAŠINA, na kojoj su preko kupa.

dana žene šile za potrebe logora, uveče bi je koristile i po nešto za sebe prikrpile.

držanje bilo zabranjeno u logoru, krile smo na jedan bonak- mi smo imale i šah, koji se je naravno len, ali vrlo efikasan način.

krilo kao i sve druge zabavne igre, a u stvari to su bile SARAJEVSKE STVARI, kao i OLOVKA, MARTIJA i drugo,

la su da sari sijalice, mi smo od neke kutije od paketa dop- e što je najčešće KRIJUMČARIĆ SLOBODAN RAŠAN, prili- ravila nešto nalik na šaha, kojim smo se nekoliko meseci

kao posete u našoj sobi, odnosno zbog toga što je i tako uspelo na taj način da uspostavimo sobu, kako nam sva- jedini od logoraša mogao da kontaktira u svojstvu

tlo na bi bilo direktno upereno u oči. Abašur je visio pri- logorskog lekera.

Švršćen na ševanion, tako, da smo u njega stavljale sve ono, Medjutim, i same žene su često koristile što nije smelo nikako da se drži u logoru.

rsd, a naročito van logora kako bi prokrijumčarile neku sitnicu, pa čak i KRUPNIJU stvar, kao npr. KNJIGU.

na poset da bi tu pogleda, tako da nam je na izgled ovaj Taj rad bi se deševao u tome, kada bi nas vodili da bezazlen šahašur bio i to kako dragocena skrivnica. rasčistilo prostorije posle bombardovanja.

Kada nas došla u logor, odnosno kada nas Dobro mi je ostalo u sećanju, kada su prebačene u skupnu - zajedničku sobu, rekli su mi se jednu nas vodili da RASČISTILO kuću nekog inženjera PIŽURICE,

zatvorenicu koja je bila po imenu HILDA, da je HENRICA A da u kojoj su stanovali GENSTAPOVCI. Tamo je bile velike je radala u HENRICEVOJ KRAJSKOMANDANTURI u LESKOVCU kao tumač.

biblioteka i mi smo sve iz nje uzimali knjige koje smo Svo smo se šušale kako to da je jedna HENRI- nosile u logor, naravno to se je radilo krišom, a mo- CA, i čak sekretarica KRAJSKOMANDANTURE i njenog komandan-

gle smo da ih unesemo zahvaljujući tome što nije vršen ta doprila kod nas u logor, odnosno bila se nama u skupnoj detaljan pregled po povratku se radi. Uveče bi smo sobi.

MI smo sve sa nepoverenjem gledale u nju, tako, da smo čitale, a obično bi nam MIKA DJORDJEVIĆ, koja je bila obično pazila šta bi smo pred njom rekile, posle smo sumnjale veoma obrezovana, tumačile pročitano štivo.

Na isti način smo donosile nove knjige, a pročitane vraćale u istu biblioteku, odnosno prema

da je ubačena kao provokator. VLJEVIĆ NADE)

tome, koliko je dana trajao rad na raščišćavanju pojedinih kuća.

Inače, knjige, kao i razne sitnice, čije je držanje bilo zabranjeno u logoru, krile smo na jedan bezazlen, ali vrlo efikasan način.

Naime, pošto je u sobi preko cele noći morala gori sijalica, mi smo od neke kutije od paketa napravile nešto nalik na abažur, kojim smo se unekoliko snašle i tako uspele na taj način da zamračimo sobu, kako nam svetlo ne bi bilo direktno upereno u oči. Abadžur je visio pričvršćen za tavanicu, tako, da smo u njega stavljale sve ono, što nije smelo nikako da se drži u logoru.

Obično, prilikom pretresa nije nikome padalo na pamet da baš tu pogleda, tako da nam j-e na izgled ovaj bezazlen abažur bio i te kako dragocena skrivnica.

Kada sam došla u logor, odnosno kada sam prebačena u skupnu - zajedničku sobu, rekli su mi za jednu zatvorenicu koja je bila po imenu HILDA, da je NEMICA i da je radela u NEMAČKOJ KRAJSKOMANDANTURI u LESKOVCU kao tumač.

Sve smo se čudile kako to da je jedna NEMICA, i čak sekretarica KRAJSKOMANDANTURE i njenog komandanta dospela kod nas u logor, odnosno bila sa nama u skupnoj sobi. Mi smo sve sa nepoverenjem gledale u nju, tako, da smo obično pazile šta bi smo pred njom rekly, pošto smo suanjale

da je ubačena kao provokator.

14. juna 1944. Medjutim, ona je sa nama obično uvek bila ljubazna i prijateljski nam pristupala.

Kasnije se je ispostavilo da je u LESKOVCU optužena od strane nekog OFICIRA POLJSKE STRAŽE da je bila SAVEZNIČKA ŠPIJUNKA, pošto je pored NEMAČKOG jezika govorila još i ENGLJSKI, FRANCUSKI i još nekoliko jezika. Bilo više, pošto Nju, a i ostale je saslušavao zloglasni JERINOV. Kada su je posle jednog, pored mnogih saslušenja, doveli i bacili kao obično sva izarcvarena i protučena u sobu, ona se je onako sva iznemogla i izarcvarena dala u HISTERIČNO RIZANJE i kroz plaš je govorila: "Ja više ovek ne mogu da izdržim i na kraju ću otkriti ko je kriv". Sutra dan je opet posle saslušenja rekla da je JEVREJKA i da joj je ime HILDA a stvari lažne kada je kupila u stvari lažan pasoš od strane nekog CRNOBERZIJANCA. Pomocu koga se je kao NEMICA zaposlila u NEMAČKU KRAJSKOMANDANTURU, a da se u stvari zove IDA ŠAJN i da je dr. FILOZOFIJE.

Da li je stvarno bila u obaveštajnoj službi, ili je lažnim dokumentom želela da sakrije svoje JEVREJSKO POREKLO, to niko nije saznalo, ali da je kao tumač u KRAJSKOMANDANTURI nije ostala u lošem sećanju ljudi koji su tamo saslušavani, to nam je potvrdio SLOBODAN RADMAN, preko koga su neki od njih saznali da je i ona tu u logoru, slali hranu njoj kada bi od kuće dobijali pakete. Kasnije sam čula da je ona po mom odlasku za NEMAČKU STRELJANA

AVLJEVIĆ NADE)

14. juna 1944. godine i to zajedno sa JELOM GLAVAŠKI i MILKOM ZEC.

U SKUPNOJ sobi, gde su se žene živlele bi-
lo je toliko malo prostora, da smo se preste preko noći,
slobodno se može reći, GUŠILE.

Sa jedne strane je bilo dobro kada nas je
bilo više, pošto je zimi bilo puno toplije za spavanje,
dok sa druge strane nije baš bilo dobro zbog nedostatka
vazduha, tako da smo se, e kao što rekoh preste gušile.

Do kraja 1943. godine, spavale bi smo na
slami, a zatim su napravili neku vrstu podijuma, odnosno
nešto što je kao trebalo da liči na krevete. To u stvari
nije moglo da liči na krevete jer je bilo samo malo izdi-
gnuto od betonskog poda.

U sobi su bili prozori sa rešetkama i
rešetke sa staklom koje je bilo mat OBOJENO, tako da ni-
ko nije mogao da nas vidi, odnosno gleda.
Mi smo se ipak dosetili pa smo napravile
rupice na onom mat staklu, tako da smo mogle ipak nešto i
da vidimo napolju.

U sobi, sam jedne peći, a koje je gorela
samo uveče i to na sredini sobe i jedne police u zidu, nije
bilo ničeg drugog. Na toj polici je stajao naš pribor za
jelo.

Pribor se je sastojao od čiaija sealjanih
i kašika koje smo imeli.

Sam toga, ništa drugo u sobi nije bilo, već same
prnje od streljanib, a koji su ostavljali raznorazne
žerge, ponjave itd.

Baravno, bile je jasno da svake ko bi polezio
iz logora kući, nije htio da nosi ništa. Nosio bi sa
sobom samo ono malo odela što je imao sa sobom, tako
bi odlazio i na taj način bi ostale logorašice dolazile
do nekeke presvlake.

Inače smo se kupale jednom u nedelji, a što je
išlo u račun i samim NEMCIMA, jer ako bi smo mi bile pr-
bili ljudi - njima su njihove majke, ili sinove, koji
ljave, vašljive ili slično, verovatno da bi izbile neke
epidemija, tako da bi se i oni na taj način zarazili.
a logora u SRUPOJ SOMI.

Kažem, svake srede smo imale dan kada smo
išle na kupanje i to u ZAJEDNIČKOM KUPATILU u dvorištu.
Kupanje je bilo obično uveče.

Jednom ne-eljno bile je dežurna u ovoj sobi,
koje je morala da vodi red. Zbog nas samih je a stvari
čistoća bila na zavidnoj visini, tako da smo mi same
vodile računa o tome, jer smo mislele, ako ne možemo
da imamo sve ostale, onda bar možemo da održavamo svoju

sobu, pošto nas je dosta, da nam bude bar čisto. Obično
sme išle od toga, ako smo gladne, onda ne moramo da budemo
i priljeve.

Koristile smo svaku priliku, tako da kada
biv sa njih prale već da tom prilikom i nešto svoje
opreremo, tako da smo uglavnom bile čiste.
Šta više SAMA, tako da su is NEMCIMA uglavnom

Rekla bih nešto o tom odnosu između nas, odno-
sno među ženama.

Mi sve one koje su bile na strani NASOJ, zva-
le smo "NAŠE".

Čak smo išle toliko daleko da smo spavale
ni na jednoj strani "NAŠE", a u drugom uglu - desno od
nas, spavale su žene ČETNIKA. Nezna zbog čega su se na-
lazile u logoru, pošto je svima poznato bilo da su
četnici saradivali sa NEMCIMA, ali verujem da su to
bili ljudi - mislim na njihove muževe, ili sinove, koji
su izuzetno nešto učinili, tako da su im porodice bile
u logoru u SKUPNOJ SOBI.

To su bile žene bez ikakvih ideja, jednostav-
no TAOCI koje nisu ništa znale o političkim događja-
jima, niti bilo šta što se zbiva, kako kod nas u našoj
zemlji, tako i van nje. Ali, one su prema nama osećale
jednu strašnu mržnju, što se je dalo jasno primetiti na
njima, tako da su na svaki način gledale, da nam i onako
težak život, bude još teži.

Žene koje su bile na strani četnika, u
stvari koje nije nikakva ideja dovela u logor, niti su
pak one zbog neke ideje bile uhapšene od strane NEMACA,
to je bilo jasno kao dokaz da su se verovatno četnici
medjusebno obračunavali u borbi za prevlast, a to su
koristili BUGARI, koji su hteli da na taj način unište
što više SRBA, tako da su iz BUGARSKOG ZATVORA uglavnom

ti ljudi dovedjeni, odnosno te žene kao taoci u LOGOR
i bile sa nama, tako da je ta mržnja između nas bile
mržnja koja je većito postojala i koja je većito taj
naš i onako težak život u logoru činila još gorim,
odnosno nesnošljivijim.

Dokaz o tome da ih nije nikakva ideja
dovela u logor, odnosno čak i da su bile dobre nacio-
nalistkinje, verujem da bi morale da osećaju izvesnu
mržnju prema NENPRIJATELJIMA, što kod njih nije bio
slučaj, u stvari pokazale su to da su sebe mogle da
predaju za jedno parče hleba ili jedno parče putera
da skrivaju čoveka, koji bi bio odveden u samicu, tam-
nicu, ili ako hoćete čak i na streljanje. One nisu
ni jednog momenta shvatile da treba da budemo sve
kompaktne protivu neprijatelja koji nas je držao u lo-
goru i da je on u stvari sve nas na ovaj način smatrao
neprijateljem, ali taj njihov stav, odnosno to njihovo
neuznanje ili možda što nisu bile dovoljno kulturne,
već su bile primitivne dovodile su sve nas do takvog
stanja. No sreća je u tome, što smo mi znale da jedan
vrlo efikasan da ih od toga oslobadjamo, ili bar da
ih smirimo da nam ne smetaju.

Mi bi smo to posle zaključavanja od stre-
radila u Paktički sa prevodima i drugim stvarima
ne nemačkog strožera, iste izmislile time što bi im
stavile čebe na glavu. To je bio jedini način da ih
umirimo odnosno jedino sredstvo da se smire.

Zbog došaptavanja NEĆIMA od strane ovih žena mnoge su naše otišle u smrt, kao što je bio slučaj sa mojom majkom. Kada je prijavila ta jedna od tih žena onda su je odveli u SAMICU, tada je u isto vreme bila i sezona streljanja, kada su je zbog toga i streljali. To je bila neka HARMILA i DANICA, odnosno DARINKA - tačno ne mogu se se setiti imena njihovi, koje su puštene kasnije iz logora i sada su u životu.

Kada sam među ovim ženama je bila i neka ANALIJA, koja je pričala da su je kao doveli navodno zbog neke krađe. Tačno se znalo da u logor nije bio slučaj takav da su dovodili kriminalce, već se ovog puta moglo jasno da vidi da je to ona koje je bila jedna od tih žena. Ona je dobijala stalno sledovanje kakvo su dobijali stražari. Nama je to ogođalo prema njoj, pa smo zbog toga bili vrlo obazrivi. Jasno se je jednom videlo da je prisluškivala naše razgovore. Kasnije sam saznala da je ANALIJA bila ta koja je potkazala moju majku. Kasnije je ZLATA LJUBENOVIC kasnije tu ANALIJU sr da u KRUŠVCU i posle je ona i zbog toga što je žinila u logoru i zbog nekih drugih nedelja odgovorela, a meni se čini da je čak i STRELJANA.

Kada sam takođe da je DANICA, odnosno DARA koja je isto tako bila jedna od tih žena, čula sam da je radila u Fabrici za preradu duvana i mislila da o njoj i RADMILI više može da kaže LEPOSAVA ANIC, koja je u isto vreme bila u logoru, kada je puštena i sada živi u Nišu.

U logoru su na rad sve žene izvedjene sem onih koje nisu bile zdrave, odnosno one koje su bile vezane za postelju i previše stare. Svim ženama je nadjen posao u logorskom krugu, tako da su jedne prele veš, druge radile u kuhinji, treće su čistile sobe NEMAČKE, obično bi čistile nekoliko njih SULCEVU sobu. Pored toga, jedne su posebno radile samo za NEMAČKU kuhinju, a druge su bile zaposlene u logorskoj kuhinji itd.itd. Uglavnom, kažen da su sve žene preko čitavog dana bile zaposlene.

Mi smo se posle završetke rada u sobama zadržavali i to tek posle večere kada bi nas zaključavali, tako da se je tada odvijao jedan drugi život, život koji je bio za nas nešto lepši i ako smo stalno živeli u strahu da će STRAZARI otvoriti vrata sobe i odvesti nekog od nas na STRELJANJE, ipak posle zaključavanja vrata sve smo skoro osatile isto, a to je da prosto možemo slobodno da odahnemo, pošto nam je tada u stvari počinjao naš dan.

Na primer, MILA DJORDJEVIĆ je držala kao neki krušok - može se slobodno reći POLITICKI krušok. Ona je toliko bila potkovana znanjem, a pored toga je bila kulturno obrazovana i inteligentna žena, odnosno devojka, a pored toga vrlo je lepo umela da se izražava i time prenese svoje znanje i na ostale nas u sobi, tako da smo svake večeri sa takvim interesovanjem slušale MILU i ne samo slušale, već prosto kutale svaku njenu reč koja bi nam kazala.

LJEVIĆ NADE)

Takođe, imali smo i literarne kružke, gde bi
smo obično pevali, pričali itd. Neke su od nas recito-
vale recitale izvesnih pesnika. Zatim, pričale bi se
knjige koje su se pročitale, a takođe smo učile i je-
zike i to: NEMAČKI, FRANCUSKI, ENGLESKI i RUSKI. Svaka
od nabrojanih drugarica je govorila po jedan JEZIK, ta-
ko da sam ja pored toga što sam u školi učila NEMAČKI
jezik, ja sam ga skoro savladala u LOGORU, a to pored
MILK DJORDJEVIĆ i IDE ŠAJN. To slobodno može da se na-
seve jednim ORGANIZOVANIM RADOM, kada mi nismo sedele
skraćtenih ruku.

Zatim, bilo je logoraša koji su radili spolje,
tako da smo mi preko njih mogle da budemo u vezi sa na-
šima i pošaljemo neko pismo i dobijamo vesti, a naroči-
to ove koje su radile u kuhinji, u koje su imale pomoć-
nike muškarce, a pomoćnici - muškarci su dobijali ve-
sti od onih koji su izlazili napolje i onda su prenosi-
li ženama koje su radile u kuhinji. Oni bi pak nama uve-
će saopštavale novosti prilikom dolaska, a često bi nam
donesile i hranu, jer je neki stražar koji su postojali,
može se slobodno reći bio bolji od ostalih, tako da su
nekada preko njih, odnosno su njihovom dozvolom po nešto
donesile, a nešto pak same uspеле da sakriju i donesu
nama u sobu. koji je spet dolazio sa nama u dežur, tako

Radili su obično nešto oko logora, a mislia
da su baš izvodili radove oko kanala prema logoru. Na-
da smo dolazili sa "APELA" u dvorištu, odnosno sa vrtači

ravno tu bi obično nailazili seljaci i tako bi uspjeli da donesu od nekog pisma, ili bilo kakvu drugu poruku, tako da su ti logoraši koji su radili na tom kanalu uspjeli to da prenesu na ostale u logor, pa tako i mi koje nismo bili baš u direktnom kontaktu sa njima - logorašima koji su radili vani - na kopanju kanala, obično bi nekako to doznale - čule.

Meni su u sećanju ostali od tih koji su radili na tim poslovima i to: RADE NIKOLIĆ iz Bujmire, LJUPČE JOVANOVIĆ iz BUJMIRA i još treći, koga sada trenutno ne mogu da se setim, odnosno njegovog imena ne mogu da se setim. Znam da su njih trojica najčešće bili na tom radu, pošto su oni sa sela mladići bili jaki i zdravi pa su ih zato i upotrebljavali na tim fizičkim poslovima.

Kasnije, oni su internirani jednim transportom za NEMAČKU, a posle sam čula da su radili negde blizu FRANCUSKE gde su pravili stubove za neka mesta. Znači bili su na teškim fizičkim radovima.

Mi smo sa muškarcima vrlo teško i vrlo retko dolazile u kontakt - mislim na ostale logoraše i logorašice, sa ženama koje su bile u kuhinji ili pak SLOBODAN RADMAN, koji je opet dolazio sa nama u dodir, tako da smo od njega po nešto mogli i da doznamo. Na spratu također je bila jedna muška soba, tako da često kada smo dolazili sa "APELA" u dvorištu, odnosno se vraćali

u svoje sobe na stepenicama smo mogli bar nekoliko reći da sa njima izmenimo - mislim sa muškarcima, tako da smo to činile i sve ono što bi smo doznale mi ili oni mi smo saopštevali jedan drugima na stepenicama i to tako brzo u prolazi da bi se često dešavalo dva do tri dana da se ponovi jedna rečenica, odnosno toliko smo malo vremena imali da nismo mogli mnogo sa njima da časkamo, odnosno nismo imali vremena za razmenu njihovih mišljenja i naših u tom našem prolazu.

Odmah do sobe broj 7. nalazila se je soba br.3. U toj sobi su uglavnom odvejali žene koje su bile određene za streljanje, tako da kada tu ne bude žene, često su znali da tu saeste i muškarce.

Jednom prilikom su doveli neke ENGLEŠKE oficire koji su bili pedobrenom spuštani kod nas pa su ih NEMCI uhvatili i doveli u logor.

Pošte IDA ŠAJIN i MILA DJORDJEVIĆ znale su ENGLEŠKI JEZIK, odnosno perfektno su govorile isti, a kako je naš prozor bio do prozora njihove sobe, to su u ono vreme kada stražar nije prolazio tu, a pošte je bilo jedno malo okno razbijeno, one su razgovarale sa njima tako da su doznale ko su i šta su. Tada su nam rekli da će ih najverovatnije odvesti u neki zarobljenički logor, a mi smo tada dobile najsvežije vesti sa svih frontova od njih.

Jedna od naših zatvorenica je znala ENGLESKU himnu i iz poštovanja prema savezničkim vojnicima za čitavo vreme dok su bili tamo mi smo im pevali tu himnu. IDA im je objasnila da se mi na taj način njima hvalimo za dobre vesti koje smo od njih tada čule.

Da nam dani u logoru ne bi bili monotoni, strahovali su se o tome svi počev od ŠULCA pa do poslednjeg strahovara, a najrevnosniji je bio RUŠ koji je imao ulogu nekog komandira straže ili nešto slično tome. Ja neznam kako bi se to prevelo kod nas. Najverovatnije komandir straže jer se je kod njih zvao VAJHMASTER.

Mi smo njega zvali "PACOV", pošto je bio toliki pakosnik da je uvek vrebao šta će koja od žena da učini kako bi mogao da prema njoj primeni i kaznu. Kažnjavao bih nas sameicom, tamnicom, trčanjem u krug i batinanjem i tako nam razbijali monotoniju logorskih dana. Dešavalo se je na primer, da je neka žena zbog bolesti ili opšte iznemoglosti bila iznurena i narevano tada nije mogla da trči kada prolazi logorskim krugom - pošto je svaki logoraš čim izađe iz logorske zgrade morao kao iz puške da trči i sve dotle dok nije izgubio snagu i to obično do vešarnice, kupatila, ili ko je gde radio. Svaki onaj ko ne bi izvršavao ove naredjenja, odnosno ne bi trčao bio bi kažnjavan.

Na primer, meni se je dešavalo u početku da sam sasvim zaboravljala da treba da trčim, tako da sam zbog te moje zaboravnosti bile kažnjena od ŠULCA da

se trči u deset krugova u logorskom dvorištu, kada bi se ona slatko smejala.

Zatim, je nisa saznala da kada nosim nešto u rukama isto tako treba da trčim, već sam mislila da ako već nosim sa sobom nešto u rukama mogu lakše, ili polako da idem. No, ŠULC se je gadjao zannon i terao da trčim po 10 kruga i slične kazne primenjivao prema meni kao i prema ostalima mojim koleginicama. Takođe se dešavalo da sve žene koje su bile iznemogle ili bolesne, koje zbog toga normalno nisu mogle da trče prilikom prelaza kroz logorsko dvorište, tako da je zbog toga ŠULC kažnjavao ceolu sobu. Na primer, sve su žene morale iz sobe br.7 mora da trče 40 minuta, što je značilo 40 krugova trčanja, jer je predstavljalo da svaki krug se protrči za 1 minut. Trku je režirao drugi NEMAC, a ako ne bi neka žena izdržala onda nestupa na scenu ŠULC koga smo zvali "BOJKAR". On bi motkom, a koju je inače stalno sa sobom nosio upao i tukao tu ženu koja ne bi izdržala. Tada bi i pored batinanja ista morale da se dignu, odnosno da potrči dalje, naravno ona bi padala, a ŠULC bi je ponovo tukao i tako bi se to dešavalo u nedogled sve dok se ŠULC ne zadovolji, odnosno dok bi se njemu ta redaja svidela.

Razgovor vodi NOŽICA BRANKO sa drugaricom STANISAVLJEVIĆ NADOM).

NOZICA - Prenos razgovora drugarice NADE STANISAV-
LJEVIĆ sa kanala II na kanal III iste trake.

Razgovor vodi NOZICA BRANKO, saradnik Narodnog mu-
zeja, dana 7. januara 1970. godine u prostorijama Narod-
nog muzeja.

Na drugoj strani ove trake na kanalu I i II naim-
ljen je predhodni deo izlaganja.

NADE STANISAVLJEVIĆ - Već sam ispričala o tome
kako su se ŠULC, RUŠ i OSTALI izivljevali i učili redu
logoraše. Metoda je uglavnom bile isto toliko koliko i
raznih sterešina. Ja sam dobro zapamtila jednog NEMCA
koga smo zvali "KUCAR". On je naime, držao dva besna
VUČJAKA, koji su čim bi ih pustio kidisali na logoraše,
a obično je to činio kada se postrojimo da primamo ručak.
Takođe, to bi bilo i kada primamo večeru ili doručak.
Nesrećnik na koga bi se okomili KUCJACI ostavljao je
rastrgane odoće izujedan i sav u krvi. Komendant ŠULC i
KUCAR su to sa ošiglednim uživenjem posmatrali, a tek
kada bi žrtva bile dovedena do kraja izdržljivosti oni
bi se odvajali od vučjaka.

Jednom prilikom su meni formalno rastrgli kaput
kada mi je ostao čitav samo jedan rukav i nešto od gor-
njeg dlala. To je za mene bile sreća, jer da nisam imala
kaput, verovatno da bi mi raskidali meso. Meni se čini
da i danas čujem besno režanje i lavež VUČJAKA i neljudski
siti mi je došla, kao obično u kolovozu sa velikom ste-
nju kolovozu.

sneh ŠULCA koji je sa uživanjem posmatrao ovu scenu. To im je verovatno negde spredalo u vaspitne metode, kako bi nam se stavilo do znanja da i NEMACKI psi imaju prava da nas uče ređu i da u nama ubiju osećaj da smo ljudi.

Rezbroj takvih i sličnih detalja koji su mi ostali u sećanju. Ja ću ovde navesti samo jedan koji je možda neko bezazlan, ali koji je ipak karakterističan da me i kroz njega sagleda istina dobro poznat režim života u logoru, odnosno u LOGORSKIM ZICAMA.

Mene je ovom prilikom ŠULC po kazni odredio da odnetim PETROLEJKE, koje su bile postavljene u hodnicima i palili se samo prilikom alarma zbog vazdušnog napada kada je isključivano električno svetlo.

Tom prilikom se je desilo da sam slomila dve lampe. Tom prilikom su me komadi stakla isekli po rukama dok sam ga grozničavo skupljala po podu. Odjednom se je nedavno stvorio ŠULC i svojim ROBUSNIM glasom me je upitao - šta sam sada to uredila? Tom prilikom nisam umela ništa da mu odgovorim, već sam prosto nekako mehanički pružila krvave ruke. U istom trenutku sam osutila udarac. Između udarca sam čula kako isti glas poziva stražara koji se je začuo tu stvorio i odveo me je u TAMNICU. U tamnici sam ostala nekoliko dana zaustavljajući krv delovima odeće, jer kao kažnjenica koja je zaradila TAMNICU nisam mogla da računam na lekarsku pomoć, niti bih je dobila, bez obzira u kakvom se kritičnom stanju nalazila. MALOJ PROSTORIJI.

Kada sam već oko toga da objašnjavam o tavnicama, odnosno da sam bila u TAMNICI, htela bih da opišem kako su izgledale one.

Uprave gore gde se nalaze tavnice u potkrovnju logera na jednom i na drugom kraju su bile dve prostorije sa kojima nije bilo čak ni onih malih otvora na vratima, niti otvora na plafonu gore. Sve je bilo prosto hermetički zatvoreno, tako da je bilo dosta mračno unutra bez trunke svetlosti, a posebno što nije moglo da bude bilo kakve intervencije od strane lekara kao što je to bilo u samici, tako onaj ko dodje u TAMNICU, slobodno sebi može reći da je oteran u HLADNOM GROBU, a nikako drugo.

Jedina sreća je u tome što se iz tavnice moglo na dva načina da izbegne teg zla i to: prvo, ili se brzo odvede na STRELJANJE zatvorenik, ili pak vrati u sobu, pošto je tu bila možda svega jedna ili dve tavnice, tako da nisu bile dovoljne za sve logoraše. Ovoiz razloga što su tu dovedjeni oni koji su nešto učinili, jer je to bila KANJENIČKA ćelija, a kako se po njihovom mišljenju uvek grešilo od strane LOGORAŠA, tako da je uvek imalo dosta potrebe za tom ćelijom - tavnicom.

Tom prilikom kada su me oterali, bila sam sama u TAMNICI, ali sam često čula od logoraša da je tamo bio smešten veliki broj logoraša, tako da su se gušili u toj maloj PROSTORIJI. Prilikom su stare logorašice da je u početku bila tu trava i voda, tako da nije moglo ni da se čestito legne, kako bi

Uprave gore gde se nalaze tavnice u potkrovnju logera na jednom i na drugom kraju su bile dve prostorije sa kojima nije bilo čak ni onih malih otvora na vratima, niti otvora na plafonu gore. Sve je bilo prosto hermetički zatvoreno, tako da je bilo dosta mračno unutra bez trunke svetlosti, a posebno što nije moglo da bude bilo kakve intervencije od strane lekara kao što je to bilo u samici, tako onaj ko dodje u TAMNICU, slobodno sebi može reći da je oteran u HLADNOM GROBU, a nikako drugo.

Jedina sreća je u tome što se iz tavnice moglo na dva načina da izbegne teg zla i to: prvo, ili se brzo odvede na STRELJANJE zatvorenik, ili pak vrati u sobu, pošto je tu bila možda svega jedna ili dve tavnice, tako da nisu bile dovoljne za sve logoraše. Ovoiz razloga što su tu dovedjeni oni koji su nešto učinili, jer je to bila KANJENIČKA ćelija, a kako se po njihovom mišljenju uvek grešilo od strane LOGORAŠA, tako da je uvek imalo dosta potrebe za tom ćelijom - tavnicom.

Da li je to bilo negde kada je trebalo da bude
st eljenje, ili pak u vreme kada su ČISTILI masovno JEV-
REJE, samo znam da je bio veliki broj partizana pohva-
tan. Neznam zbog čega, ali znam da su TE PROSTORIJE BILE
PUNE ljudi po nekada, tako da je bilo nemoguće živeti u
velikoj skuć pnoj sobi, a još manje u oveke malej prosto-
riji kao što je bila ta.

U tim kašnjenima ćelijama je bio poseban
režim. Mi smo tu dobijali samo doručak i večeru, a taj
se doručak sastojao od čaja sa hlebom, druge ništa nije
bilo.

Takođe, šetnje nam nisu bile dozvoljene
kao što su bile drugima, da se prošetamo ujutru ili
uveče, ili samo uveče, tako da je sve vreme koje smo pro-
veli u TARNICI sa nes je značilo kao da je čovek bio u ne-
kim katagorbama, normalno je da su ljudi kada su izlazili
odande bili bleđi, ispijeni i izgledali gore nego što
su bili u ostalim semicama ili skupnina sobama logora.

U KIBLAMA koje su stajale u ČOŠKOVIMA vr-
šila se je nuđa, tako da smo se svog sopstvenog smrada
gušili, a logoraši koji bi nam zajedno sa stražarima da-
vali bedan doručak, oni su iznosili te kible.

Često se je dešavalo da uglavnom kazne
koje su kraće TRAJALE kažnjavani su logoraši kada su
morali da provedu nekoliko dana bez hrane i bez ičega.

Pričale su stare logorašice da je u početku bila tu trava
i voda, tako da nije moglo ni da se čestito legne, kako bi

pebezas iz sovija: jedino kada se je davala njima da ne-
što više mučili ljude, oni su ih ostavljali da u čučućem
ili stojećem stavu opjevaju. Ovo iz razloga što nije moglo
da se ispruži čovek.

Ispred tenisa i samica je veštice četac
stražar i to tako što je jedan išo iz jednog ugla, a dru-
gi iz drugog, tako da su se obično dvojica susretali na
sredini, odnosno oni su se sretali kod stepeništa.

Te četanje stražara i taj njegov ujednače-
ni hod je se psibu jednog logoraša, odnosno zatvorenika,
toliko ubitačno delovalo i stravično, tako da su oni bili
u stanju da često izmisle i nešto drugo.

Recimo, stražar je zase da ispred sebe
kotrlja konzervu ili neko drvo, tako da bi nas to delovalo
još stravičnije i bednije u samicama. Deševalo se je i
to da ja ispred samice se zadržki stražar negde 5-6 minuta
u mestu neprestano lupu. Kažem i to je bio jedan od načina
za mučenjem.

Ovina načina su nas oni i psihički mu-
čili, a u isto vreme i hteli jednostavno da nas zaplaše, ka-
ke ne bi smele da vodimo bile kakav razgovor, pošto je mo-
glo da se dani da se mi preko zida na neki način možda dogo-
veramo, ili bilo na koji način da pokušamo nekakav kon-
tekv jedni sa drugima. Ovo je bilo nikako izvodljivo, ali
su oni ipak smatrali da postoji mogućnost jedna od ovih.

Jedino je možda bilo moguće da se nekako izadje-
pobegne iz same, jedino kada se je davala sila za za-
manu ili prilikom prolaska stražara, mislim u momentu
kada bi pogledao stražara kroz mali otvor - poklopac,
a onaj bi, naravno ako bi bio toliko spreman iskoristio
moment da nešto saopšti, kako bi čuli i ostale, ali
to je ipak moglo da ga košta skupa i po njemu kobno da
se završi, tako da se je to vrlo retko dešavalo, odnosno
je to bilo nemoguće izvesti.

U jednoj od ćelije, odnosno negde u drugoj
po redu, a kako sam baš čula, jer ja tada nisam bila u
to vreme da je jedan od JEVREJA, mislim da se je zvao
KOJEN bio tu zatvoren i čekao STRELJANJE, a u drugoj će-
liji su bile njegova žena i dve ćerke. Deca su bila na-
la od 5-7 godina. Svi su oni bili bolesni, a JEVJERIN
je imao plus i dizenteriju, a od koje nije čaš bile ni
pomisli da se leči, tako da je on vršio nuždu u SAMICI
i od toga je čitavo potkrovlje smrdelo.

Jednog jutra kada je stražar htio da mu
da hranu - doručak ili da otvori, nije uspeo pošto je
on od svoje kešulje napravio nešto kao KOBOPAC i onda
je se prezorče - rešetke taj improviziran konopac
uspeo da provače i obesio se je. U takvom položaju ga je
stražar našao.

Između ostalih slučajeva, bilo je i takvih
slučajeva da su bile i žene sa malom decom. Neznam tačno
što su ispod naše glave leteli sviđali i čula sam sviđak
barbi.

LJ. VIĆ NADE)
Ja sam tada prilikom... da će neke bombe
što se je dogodjelo se njima, same mi je ostalo u sećanju
da se je nešto tragično završilo, a o tome možda znaju
logoraši koji su bili pre mene. ... vrijeme čitavog bombard-
ovanja NIŠA. Uglavnom su najviše u logoru bili maltrezi-
rani aktivni partizani i JEVREJI. ... da se nešto proi-
zilo njegovog. Konkretno o ovom slučaju koji se je tako tra-
gično završio bilo je u pitanju majka sa malom bebom, ...
koja je beba mnogo plakala, ali je zaista nezna tačno da
kažem šta se je desilo sa njom. ... "OČUVAN JE ISTOK
I ZAPAD". ...
Interesantno je bilo vreme koje sam ja pro-
vela u tamići onda kada sam položila lampe, odnosno onda
kada je mene poslao ŽULC sa strežerom u tamiću. To se je
desilo negde oko podne, tako da se je baš tog momenta u
stvari delio ručak, odnosno trebao je da se deli ručak.
Kada su mene odveli u tamiću, ja sam čula lupketanje por-
cije i ostalog što se je odnosilo na podelu ručka. Same
što su logoraši primili ručak, tada je počelo BOMBARDO-
VANJE NIŠA. To je bilo jedno od engleskih bombardovanja.
Ja sam ovaj detun zepastila po tome što je to bio UKRS
i što smo toga dana dobile pakete, pa smo zbog toga pri-
premale malo bogatiji, odnosno svečaniji ručak, ali ja
nisam imala prilike da doživim taj ručak pošto sam bila u
TAMIĆI i toga dana nisam dobila, kao kazna, sa jednim ništa.
BOMBARDOVANJE sam doživela tačno onako baš kao što bi ga
doživela svako onaj ko se nalazio u samom centru grada, po-
što su iznad moje glave leteli avioni i čula sam zvižduk
bombi.

Je sam tom prilikom imala utisak da će neka bomba pasti u LOGOR, pa bi se time mi sve oslobodile, odnosno svi koji smo bili u LOGORU.

Od silne radošći je sam za vreme čitavog bombardovanja logora, ali, taj naš sam se nije ostvario, odnosno bombardovanja PEVALA. Do mene u samici je takodje bio prof. RAJ-
KOVIĆ ili RAJICEVIĆ - ne mogu sada tačno da se setim prezimena njegovog, koji je bio iz Niša i čula sam da mi je lu-
pao u sid i bodriome je da pevam, odnosno ček mi je i naru-
tako da su one gledale prebicom i gledale avionima i sve
živao ste da PEVAM.

Sećam se da sam pevala pesmu "CRVEN JE ISTOK
I ZAPAD". Zatim, "BILICANKU" i dr. pesme. Odnosno, pevala
da su te pesme i drugodije podneta, pa je čak i kompozitor
sua sve pesme koje mi nismo znale u normalnim uslovima da
pevamo, ali sam ih ja tada sa vreme tog bombardovanja i
čak i mnogo prijetnije nego sad, ali sve jedno, glavno
mog bavljenja u samici pevala. Dakle, kačen da sam ja za svo
da sam ja gore pevala, a što su i oni činili - pevali su
vreme bombardovanja pevala.

Interesantno je i to pomenuti da se ja tada
uopšte nisam plašila ničega, kako bombardovanja, tako mi
te samice, niti pak tog zraka.
Uglavnom je svaki od nas želelo da se nešto
desi pa makar šta, samo da se oslobodimo muke, pa makar to
bile i BOMBE, samo da ne doživimo momenat kada bi nas ŠVABE
vodile na STRELJANJE onako golurake i NEMOĆNE.

Bombardovanja je trajala dosta dugo, a pale
su nekoliko bombi blizu logorskog kruga, tako da se je
osetio veliki potres u samom logoru. Naravno, verujem da su
ENGLJEZI verovatno imali plan šta bombarduju, pa su možda
partizani

Bombardovanja je trajala dosta dugo, a pale
su nekoliko bombi blizu logorskog kruga, tako da se je
osetio veliki potres u samom logoru. Naravno, verujem da su
ENGLJEZI verovatno imali plan šta bombarduju, pa su možda
partizani

nisu znale kako se pr. ziva. Nama samo da su ga ubili, imali nemere da nekada bombarduju u taj LOGOR u kome smo bile nas toliko zatvorene. Mi smo tako sanjale o tome, da nam poruše logerski zid, kako bi nam omogućili bekstvo iz logora. Ali, taj naš san se nije ostvario, odnosno do toga nije došlo. Nakon nekoliko dana su me vratili u skupnu sobu, a žene su neravno pričale o tom bombardovanju, tako da su one gledale prašinu i gledale avione i sve ostale kroz rupice koje su bile na prozoru.

Naravno one su bile u skupnoj sobi, tako da su to možda i drugojačije podale, pa je čak i komentar možda oko toga bio drugojačiji, a verujem da im je bilo čak i mnogo prijetnije nego meni, ali sve jedno, glavno da sam ja gore pevala, a što su i oni činili - pevali su u svojim sobama za vreme bombardovanja.

Tom prilikom kako su se NEMCI osećali to zaista ne bi mogla da opišem, ali verujem da u svakom slučaju nije im bilo tako prijatno, pošto je tada u to vreme sve više učestelo bombardovanje od strane ENGLEZA, a to nije bilo samo kod NAS VEG i u NEMAČKOJ, gde su im bile porodice i verujem da im nije bilo prijatno.

Znam takođe da je među vojnicima bilo i tih koji su želeli da se i rat završi, jer je njima bilo dosta svega, ali su NEMCI bili posle toga još više razjareni, tako da su odmah posle bombardovanja STRELJALI partizana DANILTA. O tom čoveku neznam ništa bliže, odnosno

nisam znala kako se pr. ziva. Znao samo da su ga uhvatili,
a on nije imao čak ni pantalone već samo jednu čergu koju
je stavio oko bedra. Ova je stvar, a pora toga što je
Ovaj partizan je STRELJAN van logora - ne
u samom krugu i meni se čini, koliko se sećam, da su ta-
da streljani još dvojica zajedno sa njim. Ovu sam lično
videla i sećam se dobro da je bio visok, sa plavim krupnim
očima, a na sebi je imao samo jednu košulju i čergu koju
je zavijao oko sebe. ZNAM dobro da se je zvao DANE, a rodom
je negde iz okoline PROKUPLJA.

Takođe, žula sam od ostalih da je taj
DANE iz TOPLIČKOG PARTIZANSKOG ODREDA, a kao što rekoh,
rodom negde iz OKOLINE PROKUPLJA. Dalje ništa bliže nez-
nam o njemu da kažem. Kada sam se vratila iz TAMNICE u skupnu
sobu tako sam zatekla svoju majku, a koja je normalno bila
više nego zabrinuta za MENCI zbog mog boravka u TAMNICI, a
čak nije bila prisutna kada su mene odveli u TAMNICU. Kada
je došla u sobu i pitala za mene, rekli su joj da su me
MENCI oterali u TAMNICU, odnosno ŠULC zbog toga što sam
nehatom palula te dve LAMPE. Normalno, ona je tada bila
više nego očajna, tako da je to trenutke bombardovanja
strašno preživela, jer nije znala šta je samom, niti sam
pak je znala nešto o njoj. No, ipak je to bombardovanje
unelo neku novu snagu i novu radost u sve nas, pošto je to
značilo da će skoro doći čas našem prestanku mukase, odnosno
skoro približavanje SLOBODI.

Znam, da sam susret sa mojom majkom, bio vrlo
tužan - dirljiv, pošto je ono moje odvođenje u samicu
za nju stvarno značilo strevično, a pored toga što je
često bila u zatoru čula je i znala kako je neprijetno
biti u tamnici, posebno kada je već neko boravio u skup-
noj sobi pa se zatim vode tamo. Ona je i sama bila u nei-
zvesnosti šta će se sa njom dogoditi, odnosno sam taj moj
dolazak nju je prilično hrabrio i doveo do boljeg ras-
položenja, a posebno ono što se je dešavalo spolja za
nju je značilo jedno malo psihičko rasterećenje.
Naravno, za nju je bila ovo samo trenutna
radost, odnosno TRAJALA je kratko, pošto su nakon nekoli-
ke dana nju odveli u samicu ponovo, i to posle došeptavanja
te ANALIJE i dveju ostalih koje sam u svom prednjem izlega-
nju pomenule, a koje su radile kasnije u Duvanekoj industri-
ji. Ona je odvedena gore zajedno sa HILDOM, IDOM ŠAID, MILKOM
ZEC I JELOM MALJAKI koje su streljane 14. juna 1944. godine
na BUREJU.

Ntela bih nešto malo više da kažem nešto
malo o JELI GLAVANKE . Ona je bila učiteljica po zanimanju,
a radila je u zebavištu u ALEKSINCU. Rodjena je u SIVCU
kod VRŠCA, a bila je vrlo dugo u ALEKSINCU te je tako i
poznata još pre rata kao KOMUNISTA. Tada se je družila
se RUZICOM LERINO - mislim u tom periodu pre rata, a za
vreme rata, odnosno još pre rata bila negde premeštena
gore, tako da me se čak sa njom bile dogovorile da kada
pe je zatim došla u NIŠ? ODAKLE SU JE IZ NIŠA uhapsili
i doveli u logor 1942. godine.

LJEVIĆ NADE)

da su partizani BILJU, nakon čega su se ZNAČILO
Ona je od 1942. godine, a možda čak i krajem
1941. godine bila jedna od najstarijih logoraša. Njih neko-
like - među njima i ZLATA LJUBENKOVIĆ su bile najstarije
logorašice kao i drugarica OLGA, dok se njenog prezimena
ne sećam, odnosno mislim da se je prezivala BOGDANOVIĆ OLGA.
Kašica, one su bile onda najstarije logorašice, a kasnije
su naravno dolazile i odlazile nove.

Takođe, tu je bila i ona OLGICA STANOJEVIĆ,
koja je stenovala kod LEPOSAVE PAT, zbog koje je i LEPOSAVA
dovedena u logor. OLGICA STANOJEVIĆ je bila student prava
iz KRAGUJEVCA i ceo je njen porodica, odnosno mislim da su
njeni tri brata bila u partizanima, a ona je ilegalno radi-
la. Zbog toga što je tamo već bile iskompromitovana morala
je da dođe u Biš i stenovala je kod drugarice LEPE, a otac
LEPOSAVE je živio u KRAGUJEVCU i odnosno OLGICE i muž LEPO-
SAVE su bili se službeno u KRAGUJEVCU, tako da su se tamo
i upoznali. Njih dve su tom prilikom dovedene u logor sa
MUŽE LEPOSAVE, on je bio FOLSDOJČ - ali je bio osuđeni
kao komunist zbog čega je tako i STRELJAN. On je bio jedno
vreme u logoru, a setia su ga prebacili u NEMAČKI VOJNI
ZATVOR, gde je i STRELJAN. LEPOSAVA PAP je negde posle 3-4
meseca puštena na slobodu, ali nam je donosila stalno
pakete i stalno nas je obilazila - mislim dolazila do lo-
gera, tako da smo se čak sa njom bile dogovorile da ukoli-
ko ima nekih vesti da nam ona to saopštava već ustaljenim
znacima. Tako da se je dešavalo da kada obuču ROZE HALJINU
i majke nisu imale više ni braće, ni sestara, ali pak

da su partizani BLIZU. Mahanjem ruku gore je ZNAČILO napadi od strane partizana UČESTVOVALI, odnosno UČESTALI i puno drugih sličnih znakova.

Medju.ia, OLGICU SPANCOJEVIĆ su zajedno sa mojom majkom - odnosno izvinjavam se, počela sam da vam pričam o tome kako je moja MAJKA ODVEDENA U SARIGU - po nekom izvesnog vremena su je spustili u SKUPNU SOBU pošto su već pripremali nas nekoliko da šalju za NEMAČKU, mislili su da pošalju jedan transport za NEMAČKU nas logoraša. Medjutim, kasnije je taj TRANSPORT formiran, a je i SLAVKA, samo nas dve smo bile posle poslate za NEMAČKU.

Oni su trebali da formiraju taj TRANSPORT, ali do toga nije došlo, tako da su mene i SLAVKU pozvale - pošto smo mi bile najmladje da nas pošalju za NEMAČKU na rad. Naravno, to bi bio prinudni rad i onda me je ŠEF GESTAPOA jednog dana pozvao kod sebe i rekao mi je da će mene i majku poslati na rad u NEMAČKU. Ja sam se tome usprotivila i rekla mu da je ipak zgodnije da razgovaram sa mojom majkom pošto ona treba da odluči o tome. Medjutim, on je sa njom razgovarao, ali joj je rekao da ne može zajedno da nas pošalje, pošto mi nemamo TAČKA - pošto je moj otac bio u to vreme u ZAROBILJENIŠTVU (on je bio čitavo vreme ređa u zarobljeništvu kao rezervni oficir bivše Jugoslovenske vojske, kada su ga zarobili negde na BUGARSKOJ GRANICI, a kasnije se je nalazio u NEMAČKIM logorima) tako da za nas nije bilo tačke, a ja sam oca i majke nisam imala više ni braće, ni sestara, niti pak

Kancelarije su bile u bivšoj ZAROVINI i svuda
bilo koga koga su oni mogli da uzmu za TAOCE. Tom prili-
kom je ŠEF GESTAPOA rekao mojoj majci da će prvo mene
POSLATI za NEMAČKU, a posle nekoliko dana i NJU, odnosno
trebalo je to kao da bude čim se je budem javila otuda,
ili pak neke od njih javio da sam stigla - a sve u sve-
mu nebi bilo više od 20 dana - da će moje majka biti van
LOGORA, je sam naravno, zato i pristala da idem i potpise-
lem sam nekakav obrazac koji mi je tom prilike uružio, a
koje je bilo potrebno radi pasoša, slike itd. Nas su sli-
kale u logorskoj odeći i u krugu logora.

SLAVKA i njen MUŽ su živeli u NIŠU, tako sa
njom je bio doveden i njen muž, a zbog čega nije mi poznato.
Mami se čini da on nije pripadao POKRETU OSLOBODILAČKOM, već
da je nešto ili zbog saradnje sa ČETNICIMA ili verovatno
zbog neke crne berze bio na neki način umešan negde, kada
su ga doveli u LOGOR, pa su sa njim doveli i njegovu ženu
u logor. No, njegova je žena po svojoj porodici pripadala

NOP-u, tako da je ona bila vrlo napredna, koja i danas živi
u BEOGRADU i žena je VOJJE PERKIĆA, sa kojim se je posle
nešla u NEMAČKOJ, a kada se je vratila u JUGOSLAVIJU, rezve-
poveli se je od prvog muža i udala se je za VOJU, koji je bio
takođe interniran za NEMAČKU pa došlo zajedno sa njom.

Je i SLAVKA amo onda sve te formalnosti obavi-
le i mene je odveo TAJ ŠEF GESTAPOA kod KRAJSKOMANDANTA NIŠA
da me upozna sa njim, jer ću navodno biti kod njegove poro-
dice, odnosno vratiti kod njegove porodice.

Kancelarije su bile u bivšoj BANOVINI i svuda je stajalo šta je on po zanimanju i njegovo ime. On me je primio u njegova kancelariju i rekao mi je da ću ići kod njegove porodice, pa kako nema šta da radi, a pošto je govorio dobro NEMAČKI i FRANCUSKI jezik, a njegova deca idu u ŠKOLU trebam da ih obučavam, jednostavno da budem DRUŽBENICA - BEDIKERKA deci. Zatim, pitao me je da li znam da sviram na klaviru, a kada sam rekla da sam učila, on je rekao da je to više nego ODLIČNO tako da ću se njegovom ženom da sviram i koristim deci. On je bio vrlo ljubazan i korektan. Tom prilikom sam ga pitala gde će Slavka ići, pošto sam se plašila da idem sama. On je rekao da će SLAVKA da radi kod prijateljice njegove žene, ali mi adresu neće dati, već kada budemo stigle onda će je njegova ŽENA POSLATI KOD TE PRIJATELJICE. Još je rekao da je po zanimanju DOKTOR, te je i to bilo kao jedno plus da tu njegova ponuda prihvatimo, odnosno da njegovim rečima poverujemo.

Nes dve JA i SLAVKA smo na stanici CRVENI KRST sa stražarima i mojom MAJKOM, koju su takodje stražari povelj da me ISPRATI došli na STANICU i čekali na neki sporedni KOLOSEK na Stanici Crveni Krst, gde je došao voz iz LESKOVCA, a koji je bio krcat LESKOVAČKIM ZATVORENIKIMA.

Iz LOGORA smo pešice povedene JA, SLAVKA i MOJA MAJKA i to sa negde oko 10 stražara koji su nas pratili na STANICI na CRVENOM KRSTU. Tu smo stajale sa sporednom koloseku

i sačekale transport LOGORAŠA iz LESKOVCA, koji su trebali da budu internirani u NEMAČKU.

U tom istom TRANSPORTU nas dve su ugurali ovi stražari. To je bio običan voz, sa razlikom što su na svim ulaznim vratima klase stajali stražari sa mitro-ljezima, a isto tako i u samim kupcima su bili stražari, tako da nije niko mogao niti da pobegne, niti čak da pomisli na bekstvo.

Tim vozom smo došle do BEOGRADA, a zatim su nas sve premetili u FURGONE kojim smo putovali do MARIBORA. U Beogradu je izvršen pregled LOGORAŠA - mislim na lekarski pregled (da nije ko bolestan, da nema ko ka-kva infekciju itd.).

U BEOGRAD smo stigli negde po podne, a preneli smo u BIVSOJ BRZI RADA, koje je bila i za vreme rata BRZA RADA. Tu smo prespavali u NERKIM SKUPNIM SOBAMA, a zatim smo u ZORU U FURGONIMA transportovani za dalje. Tako smo putovali sve do MARIBORA, gde se je izvršio GENERALNI LEKARSKI PREGLED sa svim mogućim analizama krvi, ispljuvke i svega kako se ne bi eventualno prenela neka zarazna bolest u NEMAČKU.

Moje poslednje vidjanje sa majkom mojom je bilo na STABICI u CRVENOM KRSTU, kada su je pustili da me otpreti. Pre toga je bilo u SAMICI, tako da sam i ja bila opet po nekoj kazni u SAMICI. Mi se tada duge nismo vidjale, ali pre mog polaska su je pustili da me ispreti i ako su već JELA GLAVAŠKI, LIDA ŠAJN i MILKA ZEC bile takođe u samici.

Ja sam uspela nekako da se sa JELOM GLAVAŠKI
pozdravin, a u tome mi je dosta pomogao SLOBODAN RADMAN,
kada smo zajedno otišli da odnesemo lek, tako da je stražar
(verovatno da je poznavao RADMANA) hteo da nam to udesi -
kažem, glavno da sam se je pozdravile i sa JELOM GLAVA-
ŠKI, VIDOM ŠAJN i MILKOM ZEC u selici. Onda sam sišla
dole i imala kao neku malu povlasticu pošto idem iz lo-
gora. Kažem taj moj ispraćaj kada me je majka ispratila
na stanicu, to je bilo za mene poslednje vidjenje sa maj-
kom, a i njeno samnom, tako da smo obe plakale i ona je
dugo samnom mašala i sahalo.

Logora sam napustila kada sam pošla za NEMA-
ČKU 1. juna 1944. godine, a tom prilikom su moju majku vre-
tili u logor stražari koji su nas pratili i ubacili u
transport, ponovo je smestili u SAMICU i ona je ostala sve
do kraja. Međutim, 14. JULA su STRELJALI: JELU GLAVAŠKI,
MILKU ZEC i VIDU ŠAJN, a ona je ostala sve do 20. jula 1944.
godine kada su je STRELJALI.

Nije sigurno da su je STRELJALI zajedno sa
MILOM, GORE TOŠIĆEM prof. i MILJKOVIĆ VEROM, seljančicom
koje je bila napredna i DOBRA, a koje je bila zajedno sa
svojim MUŽEM kao saradnik NOP-a u LOGORU. Ona - VERA je bila
iz okoline JARLANICE ili slično, nisam mnogo sigurna, kao
i MILKA ZEC koja je bila iz MEDVEDJE, a znam da su se SLOBODAN
poznavale verovatno iz nekog SELA.

STRELJANA.

Znači u toj grupi je bile moje majke i ove ostale koje sam nabrojala.

Moran da kažem da je moja majka premeštena iz semice posle u TROJKU zajedno sa GORČETOM TOŠIĆ, VEROM I OLGICOM STANOJLOVIĆ, kao i GENERALOM MILJKOVIĆEM.

Olgicu STANOJLOVIĆ je njen bivši poslodavac, odnosno ŠEP, a koji je pre rata bio senator - KAMENO BOŽIĆ, a koji je inače bio advokat u KRAGUJEVCU, on je nju, pošto mu je AČIROVIĆ bio prijatelj iz LOGORA pre samog STRELJANJA izveo, pa su je odmah posle nekoliko dana ČETNICI ZAKLJALI u KRAGUJEVCU, a GORČE TOŠIĆ, prof. iz Niše, VERA i MOJA MAJKA izvedeni su na STRELJANJE.

Logorašice koje su uvek pretile streljanje, zapravo stajale na PROZORU kada su kamioni za BUBANJ išli obično bi videle taj kamion na jednom zavijutku PUTA i čule puškanje, a što bi značilo da je završeno streljanje, ovoga puta to nisu čule, već su videle da je Taj isti kamion pošao u PRAVCU TOPONICE, tako da se pretpostavlja da su sve komaske, ČUVA, BRACI, SROKANI, ... je sam gore nabrojala a koje su bile 4-5 logorašica STRELJANE negde u BILIZINI s. TOPONICE, ali se i danas ne zna tačno gde.

STRELJANJE moje majke i ŠEPA BASTAPOA koji je dao reč da će biti moja majka biti van logora održao je, odnosno u isto vreme nije je održao. Ono VAN LOGORA - prilikom našeg razgovora je ZNAČILO da će moja majka biti na SLOBODI, dok je za njega značilo - van LOGORA to da će moja majka BITI STRELJANA.

Inače, koliko je meni ostalo u sećanju, to je bila čerka

Znači, oni su se služili ne samo mučenjima, mal-
tretiranjima i svim onim što sam napred navela, već su
se služili i lažima, obmanama, tako da su svakako imale
za cilj da jednog STAROG KOMUNISTU - smetrvajući možda da
sam ja bila mlada i da ću moći da se prevaspitam itd. - dok
jednog starog komunistu TREBA UNIŠTITI. To su isto učinili
i sa svim ostalim logorašima.

Mislila da su stare logorašice, odnosno KOMU-
NISTE i napredne ljude obavezno STRELIJALI jer bi oni bili
kasnije svedoci čitavog nedela, pa čak ne i to već i svedoci
jednog vremena - jedne epohe zbog čega su ih i STRELIJALI.

Možda se je svih detalja i ne mogu da setim
i ovom prilikom istaknem sve ono što se je u logoru dogodilo,
ali ovog trenutka sam se setila još nečega, a to je da
su dovedeni TAOCI na vreme odlaska srednjoškolaca NIŠA u
PARTIZANE.

Tom prilikom su u logor dovedeni i to : Dr.
JEKIĆ, Dr. ARNAUTOVIĆ. Velike grupe NIŠKIH PORODICA i to
MAJKI, OČEVA, BRACE, SESTARA, ŽENA, DECE ITD. To su uglavnom
bili bliži članovi onih koji su otišli u PARTIZANE. To su
oni ZVALI TAOCIMA.

Dobro se sećam jedne takve grupe iz NIŠA, a
kako sam već navela da su uglavnom bili lekari i porodice
tih KOJI SU STUPILI U REDOVE PARTIZANA.

Zajedno sa roditeljima i BRATOM jednog
aktivnog partizana, dovedena je i njegova TADASINJA sestra.
Inače, koliko je meni ostalo u sećanju, to je bila ćerka

LJEVIĆ NADE)

prećednika opštine INŽENJERA KNJEŽEVIĆA. Ona je bila za čitavo vreme očajna zbog toga što nije znala da njen MUŽ pripada našem POKRETU i da joj nije o tome nikada ništa rekao. No, kao logorašica, nije imala razloga da mnogo očajava pošto su joj, verovatno ne zauzimanje njenog oca, u našoj zajedničkoj sobi, omogućili za LOGORSKE USLOVE maksimalni KONFOR.

Njoj su od kuće doneli, dušek, jorgan, veš - posteljina - beli ČARŠAF, dok smo mi ostale smele da imamo po koju ponjavicu ili čebe.

Njen dolazak je u nekoliko poboljšao i naše stanje u pogledu ishrane, pošto smo za to vreme dok se je ona nalazila u LOGORU, počele da dobijamo bolju hranu. Međutim, to je trajalo negde oko 2meseca, pošto su nju, verovatno na očevu intervenciju - zajedno sa još nekim logorašima PUSTILI iz logora.

NJENA SVEKRVA, odnosno majka njenog supruga, njegov brat i OTAC su ostali i dalje u logoru i to sve do tle dok nije konačno čitava grupa TAČKA BILA PUŠTENA.

Sećam se da je tada bilo vrlo malo mesta u logoru, zbog toga što je bio veliki broj logoraša, teko da su spavali negde oko 50 žena u toj sobi. Mi smo toliko bili stešajeni u toj sredini. No, sve jedno, ipak smo se svi lepo držali - mislim da nije niko bio u takvom stanju da bi očajavao, jer smo se svi nadali da će se rat zavr-

šiti brzo, da će naši pobediti, eto tako sve ovo što pre-

življavamo, da će neki put bar naše generacije, mlađe generacije naše i naša mlada pokolenja da imaju od toga mnogo veće koristi, da se u stvari i pored svega, sve u te žrtvu isplate.

Sva saslušanja u logoru, vršili su, a kao što sam već napred rekla, SIRKE, UNGAR i JERINOV i još neki DUNTEŠ. To su uglavnom bili glavni GESTAPOVCI koji su saslušavali logoraše, a sve saslušanja su se uglavnom obavljale preko noći. To je bilo zaista nešto najneprijatnije za čoveka što se je uopšte moglo dogoditi da govoraš onda kada svi već spavamo, pa čak i ŠVRSTIN SEČI, odjednom se prvo čuje otvaranje KATANCA, pa zatim reze, ali koju bi nesrećno stražar puštao da padne i napravi TAKVU BUKU. Zatim, otključavanje samih vrata, što je u stvari trajalo dosta dugo, kako bi smo mogli da strehujemo je da li se već neko vodi na STRELJANJE, odnosno da li će doći da nekoga streljeju itd. Ili je to možda samo saslušanje.

Znači, sam taj čin oko vođenja na saslušanje, nas je toliko psihički morao da izderanžire, tako da smo mi posle toga, zaista bile previ bolesnici. Obično mi se je tako to dešavalo.

U to vreme, kada sam ja bila u logoru, iz ŽENSKUPNE sobe nije ni jedna žena odvedena na STRELJANJE i ako sam čula da su iz MUŠKIH soba skoro redovno odvedili na STRELJANJE.

Sad sam se recimo, da je odvedena taj partizan, a zatim je bilo još nekih, koje mi nismo ni videli, već nisam ni jedno pitanje, niti mi je napravio bilo kakav potez.

LJEVIĆ NADE)

Tek onda sam shvatila da su to njihovi trikovi koji su bi-
bih samo čuli k zion preko noći, odnosno prvo bi odvedili
u SAMICU, a kasnije - negde najviše 2 dana su odvedili
na STRELJANJE, tako da obično nije nama bilo poznato ko
su ti ljudi, šta su i zašto su odvedeni na STRELJANJE.
U logoru i tokom Kačma, oni su preko noći uglavnom saslušava-
veli, pa bi logoraša ustupili specijalisti za mučenje
UNGARU i zv. "MOTKA". To su bili POJEDOCIJEVI koji su pre-
rata radili kod nas u JUGOSLAVIJI. Oni su jedino znali da
govore srpski, dok međutim, ovi drugi nisu znali SRPSKI.
NEMAC BENC je bio KARASIN i on je uglavnom dolazio da mu-
či naše ljude na saslušanju. Dok NEMAC JERINOV bio stru-
čnjak za JEVREJSKA PITANJA. On je samo da otkrije gde se
nalaze JEVREJI, on ih je mučio, on ih je saslušavao, on
je obično tražio da priznaju gde su se SKRIVALI itd. U
stare logore i u Uglavnom tom prilikom je upotrebljavano
sve moguće za mučenje i to kako počev od batina, pa sve
do korbača, konopaca itd. itd.

Prilikom saslušavanja je obavezno bio
na stolu jedan REVOLVER koji je značio već nešto onome ko
bi bio saslušan. Uglavnom bi znali da dovedu nekoliko
njih sa pištoljima koji bi tu stajali, pretili na NEMAČKOM
JEZIKU, odnosno GALILI I VIKALI, tako da bi čovek zaista
moro samo njihovom pojavom da ih se PLAŠI.

Htela sam još da zaboravim i to da je
jednom prilikom prilikom mog saslušavanja sedela sam dva
sata čuvajući on, a tekodje i ja. Tom prilikom mi nije poste-
vio ni jedno pitanje, niti mi je napravio bilo kakav potez.

Tek onda sam shvatila da su to njihovi trikovi koji su bi-
li sposobni na sve. Znači, oni su i sebe žrtvovali na tako
nešto samo da bi našli drugoga.

Ja sam prevela u logoru od 1. septembra 1943.
godine do 1. juna 1944. godine i za to vreme sam zatekla
u logoru i to: MILU DJORDJEVIĆ, MILU KALINOVIC, ZLATU po-
LJUBENOVIC, OLGU BOGDANOVIĆ, JELENU GLAVAŠKI, ILENU ŠAJH,
MILU ZEC i žene četnika (njihovih imena se ne sećam) znam
samo da su jednu od njih zvali SOKOLAC iz Prekoplje, koja
je bila žena nekog okerelog četnika, a šta je kasnije bilo
sa njom nije mi poznato. Znam samo da je bila dosta zla
žena. Takođe, bila je u logoru i profesorica GORČA, OLSICA
STANISAVOVIĆ (koja je takođe sa mojom majkom izvedena na
STRELJANJE).

U tom vremenu ove koje sam navela to su bile
stare logorašice od 1941. i 1942. godine, a za ove vreme
dok sam je bile mnogi su dovedjeni i puštani, odnosno
odvedjeni u druge logore.

Recimo, sećam se da je GORČA bila dovedena
na stanicu, pa su je opet DOVELI U SPECIJALNU POLICIJU.

Već sam ranije izjavila da je ona bila u specijalnoj poli-
ciji još kada sam je bila pre logora u njoj, tako da je
ona jedina od zatvorenica koje je bila skoro godinu dana
u specijalnoj policiji i u bolnici na LEČENJU.

Takođe, bilo je dosta tih taoca. Recimo,
tej KOSTIĆ - mislim na učitelja KOSTIĆA, njegovu ženu i

njegovog sina, koji su bili kao TAGCI iz Niša i to za
sina BOCKA KOSTIĆA koji je bio oče jen ćerkom predsednika
opštine KNEŽEVIĆA. Zatim, bio je Dr. JERIĆ, čiji su sin i
ćerka otišli u PARTIZANE. Dr. ARNAUTOVIĆ, čiji je sin oti-
šao u PARTIZANE i još mnogo porodica koje nisam lično po-
znavala. Ovo sam navela one koje sam lično poznavala, odno-
sno poznavala sam ćerku Dr. JERIĆA i sina koji je bio moj
školski drug. Takođe sam se sećala da se je u jednom logoru
srećala taj veliki primer, skoro sam se susrećala sa jednom
ženom koje radi kod MATIČARA u opštini NISKOJ, a znam
da se je zvala ANĐJA. Ona je bila nekoliko dana u logoru.
U stvari, ona je prisustvovala saboru partizana i nešto rekla
o njihovu KORIST, a zato su je ovi i POLJEKE STRAŽE doveli
u LOGOR. U stvari ona su bile i najstarije logorke.

Takođe, bilo je puno slučajeva da su do-
lazili neki koji su ostajali svega 15 dana ili mesec dana.
Takođe znam da pre nego što su mene doveli u logor, a po
pričanju predhodnica koje sam satekla i to MILKE i MILJE
KALANOVIĆ o onima koji su tu bili, pa se tako sećam da su
pričali o učiteljici da je bile po imenu DANA, a koja je
kasnije STRELJANA. Takođe, pričali su o maloj ANETI, koja
je takođe STRELJANA. Posebno o učiteljici ŠARINKI STAMBOLIĆ
iz PROKUPLJA, odnosno DOBRILI STAMBOLIĆ.

Znam da su pričale da je ta UČITELJICA
DANA pisala pesme, a one su kasnije te njene pesme RECITO-
VALE. On je isto bio kao ŠOKIĆ i je sam ga videla.

Meni je bilo poznato sve ono što se je dešavalo u logoru, a iz njihovog pričanja. Recimo, te bekstve iz logora i to još dok nije bio zid već su postojale same žice. Takođe mi je poznato da su puno njih poginule na žicama posle tog BEKSTVA, pa se je odmah posle toga sazidao taj VELIKI zid sa kulama i tako dalje.

Takođe, pričano mi je da su posle tog BEKSTVA puno njih poginuli na ŽICAMA pa se je odmah posle toga sazidao taj veliki ZID sa kulama itd.

U muškim sobama mi nismo imali nikakvog kontakta, ali sam zato vidjela puno poznatih lica. Na primer, MARKO KILIBARDA, koji je bio dugo u LOGORU kao sobni sterešina, kao i JELA GLAVASKI koja je bila u našoj sobi sobni sterešina. U stvari one su bile i najstarije logorašice.

U logoru je bilo 14 soba, po kome je i otpavana logorska pećna "U njoj ima najviše 14 soba, svake soba po stotinu roba".

Iz ALEKSINCA su na primer bili tada u to vreme DRAŽA POPIĆ koji je pušten, ZETIN, ĐARKO I SLOBODAN RADEAN. Takođe je u to vreme bio i SRETA STOILJKOVIĆ, kome su četnici odueli ŠTAMPARIJU KNJIŽARSKU, pošto je to bila njegova štamperija. Meni nije poznato zbog čega je on bio, ali znam da je i on bio u LOGORU. Zetina, neki GLANKA kelner. To su svi bili nastrojani prema četnicima. Znam da je bio i jedan ČURČIJA iz ALEKSINCA koji i sada radi a zove se je ILIČINOVIĆ. On je isto bio kao četnik i je sam ga videla.

LJEVIĆ NADE)

nja sa STRELAJAMA u onom poslije rata
LJEVIĆ NADE)

kod četnika, a zatim sam ga posle srele u LOGORU NA CRVENOM
KRSTU. Zbog čega je on i ostali ljudi, koji su bili četni-
čki nestrojeni, to je opet razlog za sebe.

U stvari u to vreme sam ovih starih logoraša
ca i LOGORAŠA, to je bilo 1943. i 1944. godina bilo je
toliko logoraša partizana.

Htela bih da negovestim zbog čega je bilo puno
četnika u LOGORU hoću to da vam objasnim. U ALEKSINCU je
bila u FELDKOMANDANTURI ANA ANTIPOVA, kao tumač, a koja
je bila RUSKA EMIGRANTKINJA, koja je bile pre rata i za
vreme rata profesor SRPSKOG JEZIKA u ALEKSINCU. ANA ANTIPO-
VA je strašno mrzela ČETNIKE, ona doduše nije volela mnogo
ni komuniste, ali je ipak bila na njihovej strani, pošto su
u stvari to sve bili njeni poznanci i PRIJATELJI, ali
ona je znala da su to uglavnom intelektualci i napredni
ljudi, tako da je ona u stvari bila prijatelj sa tim ljudima
pa ih je na saslušanjima u FELDKOMANDANTURI često puta do-
sta brečila i to prilikom tumačenja, pa ukoliko onaj nije
umao da se izvuče, ona ga je izvišila.

U to vreme, četnici su onda tužili nju pa
su nju DOVRI u logor i to pre samog mog polaska za NEMAČKU
je dovedena i to sama, ali nije bila u SAMICAMA, već je bila
u jednoj sobi do sednice. Tu negde do sobe 7. bili su maga-
cini i jedna mala soba u kojoj su oni uvek izuzetno nekog
kažnjevali, odnosno zatverali. Kažem, ona je bile u toj
sobi. Nju su kasnije pustili, ali su je zato PARTIZANI STRE-
LJALI.

Nju su STREBJALI partizani u onom posleratnom

periodu, odnosno previranju.

ANA ANTIPOVA je doprinela u mnogome da se ti četnici dovedu u LOGOR i to kako iz ALEKSINCA, tako isto i iz SOKOBANJE, pošto su oni dovođeni u PEKORANDANTURU pa im je ona služila kao TUMAČ, tako da ih je dobro udesila da su iz KEMCI nemilosrdno dovođili u logor i bili GRUBI prema njima kao i prema nama. Mislim, samo prema ovim četnicima.

Kažem, koliko je ANA ANTIPOVA bila neprijatelj na jedan način, time što je radila u KOMANDANTURI, ona nije bila kao DOBROVOLJAC da radi u PEKORANDANTURI, već je ona kao RUSKIJEVA bila otpuštena iz SLUŽBE kada su svi RUSKI EMIGRANTI BILI OTPUŠTENI, tako da je ona za 3 meseca NAUČILA nemački jezik, a bila je talentovana za jezik) pa su je primili da tamo radi. Sećam se i toga da su je KOMUNISTI negovarali da ona radi tamo, kako bi od nje imali veću korist. Ljudi su dobro znali da ona neće ništa da učini što bi bilo protivu naših komunista, pošto su to u stvari bili i njeni PRIJATELJI. Tako je rekao, LJUBIŠA STOJANOVIĆ profesor, koji je bio napredan. On isto nije bio aktivni saradnik, ali je zato bio vrlo napredan i simpatizer komunista. Takođe je bio i MIŠA KAČAREVIĆ, SELE STOJANOVIĆ i td., odnosno veliki broj tih intelektualaca. Na primer, KRLEVIĆ sudija i još mnogi drugi.

Na primer, iz UČITELJSKE ŠKOLE bila je, odnosno-bio-je KINICA BRČIĆ iz ALEKSINCA, ona je bila pre nama, a bila je i posle mene u LOGORU.

LJEVIĆ NADE)

Kažem, u to vreme, baš ZAHVALJUJUĆI ANI ANTI-
POVOJ bio je veliki broj četnika iz ALEKSINAČKOG I SOKOBA-
NJSKOG KRAJA, koji su baš u svemu bili aktivni četnici, tako
da su oni posle integrirani sa NEMAČKU ili bili na prinudnim
radovima u NEMAČKOJ.

Posle mog odlaska iz logora, a naravno po po-
vretka iz INTERNACIJE - NEMAČKA, ja sam došla u dodir sa
svim ALEKSINČANIMA koji su posle mene bili u logoru i među
njima konstantovale sam da je bilo mnogo-mnogo mojih škol-
skih drugarica, pa da su tada Šak i DANKA MIŠIĆ i BRANKA
PEŠIĆ bile u LOGORU.

Takođe, bila je direktora GIMNAZIJE iz ALEKSIN-
CA ćerka BRANKA DJORDJEVIĆ u logoru. Moram da kažem da na-
pred pobrojane drugarice nisu bile komuniste, niti su pek
bile simpatizerni, odavno nisu pomogle NOP, ali je ipak
među njima bila MILANKA KORUNOVIĆ i njena cela porodica
koji su pripadali POKRETU. Zatim, bila je porodica STEVE
MIKEZIĆA, njegova žena, on i njegova sestra. Takođe, bili
su ŽIVOTE DJOŠIĆA majka i otac. Zatim, RADmila advokat iz
ALEKSINCA i još šuno njih, tako da sam se često čudila zbog
čega su oni bili u logoru.

Verujem, da je to bila greška, nesporazum, ili
nekakva LIČNA MRŽNJA. Kažem, u zadnje vreme, zaista se već
nije znalo ko šta radi. Verujem da su i greškom ljudi otiš-
li u logor, pa mnogi od njih i greškom su izgubili živote.

Na primer, iz UČITELJSKE ŠKOLE bila je,
ednako-bie-je MIKIĆA UROŠEVIĆ iz ALEKSINCA, ona je bila
pre mene, a bila je i posle mene u LOGORU.

Ona je u međuvremenu bila u specijalnoj policiji. Takođe, bila je DESA PETROVIĆ, sestra, DUŠANKA PETROVIĆ, DACA MITIĆ, DRAGICA MITIĆ, sve su bile u logoru, a sve su bile učenice Učiteljske škole u Aleksincu.

Takođe, bile su iz Gimnazije VLADIMIRA, koja je bila DARKA RADMANA žena, koja sada živi u SPLITU ili na RIJECI, ona se ponovo udala za NOVINARA.

Dekle, bile je puna ALEKSINČANA u logoru, tako da su svi oni na svojim plećima osetili taj LOGORSKI ŽIVOT i ako možda nisu bili od srca simpatizeri, odnosno pripadnici NOP-a.

NOZIČA - Prema nekim podacima se kojim se raspolaže i materijala koji su dalje preživeli logoraši čali pominje se neki ŽARKI, partizanski komandant iz TOPLIVE koji je bio zarobljen negde u martu ili aprilu, a možda čak i maja 1944. godine. Prema pričanjima nekih preživelih, on je strašno mučen, pa je čak na kraju i STRELJAN.

Želim da ovo pitanje postavim Vama - da li se je možda desilo da je on bio u to vreme kada ste i VI tamo bili u LOGORU, odnosno da li se sećate tog čoveka i da li neke nešto o njemu može nešto da kaže. Ovaj slučaj nas posebno interesuje iz razloga što je ŽARKE proglašen za NARODNOG HEROJA, pa bi želeli da o njemu prikupimo što više podataka, a iz razloga što je on takođe, naravno kao i ostali, dosta propetio, odnosno prema njemu je nešto posebno umereno bilo mučenje, a ovo nam je posebno potrebno radi što potpunije istorijske dokumentacije o samom logoru.

po dnevniku. Možda bih mogla ne postevljeno pitanje da ne-
što odgovorim, narav o ukoliko bih se slagala ono što sam
već izjavila o jednom partizanu iz TOPLICE - PROKUPLJA. Mo-
guće je da je to taj ŽARKI, pošto sam već čula od logora-
šica da se je PARTIZAN ŽARKI nalazio u to vreme u logoru
(kada sam i ja bila. Ja verujem da je to taj pošto znam da
je on posebno mučen. To je verovatno onaj partizan o kome
sam govorila, a rekla da se zove DAHE, bila bio taj čovak.
Upravo, mi znam da je doveden jedan partizan koji je
bio vrlo poznat u tom kraju, da su ga mnoge naučili, da su
ga na kraju STRELJALI. Ona, a što bi naučilo da ili nekoga
odvede ili da. Ja sam slučajno bila prisutna ili kada su
ga BRIDALI se jednog BŽIPA ili nekih drugih kola, ili kada
su ga PHLI, tako da mi je u sećanju ostao njegov izgled.
On je na sebi imao jednu KOŠULJU i jednu ponjavu-čerku, a
kako sam to već ranije rekla, a koja je bila omotana oko be-
dara, a koji je bio vrlo visok sa VALO ERKATONOM GLAVOM i
krupnim PLAVIM OČIMA. Boja kose mu je bila svetlija, visok,
suvonjav, a sećam se i njegovih nogu koje su bile koštunjave
u tom momentu kada sam ga ja videla. On je bio očekivao
ponjavju. On je pre toga bio u samici i u TAMNICI i
svi su znali da se je gore nalazio jedan PARTIZAN i da je
taj partizan bio taj koga sam ja videla na samom ulazu ne-
kih slučajem. Ne mogu da se setim da li sam tog momenta
negde išla, ili me je neko pozvao, uglavnom u tom momentu
kada se je on nalazio ispred tog BŽIPA ja sam ga videla. No,
kako sam već rekla, mi smo logoraši morali sve da trčimo

po dvorištu, znači je sam onog momenta kada sam izlazila
i bliz glavnih vrata morala da TRČIM i samo onaj moment ka-
kad je on stajao na suprot meni je sam te upantila. On je
tyknajverovatije baš tada svedeo na STRELJANJE, pošto su
PAR kasnije drugarice koje su bile u sobi rekly da su čule
PUCNJEVE SA BUBUJA, a već je SLOBODAN RADMAN i MILA rekly
kada su tog baš partizana STRELJALI, što znači da nema
sumnje da je baš on koga sam je videla bio taj čovek.

Upravo, mi smo uvek znale kada je neko streljan, odnosno
kada je vodjen na streljanje, jer obično preko noći smo
čuly kamion u dvorištu, a što bi značilo da ili nekoga
odvođe ili da nekoga dovođe. Ako bi ga dovođili onda
bi čule niz stepenice hodanje, a u protivnom, suprotno
bi išli na gore. Znači, to bi smo odredili prema kora-
cima, tako da smo obično bile u nepetom stanju i sluša-
le smo gde taj kamion odlezi, pošto smo se bile već pri-
vikle a sve te zvuke okolo koje smo mogle da pratimo
gde taj kamion ide.

Ukoliko bi kamion išo prema BUBUJU, to bi
se po zvuku motora primetilo, tako da bi smo očekivale
pucanjevu. Ukoliko bi se to dogodilo znale se je da je
te bile neko streljanje. Naravno, sutra dan bi se otpri-
like doznale da su ili neki koji su dovođeni u samici,
sobi itd. odvođeni na streljanje, a kao što je bio
slučaj sa partizanom koga sam malo pre opisala.

POSTO je MILA DJORDJEVIĆ redila u prijem-
noj kancelariji sa ŽULCEM, to je mnoge puta bila i

LJEVIĆ NADE)

i obavještena o ovim novim događajima, pa je čak i preko noći ona često izlazila iz našesobe radi prijema logoraša, tyko ky da sam je ona i rekla zapravo zatvoren neki komendant PARTIZANSKOG ODREDA i najverovatnije je to bio taj ŽARKI koji je kasnije STRELJAN i koga sam ja opisala ovde, a za koga sam mislela da se zove DANILO.

Nije isključivo da sam nekim slučajem to ime pobrkala.

Kada sam 1. septembra 1943.godine, dovedena u logoru na CRVENOM KRSTU, on je već bio ograđen velikim zidom sa KULAMA na kojima su stajali stražari. Bile su tu četiri kule koje su preko cele noći osvetljevali logor i bili stražari svuda. Oni su bili postavljeni sa mitraljezima na vrhu kule. Pored toga, postojela je ograda od žica koja je okružavala ceo logorski kraj, odnosno dverište.

Stražarske KUĆICE bile su na samom ulazu kod velike kapije kod zida, odnosno zidane ograde, tako da je zatim bila jedna kod žičane ograde stražarnica. Takođe, jedna je postavljena kod česme upravo iza kućice gde su se držali psi i gde je stanovao tzv. "MOTKAR".

NOŽICA - Prenos razgovora sa kanala III na kanal IV iste trake, koji se vodi sa drugaricom NAĐOM STANISAVLJEVIĆ.

Razgovor vodi NOŽICA BRANKO, dana 7. januara 1970.godine, u prostorijama Narodnog muzeja u Nišu.

NOŽICA - U daljem izlaganju drugarica će obja-
sniti kakvo je bilo logorsko obezbeđenje i druge pojedino-
sti koje karakterišu LOGORSKU SITUACIJU. koji je okrenut
PREDNOM LOGORANJEM - Pored stražara iz logorske et zgarade
stajao je po jedan stražar, a naravno da su se smenjivali
koji je motori na prozore logorskih sobe da se ne bi eventu-
lano muškerci i žene DOGOVARALI ili davali nekakvi znaci
spolje onanija koji su se nalazili van LOGORA. Taj stra-
žar je neprestano bio i u stvari je bilo vrlo teško da se
nešto od toga ostvari. Sjeme i od čega je radjeno, ne se je
tako bavio. Povremeno je i onaj koji je čuvao VUČJAKE
PSE četao logorskim dvorištem svuda unakolo i kontrolisao
taj logorski prostor. Naravno psi su uvek ispred njega išli
i tražili trageve i bile šta, odnosno signirali na posebni
način. Na logorskom zidu na vrhu je bilo stavljeno
slomljeno staklo, a pored toga stavljen električna
žica, tako da i bilo da se je bilo šta htelo da pokuša
time je bio onemogućen, jer bi svi oni koji bi to pokušali
ostali na samom zidu ubijeni električom strujom.

NOŽICA - Prilikom dosadašnjeg skupljanja
podataka interesovali smo se da li su bile logorske kule
i sa prednje strane i sa zadnje strane logora, odnosno da
li su bile te kule drvene ili zidane. Vi ste nam rekli da vane
su bile četiri kule sa svih strana. Ho, da bi bilo jasnije
kakav je raspored tih kula bio, zamolio bih se li možete
to da nam bliže objasnite?

LJEVIĆ NADE)

Rekle sam da su na sve četiri strane logorskog zida bile kule. One su bile okrugle u stvari, tako da je gore šetao stalno stražar i imao jedan mitraljez koji je okrenut prema logoru, a to je u stvari bila osmatračnica, koji je u svakom momentu imao pregled čitavog dvorišta logora i to napred i pozadi.

NOŽICA - Već ste nam ispričali da su zatvorenici u logoru obavljali neke stručne radove, pravili neke predmete ili nešto eventualno crtali itd. Da li bi ste mogli da nam objasnite kako je to radjeno i od čega je radjeno, ko se je time bavio, a posebno nas interesuje da li je bilo kakvog foto grafisanja logoraša i logorašica u krugu samog logora ili u logorskim sobama?

Što se tiče ručnih radova, žene su u stvari radile za GESTAPO? ODNOSNO ZA ČLANOVE GESTAPOA i to za isled-nike i njihove porodice, kao i za sve te koji su radili u KANCELARIJI GESTAPOA. Zbog toga su žene imale šivaću mašinu i to u našoj SKUPJ SOKI I LOGORAŠICE? MISLIM NA ONE KOJE su znale to da šiju radele to.

Na primer, moja majka i ako je bila učiteljica znala je da šije, pa je mnogo puta šila i ta neke stvari meni prepravljala neke stvari svoje za mene.

Ona je umela i da plete, veze itd. No, pošto mi nismo imali tamo materijala onda su žene rasturale vune ne čerže sa sela - parale i tako dobijale VUNU ZA PLETENJE. Pošto smo imale igle sa kojima su u stvari žene plele, a ja nisam pošto meni nisu davali GESTAPOVCI, te su igle korišćene da u

i nama nešto isplete i to se i onako delilo svima - mislim
te čerape ili slično. To je radela ona koja je znala da
plete.

Na primer, mi smo sve imale od jednog velikog
čilina koji je bio rasparan čerape - sokne po sobi. Ta-
kodje smo imali i razmerne DŽEMPERE? TAKO DA SU ŽENE
jednostavno time i ubijale sv ju dosadu i vreme koje im
je bilo u logoru.

Zatim, donošena je sa neke strane RAVIJA,
KANAP i sl. tako da su žene i KORPEICE PRAVILE. Eto tako
žene su to svoje vreme provodile kao u svojoj kući, kako bi
se na kraju normalan život vodio, bez obzira šta ga čeka
danas, a šta SUTRA.

Sve smo nabavile po kutiju od paketa u kojoj smo
držale svoj veš lični i to su nam nekako dozvolile u logoru.
Neke su dobijale od kuće presvlake, aneke su svoj veš
prilikom odlaska ostavljale, a nešto smo imale mi koje
smo duže vremena provodile u LOGORU presvlaku o kojoj smo
mogle da vodimo računa.

Korpicu za pribor za ŠIVENJE ili slično tome,
uradila je moja majka od KANAPA, odakle je kanap našla
nije mi poznato, a verujem da je isti našla u KUHINJI gde
su donosili KORPE, kutije itd. Mislim, skinula je verovatno
jedan sliku, od koje meni i SLAVKI SU ostale neke pruge
sa neke ambalaže prilikom donošenja namirnica. Kanap je
bio od HARTIJE, a perčetom materijala od KECELJE NEKE ili
slične odoće postavila je i to želja da PREDAM MUZEJU da
postojale prilepljene fotografije.

Do te korpice sam došla na jedan vrlo čudan način. Kada su moju majku odveli u SKUPNIN SOBU pre streljanja, onda je SLOBODAN RADMAN kao lekar mogao da ih obidje pa je tu korpicu ona dala njemu, misleći verovatno da će on ostati živ. No, opet prilikom njegovog odvođenja na STRELJANJE sve njegove stvari je uzela MIRKA koja je bila iz ALEKSINCA, a trenutno je bila u logoru u kojoj sam ja bila. Znači, u toj njenoj grupi. SLOBODAN RADMAN je tu korpicu dao preko trećeg lica, verovatno misleći da će na nekin način da mi je ta drugarica URUČI. Naravno posle rata kada sam došla iz NEMAČKE ona mi je to predala, a što mi je u stvari i jedina uspomena direktna od nje.

Drugarica koja mi je dala KORPICU zove se MIRKA, a prezimena se ne sećam, no pri povratku ću uzeti njenu adresu, pošto stalno živi u ALEKSINCU, pa eventualno ukoliko ima još nešto prilježiću kao dupunu materijala za MUZEJ (mislim na stvari iz LOGORA).

U vezi postavljenog pitanja o FOTOGRAFI-SANJU LOGORAŠA, ja se lično ne sećam da smo mi imali prilike da se FOTOGRAFIŠEMO, već se samo sećam da kada su me internirali za NEMAČKU da mi je tada fotograf napravio jednu sliku, odnosno meni i SLAVKI SU obukle neke prugaste bluze i takve smo fotografije smo imale na nešto što se zvalo PASOŠ. Da li je to bio PASOŠ ili neka vrsta propratnog lista ili slično tome, uglavnom su na tom dokumentu postojale prilepljene fotografije.

Taj dokument, odnosno tu sliku sam ja imala jedno vreme, ali sam je negde stavila i ne sećam se gde, odnosno verovatno se je izgubila negde. Inače iz logora, bitava je kuća bila ispremenjena. Znam da sam morala većito prilikom sprovođenja na drugo mesto imala sa sobom. To je sve bilo odavno.

Isto tako priložicu sliku na kojoj se vidi da je moja MAJKA radila kao učenica Učiteljske škole u SKOPLJU, strožara. U stvari tu je bio jedan strožar koji je bio svega 3. Ona je bila veoma talentovana i evo je jedan od njenih početnih radova, dok se drugi radovi nalaze negde u PODRUMU, odnosno u PORODICI - ROBBINI, ali to niko ne želi da priloži. Bili su u izbeglištva od bombardovanja BEOGRADA i to pismo više ne. Ovaj rad je radjen negde iz II ili III raz. učiteljske škole, koliko se je sećam iz njenog pričanja, a kažem kakve je sve radove radila - naročito se je zanimala za uljane radove, dok je isto tako radila vrlo lepe ornamente i to posebno na ornamente naših naroda, tako da je u tome puno uspevala, pa je čak to sve prenela na sve svoje generacije. To što buduć kasnije prenosila je da priložiti, pošto sam trenutno mnijene učenice su uglavnom postale učenice UMETNIČKIH ŠKOLA, koje učeju da vrlo lepe crteju, pa su čak i muzički obrazovane. Volele su muziku, pošto je moja majka svirala na VIOLINI i lepo pevala, pa je na svoju decu to prenosila. Za čudo, uspela je donekle da na sve učenike prenese tu svoju nekolanost. bile negde na vreme rata, odnosno ka da je htela da. Ovo je dopisna karta koje je upućena još 1936. godine rediteljima moge oca. Ona je u stvari poštovala te redjačke odnose i vrlo lepo živela sa porodicom moge oca.

Kažem, ova karta je napisana baš njenom rukom i to sam uspela da sačuvam, odnosno u stvari sam to našla, pošto kada sam se vratila iz logora, čitava je kuća bila ispremenatana i mnoge su stvari bile odnete, tako da ja nisam zatekla slike i dr. stvari. To je sve bilo odneto.

IZ LOGORA JE JEDINO DOTURILA JEDNO PISMA SVOJEOJ SESTI KOJA JE ŽIVELA U BEOGRADU, VEROVATNO PREKO NEKOG STRAŽARA. U SVARI TU JE BIO JEDAN STRAŽAR KOJI JE BIO SVEGA 3-4 Mесеца U LOGORU I ON JE MNOGO PUTA PISMA PRO- NOSIO, TAKO DA JE I OVO PISMA URUČENO MOJEOJ TETKI KOJA MI JE NARAVNO O TOME PRIČALA, ALI PISMA NE POSTOJI VIŠE POŠTO SU ONI TADA BILI U IZBEGLIŠTVU OD BOMBARDOVANJA BEOGRADA I TO PISMA VIŠE NE POSTOJI.

JE IMAŠ JOŠ PUNO DEKUMENATA I NJENA PISMA SA PROFESOROM KOJI JE VESPITAVAO U ONO DOBA, MISLIM U SMISLU DA ONA POSTANE JEDAN DOBAR KOMUNISTA, A ISTO TAKO MOJ TATA IMA PISMA GDE SE JE ONA DOPISIVALA SA ABUJAHOM SAČIPOVIĆEM, KOJI JU JE UČLANIO U KOMUNISTIČKU PARTIJU.

SVE TO ŠTO BUDEM KASNIJE PRONAŠLA JA ĆU PRILEŽITI, POŠTO SAM TRENUTNO U PREGOVERU SA MOJIM OCOM DA ON SVE ŠTO IMA U TOM STANU I U VEZI MOJE MAJKE JE PREDI MUZEJU.

DVE SLIKE SAM PREDALA SA JEDNOJ SLICI JE SLIKANA MOJA MAJKA U GRUPI SA DRUGARICAMA IZ UČITELJSKE ŠKOLE U GORNJEM LEVOM UGLU JE ONA I JEDNA POSEBNA SLIKA GDE JE SAMI, A TO JE BILE NEGDE ZA VREME RATA, ODNOSNO KA DA JE HTELA DA POŠALJE MOJEOJ OCU SLIKU KADA JE BIO ZAROBILJENIK U HRVAČKOJ, A TO JE BILO NEGDE 1941. Ili 1942. GODINE FOTOGRAFISANO.

Kroz dokumentaciju koju ću tek da priložim naj-
bolje će da se osvetli lik moje majke i uopšte njen rad
kako pre rata, tako i sa vreme rata.

Ja moram da neglasim da je ona bila prvi kurir
koji je stvorila vezu između PARTIZANA koji su bili kod IBAR-
SKIH RUDNIKA u RAŠKOJ i naših partizana.

Još u ranijem izlaganju sam napomenula da je
za vreme LOGA BORAVKA U "SVETOM STEVANU" bili su ANTONIJE
i NEMANJA kao ilegalci, a došli su tamo da bi stvorili jed-
nu vezu između naših partizana, odnosno između naših odre-
da mislim: ČERNOSKOG, JASTREBAČKOG i DRUGIH ODREDA, nije
važno, da stvore vezu kako bi se mogli partizani iz BOSNE
koji prelaze ovamo, odnosno da se sa njima sastanu i Dr. GRU-
JIĆ koga sam pomenula isto tako ranije koji je bio u ALEKSIN-
CU LEKAR da bi se sklonio iz ALEKSINCA, pošto su već počeli
da ga saslušavaju povremeno, on je otišao za IBARSKIE RUDNIKE
gde je bio LEKAR.

Pošto je on bio LEKAR U IBARSKIM RUDNICIMA, odno-
sno lekar te BLAGAJNE SA RUDNICIMA, on je tu ostao sve do
odlaska u partizane, kada je negde pred krajem 1944. godine
sa celom porodicom otišao u partizane. Moja majka po nalogu
ili po preporuci ovih iz "SVETOG STEVANA" pošla je za IBARSKIE
RUDNIKE i ona je bila prva veza i prvi KURIR koji je otišao
tamo i stvorio vezu sa partizanima koji su dolazili, odnosno
sa partizanima iz IBARSKIE DOLINE.

Ja ću o majci da napišem posebno sve ono
što se odnosi na njen rad uopšte u KOMUNISTIČKOJ PARTIJI, kao
i u drugim, odnosno zajedno sa njom pa je tako i sa

i u partizanskom pokretu UOPŠTE. Moću da kažem i to da je od početka rata pa sve do HAPŠENJA u našoj kući je bilo uvek ilegalaca, tako da je MONČILO KATANIĆ, koji je sada NARODNI HEROJ i ima spomenik u ČAČKU I UŽICI bio kod nas mesecima kao bolestan. Zatim, VUKOTA BOŽOVIĆ, prof. iz BEOGRADA isto tako i još nekoliko partizana koji su morali ilegalno da ostanu negde, a iz razloga što su bili bolesni ili su morali da se sklone na jedno vreme bili u našoj kući.

Kada su nas odveli u LOGOR, sestra Dr. GRUJIĆA, SIMONA, a koja sada živi u BEOGRADU, a žena je jednog vojnog lekara - ona je znala da se u našoj kući nalazi municija koja je trebala da se tih dana isporučuje partizanima i ona se uvukla kroz podrumski prozor u naš stan i tu municiju u ŠERBANA IZBELA iz naše kuće došla da se jedna doo bombi koji nije mogao da izađe, pošto je kuća bila pod prismetrom morala da baci u KLOZET u dvorištu, tako da je SAVA BRUJIĆ koji je posle kupio kuću u kojoj smo stanovali morao da čisti klozete i isbaci veliki broj bombi.

Možda je malo čudno što za čitavo vreme ne pominjem mnoge oca, jer se je on nalazio od početka rata u ZARobljeništvu, a što sam već i rekla u svom islaganju. Ali i on na da je može da se kaže bio u ONO VREME NACIONALISTA, pošto je bio i rezervni oficir biv. JUGOSLOVENSKE VOJSKE, ipak je možda pod uticajem moje majke večito bio u opoziciji i večito bio po kazni premešten iz jednog mesta u drugo, odnosno zajedno sa njom pa je zato i za

vrema tog svog logorovanja u zarobljeništvu izdvojen kao na-
predni oficir, tako da su ga često iz logora u LOGOR PRERE-
ŠTALI, zato je zbog toga na kraju došao sa jednom grupom
komuniste u oficirski logor koji se nalazio na tromeđji
POLJSKE NEMAČKE I RUSKE GRANICE U STRIJU. To smo mi doznale
mnogo kasnije, odnosno uoči samog našeg hapšenja, kada smo
povedene u logor, došlo je zadaje pismo od njega, a pre toga
nismo dugo dobijali poštu i iz tog se pismo jasno videlo da
se nalazi u STRIJU, a posle kroz njegovo objašnjavanje i
štampe smo doznali da je to bio ZAROBLJENIČKI LOGOR za ofi-
cira - zarobljenike koji su se OFIRALI kao komunisti.

Ona transportom koga sam već pomenula, a
koji je pošao iz STANICE NA CRVENOM KRSTU otputovala sam za
NEMAČKU u porodicu KRAJSKOMANDANTA Dr. DITRIHA. Međutim, po-
što sam se odjednom osetila slobodnom u KUĆI, gde sam radela
kao kućna pomoćnica, a ne kao devojka koja bi pripazila decu
i obučavala ih jeziku, odnosno pomaže u učenju - ja sam po-
čela da slušam vesti preko radija u vreme kada njegova že-
na nije bila tu i jednog dana sam bila primećena od njene
strene, tako da me je ona odmah htela da eliminiše i tražila
je od NEMAČKIH VLASTI da me upute na neke drugo mesto na rad.
Oni su me poslali u Fabriku municije, gde sam radila na nekim
poslovima, odnosno na finim poslovima na pravljenju nekih
SOČIVA, a što je verovatno bile za puške ili slično.

Uglavnom su u te vreme samom radili RUSKI
ZAROBLJENICI PO JACI, tako da su jedan deo fabrike digli u
vazduh.

Ja nisam bila upoznata sa tom sabotažom, niti sam učestvovala u njoj, ali su me kao logoraše, odmah zajedno sa svim ostalim koji su učestvovali u sabotaži odveli u logor u DAHAU, ali pošto je to bio MUŠKI LOGOR, ja sam tamo ostala svega 15 dana, a zatim su me depotovala u LOGOR MATHAUZEN, pa odtle u logor BUNENBERG. Iz ovog logora su me opet doveli u DAHAU i tu sam bila 8 dana. Bila sam svedok svih događaja i mučenja u tim logorima i to sve - dok KRALJEVIĆI, svedok gladi i uopšte svih maltretiranja koja su opisana i kroz knjige i kroz svemogućće romane koji opisuju II svetski rat i nedela koje su činili zli fašisti.

Je mislim da bi bilo suviše da sve ono ponavljam što se je već čulo, ali mislim da to zaista ne može da se uporedi ni sa čim, kao na primer: izgladajevanje ljudi, rad na kome kolonama, vezivanje jednog za drugo, a ja sam to opisala i kroz jednu svoju priču koja je štampana u Književnom časopisu TRAJERJA, a koji je izašao negde u maju ili junu 1963. godine, a koje ću kasnije priložiti. Mislim da taj jedini primerak i imam.

Negde pred kraj rata je došla jedna komisija u logor iz ŽENEVE, a koja je htela da se upozna sa životom logoraša (narevano da su NEMCI bili upoznati sa dolaskom te KOMISIJE) teko da je za taj jedan dan logor ličio na jedan pension. Toga dana smo dobili odličnu hranu. Išli smo slobodno, bili oprani čisti, uredni - dobili smo čista odeća, teko da je tom prilikom KOMISIJA ustanovila da ima veliki broj logorašica koje nemaju 18 godina. Znači, bile su

tako da su odmah zahtevali da se mi uputimo na rad
u FABRIKU, pošto smo mi radili u KAMENOLOMU, odnosno
muškerci su razbijeni KAMEN DINAMITOM, a žene su tova-
rile u RUKSADE KAMEN i nosile. Takav posao je bio u svim
NEMAČKIM LOGORIMA.

Meri se čini da su kamenolomi bili protični
logora, kao i sastavni deo muške logoraša, pošto je
rad na kamenolomu uvek predstavljao veliki napor a za
izglednole logoraše to je bilo više nego užasno.

Mi žene kada smo vukle te ruksave bile veza-
ne sve jedna za drugu i to naročito kada se išlo UZBRDO
i kada smo nosili na leđima tovar, naravno da je bilo
teško da se ide. Dešavale se je da neka žena koja je izgla-
dnela i bila stara već, odnosno bude bolesna pa zbog te-
ga se teretom padne u NESVET. No, kako smo bile sve
vezane jedna za drugu, mi smo morale i tu ženu, pored
tereta koga imamo na leđima, i tu ženu smo vukli sa sobom,
ili u protivnom i mi da padamo. No, svaka od nas je gle-
dala da i poslednja snagu upotrebi da ne padne.

Dešavale se je nekoliko puta da su čite-
vu kolonu logorašica pretili strešeri sa pištoljima u
rukama, tako da neka žena tada padne, tako da bi on pri-
lazio i gurao nogama da se digno, no ona nije mogla, ta-
da se dešavalo da je ubije. Mi smo tako ubijenu ženu i
vezanu nosile do logora i onda bi je oni nosili radi
spaljivanja itd.

Bio je Postajala su kupatila gde su se logeraši ku-
pali, a gde se je puštao gas, tako da su ljudi u kupati-
lu ugušeni od gase, a zatim spaljivani.

Naročito kada su počeli da stižu transporti
JEVREJA iz logora BJSJUVCI u POLJSKOJ, pošto su RUSI po-
čeli tako da nadiru, oni su logeraše transportovali da
koncentrišu blizu HENACKOJ, odnosno tamo gde su se nji-
hove jedinice nalazile, tako da je bio ogroman broj ljudi,
žena i dece - toliko mnogo logeraša da su ih oni ŽIVE
SPALJIVALI. Napravili su jednu ogromnu RUPU i sami logera-
ši su ih spaljivali. Prvo bi ih ošamutili u nekoj prost-
riji, pa zatim ih tu dovedili I SPALJIVALI može se slobodno
reći, ŽIVE.

Htela bih da ispričam jedan slučaj vrlo inte-
resantan, a koji se je dogodio posle oslobođenja.

Prvo bih dovršila ovo kako sam se izvukla
iz logora.

Posle obilaska KOMISIJE IZ ŽENEVE koja je
konstantovala da ima puno logeraša ispod 18 godina i posle
nar djenja i preporuke da se logeraši upute u fabrike na
rad, ja sam počela da radim u FABRICI APARATA i kablova.
Baš sam ja radela na PRAVLJENJU KABLOVA za električnu
struju, odnosno sprovođenje električne struje. U toj
fabrici je radio jedan inženjer - ČEH koji se zvao pronav-
ski - Šiji su i sin i ćerka STRELJANI na PRAŠKOM UNIVER-
ZITETU. On je bio tu na prinudnom radu, sli kao stručnjak

bio je slobodniji od ostalih, odnosno slobodnije se kretao, tako da je meni on omogućio prelazak u SLOVAČKI PROTAKTORAT i dao mi je adresu kome treba da se javim. Ja umesto da se vratim sa stražarima u logor, on me je odveo na stanicu, popeo u voz, dao mi nekeku objavu sa putevanje, koja je pripremio pre toga i tako sam ja otišla u INLANU kod njegovog drugog inženjera, koji mi je dao vezu sa SLOVAČKIM PARTIZANIMA. Kod njega sam se odsmrila malo po podne, a uveče su već došli po mene PARTIZANI i odveli su me tako da smo tu bili u nekim njihovim tzv. POJATAMA, odnosno zgradama koje su ličile na naše pojete, a gde su verovatno seljaci živeli preko leta. Ja sam u jednoj borbi bila ranjena i oni su me odveli kod porodice Dr. GARKIJEVIJA u FRANCESKE LAZNI. U tom mestu se je taj lekar prihvatio (a koji je bio ITALIJANSKOG POREKLA) me je u svoj pensiji gde je lečio bolesnike, tako da su ujedno imali i dnevni boravak sa ishranom. Njegov zet Dr. HART je bio tuberkulozni bolesnik, dok je stari LMKAR - koji je bio poreklom Italijan, odnosno tas tog obolelog od tbc, nisu učestvovali zbog toga u ratu (ovaj zbog starosti, a zet zbog bolesti) već su na ovaj način pomagali partizanima.

Ja sam tu ostala do oslobođenja - kraja rata, a to je bilo negde 15-20 dana, gde sam bila u njihovoj kući radi operavka, a kada su nas ubrzo i AMERIKANCI oslobodili, a posle AMERIKANACA, koji su bili 2-3 dana nas od nas. Tu su se otvorila jedna velika vrata, tako da smo

su preuzeli, odnosno vlast su preuzeli ČEŠKI LEGIONARI, koji su se borili u MAROKU i TUNISU, a koji su uglavnom bili JEVIJEJI. To je bila ta tzv. LEGIJA. Kažem oni su preuzeli vlast u toj žitevoj oblasti odnosno kižu su uzeli NEMCI posle kapitulacije ČEHOSLOVAČKE, odnosno zauzimanja ČEHOSLOVAČKE radi uspostavljanja vlasti.

Ja baš u vezi sa tim, htela sam da opišem ovaj slučaj, a to je kada sam sa KOMANDANTOM ŽIGOM MARKOVIĆEM, kod koga sam ja počela da radim u njegovoj kancelariji tog dana mi je on ponudio da obiđemo jedan sabirni logor gde su oni smestili sve NEMCE koji su se doselili prilikom zauzimanja SUDANSKE OBLASTI, a to je bilo proterivanje ČEHA a naseljavanje NEMACA. Zajedno smo tišli i obišli jedan logor, kažen gde su bili smešteni NEMCI, a zatim smo pošli jednim putem, a pošte je bio lep dan negde u mesecu MAJU 1945.godine - VEĆ JE BILA KAPITULACIJA NEMAČKE. Ja sam htela da stanemo i pogledamo jedan divan park, pe naravno posle svih muka i svega onoga što sam preživela videla sam da ima ne jednoga mesta KUPINA tako da sam tada htela da nabereu koju od kupina. Međutim bodlje su se smotale da sam ga zamolila da MAŠINKOM KOJU JE NOSIO to razgrne. Na naše iznenađenje tu smo naišli na nešto ogradjeno- odnosno napravljeno od kamena, a bodlje od KUPINA SU BILE PREKO TOGA, tako da smo tek pri etili da to samo visi kao kamufleža dole. Videli smo da tu postoji 3-5 metara dubina. Skočio je dole i video da je tu napravljeno jedno sklonište koje je usidano od kamena. Tu su se nalazile jedne velike vrata, tako da smo

se mi vratili, a on je u jedan kamion natovariv vojanke sa ašovima, budućima i svim onima i ja sam se zajedno sa njima tu vratila. Kada su rasčistili sve vreće i otvorili vrata, tu smo našli oko 340 LEŠEVA UNUTRA. Konstantovali su da je to bio transport POLJAKA, tako da su NEMCI ove skloništa napravili za oružje. No, trenutno pošte nisu imali gde da smeste zatvorenike smestili su ih tu tako da su se isti ugušili, ili su ih oni nečim ugušili.

U JUGOSLAVIJU sam se vratila prvim transportom i bila sam delegat MUČENIKA iz koncentracijskih logora ZAJEDNO sa ALBERTOM FRANJOM KNJIŽEVNIKOM I PREDSEDNIKOM OSLOBODILNE FRONTA LJUBLJANE, koji je umro kasnije. - Za-
tim, Dr. MIS FRANTON, koji je sada neki glavni savetnik u LJUBLJANI i književnikom SKANDALIJEV ZVONKOM. Kažem svi su oni bili logoraši i to iz DABAC, MATHAUZERA ittd. Za-
jedno se njima ja sam stigla u LJUBLJANU, kolima koje sam je dobila od ČESKIH VLASTI na poklon. Te kole sam PREDALA JUGOSLOVENSKOJ VOJSCI NA UPOTREBU, a mi smo produžili i to JA i još nekoliko zarobljenika - dva JEVREJA i to LEON KORN, ALBERT KATANIĆ iz SARAJEVA koji je iz BEOGRADA i LJUBA RASIĆ također zarobljenik iz BEOGRADA. Zatim, KONSTANTINOVIC KOKEN, isto tako iz BEOGRADA i LJUBICA MILETIĆ, koje je bila isto u logoru pre NENE i internirana sa NERAČEJU pre nene. Inače je iz KURSUNLIJE I PROKUPLJA. Zajedno smo se vratili svi tim istim kolima, a od LJUBLJANE KADA SAM predala kola našim vlastima ja sam se u ovarila sastalima u jedan TRANSPORT i pošli TRANSPORTOM koji je došao u BEOGRAD.

LJEVIĆ NADE)

Potom, odmah iza toga je organizovan prevoz svih naših mučenika iz raznoraznih koncentracijskih logora.

U LJUBLJANI su nas dočekali LJUBLJANČANI sa takvim oduševljenjem tako da su preko RADIJA NAŠA IZNA istakli, kažu da smo vrlo lepo dočekani od naših ljudi i od naše vojske u stvari.

Iz NIŠKOG LOGORA dok sa ja boravila - mislim koncentracijskim logorima nisam susrela nikoga. Bilo je muškaraca što sam kasnije doznala, ali se ja nisam sa istima srećala.

Ja imam samo jedan dokument koji sam dobila u PRAGU u kome stoji da se mi ODREĐUJEMO DELEGACIJA MUČENIKA IZ DAHOVA. To je dao Narodni odbor PRAGA, a ujedno i naše privremeno poslanstvo u PRAGU.

Ovaj dokument priloži ću MUZEJU i ako je jedan deo istog oštećen.

NOŽICA - Iz podatak koje ste dali bilo je puno nepoznatog, takođe je imalo i imena nepoznatih, verovatno će se neke od njih obratiti da nam daju nešto podataka o provedenom vremenu u logoru u NIŠKOM i ne drugim mestima kako bi upotpunili materijal koji se priprema za istorijat.

Mislim da bi bilo dobro da se podsetite još nekih detalja, jer verujem da će te kasnije do toga doći i prisjetite se, pa da nam to pošaljete kao dopuna onom materijalu koji je uzet.

Hvale Vam na materijalu koji ste nam dali i na izjavi i molimo Vas da kada Vam se god pruži prilika posetite NIŠKI LOGOR, pošto ga vrlo često posećuju djaci i druge delegacije, pa nije zgorog da se nadjete i toj deci Vi lično objasnite jer je ŽIVA reč pri objašnjavanju od strane PRŽŽIVELIH logoraša mnogo vrednija od mnogih priča i svega ostalog koji to pruže neko drugi ko nije bio u LOGORU.

Dana 7. JANUARA 1970. GODINE završen je razgovor sa drugaricom NADOM STANISAVLJEVIĆ.

Razgovor vodi NOŽICA BRANKO, saradnik Narodnog muzeja u Nišu u prostorijama Muzeja.